

MUNTANYA
737 **1985**

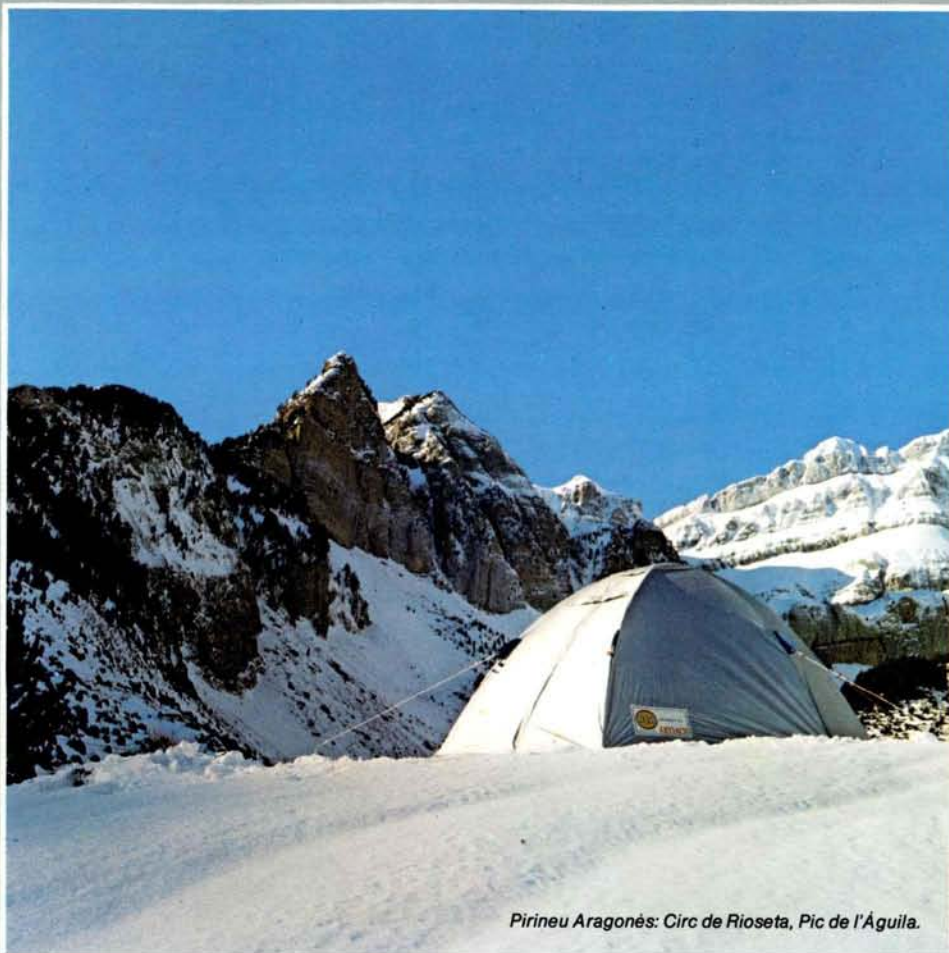
TENDES McKINLEY

La geometria hemisfèrica, aplicada al desenvolupament de tendes d'alta muntanya, proporciona, a igualtat d'àrea a la planta, una òptima habitabilitat, tant per la magnitud del volum disponible, com per la seva ergonomia de formes. Per tant, és la geometria més adequada per a desenvolupar el nostre concepte bàsic de CONFORT MÀXIM, el qual, gràcies a la utilització d'estructura geodèsica LLEUGERA, a base de vareta de fibra de vidre, pot aconseguir-se amb un embalum i un pes mínims.

A la casa ARTIACH ens vam proposar de potenciar al màxim el significat de CONFORT en les seves facetes de muntatge i habitabilitat. Per a fer-ho, vam idear un sistema original de subjeccions velcro de manera que, tot solidaritzant l'interior de les tendes amb l'armadura, faciliten un MUNTATGE SIMPLE I RÀPID. Quant a l'HABITABILITAT, i atesa la diversitat de condicions en què ens movem a l'alta muntanya, hem desenvolupat aquest terme sobre la base d'aconseguir un conjunt fonamental tèrmic, però amb possibilitat d'una àmplia graduació. En primer terme, en tota la confecció adoptem fibra polièster, amb la qual cosa, gràcies a la seva baixa conductivitat tèrmica ($0,0004 \text{ cal./cm}^2 \text{ sg. C}$) comparada amb la poliamida ($0,0006 \text{ cal./cm}^2 \text{ sg. C}$) emprada normalment, assolim una barrera tèrmica superior en un 50 %. A l'interior hi hem disposat una textura oberta de 40/45 Den. x 31/75 Den. amb què aconseguim, a més a més, una paret transpirable al vapor d'aigua i altament higiènica per la fàcil neteja. La cambra d'aire, l'element tèrmic fonamental, ha estat generosament sobredimensionada. La tensió que forneix a les parets l'elasticitat de l'armadura, junt amb la suspensió de l'interior per punts velcro, garanteixen un volum màxim, fins i tot amb vents forts.

L'airejament d'una tenda d'alta muntanya, una qüestió altament polèmica, ha estat estudiant amb tot el rigor. La McKinley disposa d'una obertura zenital per a l'airejament obligat mínim en condicions límit. A més, està proveïda amb dues mànigues d'airejament graduable, interior i exterior, per mitjà de les quals es pot regular en tota la gamma de condicions climàtiques, com també durant la cocció d'aliments, tot minimitzant la condensació.

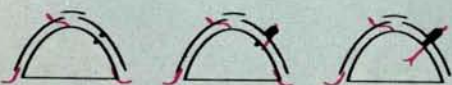
Pirineu Aragonès: Circ de Rioseta, Pic de l'Àguila.

Un detall important, fins ara menyspreat, ha centrat el nostre esforç: l'habitabilitat a les hores de repòs diürn, sota el fort sol d'alta muntanya durant l'estiu. Per això, hem recobert l'exterior de la tenda de poliuretà, amb una dispersió col·loidal d'alumini. A les proves fetes, i gràcies al seu alt poder reflectant, l'aluminitzat aconseguí de mantenir la temperatura interior entre $25-47^\circ$, contra els $30-33^\circ$ que s'obtingueren amb tendes de colors convencionals.

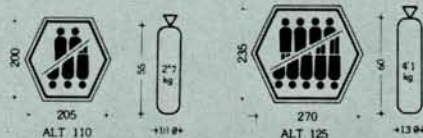
Quant al concepte de MÀXIMA SEGURETAT, les tendes hemisfèriques amb armadura geodèsica de varetes, paradoxalment no són sòlides, ni robustes, ni resistents..., ni pretenen de ser-ho. Utilitzen l'elasticitat del conjunt com a principi bàsic de llur excel·lent grau de FIABILITAT i SEGURETAT. A diferència de les tendes convencionals, els esforços de tracció dels ancoratges, gràcies a l'e-

lasticitat de l'armadura, són distribuïts uniformement per tota la superfície de la tela. La decisió d'emprar polièster, pel seu més baix coeficient a la tracció i a la temperatura, contribueix a mantenir sempre turgent el conjunt. No hi ha costures crítiques, ni tampoc punts delicats amb acumulació de tensions. L'elasticitat i deformitat de la seva arquitectura garanteix la distribució uniforme d'esforços a qualsevulla circumstància, per exemple que sigui, i la recuperació de la seva forma natural.

Mc KINLEY

Airejament de cambra d'aire i interior

DEMANI LA NOSTRA
"GUIA TECNICA DE PRODUCTES
D'ALTA MUNTANYA"

edelweiss:

CAP AL CIM

esports

edelweiss Gran Via, 527 (xanfrà Urgell)

Tel. 254 83 00 - Barcelona-11

subscriviu-vos a

espeleòleg

la revista d'espeleologia
oberta a tothom

La revista
espeleològica
de més
tradició i de
més difusió de
Catalunya.

Reflex de les
activitats més
destacades i
de tots els
aspectes de
l'espeleologia.

Tot el que pot
interessar
l'espeleòleg
ens interessa.

Vehils

fundat l'any 1908

Plaça Universitat, 7 - Telf. 317.91.86

Parking Plaça Castilla

Portal de l'Àngel, 32-34 - Tels. 317.91.86 - 317.91.90

Parking SABA - Plaça Catalunya

BARCELONA

SUBSCRIPCIÓ

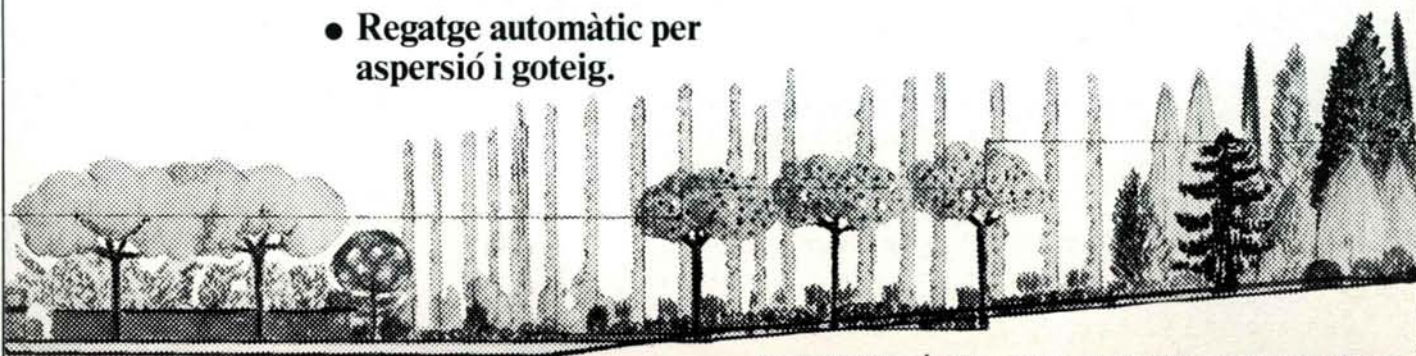
Nom			
Carrer			
n.º	pis	Població	D.P.
Se subscriu a ESPELEÒLEG a partir del n.º.....			
Cobrament: per banc, segons autorització adjunta			
Data			
Banc / Caixa			
Carrer			
n.º	Població		D.P.
Sr. Director			
Us preguem que fins a nova indicació, vulgueu fer efectiu el rebut de la revista, ESPELEÒLEG del Centre Excursionista de Catalunya corresponent a la subscripció			
a nom de			
que viu a			
Població		amb càrrec al compte	corrent d'estalvi
a nom de		núm.	
			Signatura

Tallar per on
indiquen els punts
i reomplir adequadament
la butlleta

Disseny de jardins, patis, terrasses, balcons, finestres, entrades...

- PROJECTES**
- Amb assessorament, per tal que pugueu realitzar vosaltres mateixos el vostre jardí.
 - I realització dels jardins en cas que preferiu que ho fem nosaltres.
 - Regatge automàtic per aspersió i goteig.

J. FORNT

INFORMACIÓ TEL. 371 12 11 (SANT JUST DESVERN)

La revista excursionista de més tradició i de més difusió de Catalunya.

**BUTLLETA
DE
SUBSCRIPCIÓ**

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpi Català

c. Paradís, 10 Barcelona (2)

Si encara no sou subscriptor de MUNTANYA, retalleu i envieu aquest butlletí i rebreu puntualment la revista al vostre domicili.

Si ja en sou, doneu-lo a un amic que s'interessi per l'excursionisme i segur que us ho agrairà.

Molts excursionistes no llegeixen MUNTANYA perquè no la coneixen.

TOTS ELS ÀMBITS DE L'ESPELEOLOGIA
AL TEU ABAST AMB

speleon

GENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

SUBSCRIU-TE

MUNTANYA

LA PRIMERA REVISTA DE L'EXCURSIONISME CATALÀ

**BUTLLETA
DE
SUBSCRIPCIÓ**

Nom			
Carrer			
n.º	pis	Població	D.P.

Se subscriu a la revista MUNTANYA a partir de l'any..... amb la quota anual de pessetes

Cobrament: per banc, segons autorització adjunta ☐ Signatura

Data		
Banc / Caixa		
Carrer		
n.º	Població	D.P.

Sr. Director

Us preguem que fins a nova indicació, vulgueu fer efectiu el rebut anual de la revista MUNTANYA del Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català corresponent a la subscripció

a nom de.....

que viu a.....

Població..... amb càrrec al compte corrent o d'estalvi núm.

a nom de..... Signatura

Tallar per on
indiquen els punts
i reomplir adequadament
la butlleta

Redacció i administració:

Paradis, 10 - 08002 Barcelona
Tel. 315 23 11

Director:

Alfred Montserrat i Nebot

Adjunt al director:

Josep de Tera i Camins

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Maqueta:

Antoni Inglès i Alcon

Disseny:

Emili Civis i Abad

Enric Franch i Miret

Corrector:

Joan Costa i Costa

Publicitat:

Centre Excursionista de Catalunya

Paradis, 10

Tel. 315 23 11

08002 Barcelona

Col·laboradors:

David M. Aloy, Jaume Altadill,

Armand Ballart, Lluís Belvis, Miquel

Bosch, Josep Casanovas, Francesc Herrera,

Agustí Jolis, Manuel Mateu, Martial Moiolí
(Chamonix).

Modest Montlleó, Jordi Mullor,

Ramon Pujol i Alsina, Lluís Puntis i Pujol,

Joan Quintana, Joan Sabadell,

Josep M.ª Sala, Alfons Valls,

Suscripció:

2.000 pessetes l'any (sis exemplars).

Estranger: 2.800 pessetes.

Preu d'aquest exemplar, 375 pessetes.

(Comanda de números endarrerits, a la redacció de la revista.)

Dipòsit Legal: B. 545-1958

Fotocomposició i Fotomecànica:

Catalana de Fotocomposició, S.A.

Consell de Cent, 500

Impremta:

Gráficas Renacimiento

Avda. Catalunya, 6

Santa Coloma de Gramenet

ISSN: 02112-2111

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpi Català

ANY CIX N.º 737 VOL. 90 FEBRER 1985

SUMARI

Salutació	
<i>Josep M.ª Sala i Albareda</i>	290
Vertigen quetxua	
<i>Joan Quintana i Paredes</i>	291
Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra La Llena (Assaig per a una bibliografia excursionista)	
<i>Francesc Beato i Jaume Massó</i>	293
«Katemailla ez da jauz narkatea da Bearrezkoa» Larra. Travessa del complex de la Piedra de Sant Martin.	
<i>Clemente Bernard i Alex de Mas</i>	307
Pics de Broate	
<i>Josep de Tera i Camins</i>	314
Expedició basca al Makalu-1984	
<i>Mari Abrego</i>	319
Recull ecològic de la presència de l'esquirol al Montseny, al Corredor i al Montnegre	
<i>Salvador Riera Ivern</i>	322
El pelegrí de Tossa	
<i>Modest Montlleó i Espasa</i>	326
Crònica excursionista	
<i>Equip redacció crònica</i>	
Alpinisme	330
Espeleologia	332
Actes	333
Bibliografia	335
D'ací d'allà	336

SALUTACIÓ

Consocis i amics,

He cregut oportú aprofitar l'avinentesa del primer número de MUNTANYA aparegut el 1985 per adreçar-vos unes paraules, a manera de salutació i de breu exposició dels propòsits que guiaran la meua presidència.

En accedir al càrrec de màxima responsabilitat en la directiva del Centre, tenia una cosa molt clara:

l'exigència de dedicació i esperit de servei que aquest fet comportava. Vaig acceptar-ho amb il·lusió, i també —per què no confessar-ho?—, amb una certa temença.

Ara, passat ja un temps, puc dir-vos que la il·lusió de fer coses és més forta encara i, en canvi, el temor a no poder fer-les, és més petit. Perquè he constatat que no estic sol i que, amb tots els companys de junta i de comissions, formem un equip de gent capacitada i responsable.

La tasca a fer és gran, però no ho és menys la voluntat de realització, como ho ha estat la de tots els que ens han precedit en les tasques directives, cadascú a la seva manera i ateses les circumstàncies de cada moment. El Centre és una suma d'esforços acumulats des de fa més de cent anys, i l'equip dirigent actual serà un element més en aquesta llarga suma.

Sóc conscient que les circumstàncies actuals no són les mateixes d'anys endarrera i que, per tant, exigeixen solucions noves.

L'excursionisme, o més concretament, el seu aspecte específicament muntanyenc, ha evolucionat enormement en els últims anys, i hem de saber trobar solucions als problemes que aquest fet ens planteja. Per això, ens cal estar amatents a les necessitats que es presentin des de la base.

Cal incidir, decididament i eficaçment, en la formació muntanyenca dels qui són a les nostres files. Aquesta formació és una responsabilitat únicament nostra; i, en dir «nostra», la faig extensiva a totes les entitats germanes. Altres aspectes els podem compartir amb les moltes entitats cíviques i culturals que avui, afortunadament, hi ha a Catalunya; però l'aspecte tècnic i esportiu, ho repeteixo, és únicament comesa nostra.

Vull afirmar, també, no obstant, que no volem —ni podem— renunciar als aspectes culturals i patriòtics que l'excursionisme comporta. Per això, continuarem

treballant en aquests camps, perquè són vitals i necessaris, i perquè formen part de l'esperit de la nostra casa. Com millor coneguem el nostre petit país, la nostra llengua i la nostra història, més amplitud de mires i de comprensió envers els altres enriqueiran la nostra personalitat.

Les eines per fer la feina són les diverses seccions que representen diferents facetes de l'excursionisme. Volem que rebin de la directiva tot l'escalf i l'ajut necessaris per dur a terme un programa intens d'activitats, on cada soci pugui trobar resposta a les seves inquietuds i, tots plegats, puguem contribuir a fer més rica la nostra vida social.

Reflex d'aquesta diversitat de facetes, són les nostres publicacions que, han de tenir com a principal finalitat la de ser útils al món excursionista.

Crec necessari potenciar la publicació de guies de muntanya, tot posant al dia la nostra col·lecció i enriquint-la amb nous títols sobre vies d'escalada o itineraris d'esquí, sense oblidar els manuals que posin a l'abast els diferents aspectes científics que envolten la nostra activitat excursionista, com és tradició en el Centre des dels seus inicis, ni la continuació de la col·lecció sobre literatura alpina.

I, finalment, un aspecte molt important de la nostra tasca com a entitat: l'obra de refugis i xalets. Dins les nostres possibilitats, i amb els ajuts dels organismes del nostre govern, voldríem fer de les nostres construccions una perllongació del local social, on cada soci es trobi a casa seva, i tots els muntanyencs hi trobin un acolliment digne i fratern. Millorar i acabar la gran obra feta els últims anys exigirà molt d'esforç, però estem disposats a fer-lo.

Aquestes són, en línies generals, les directrius que ens hem fixat i que, amb l'ajuda i la col·laboració de tots, anirem duent a terme; sense somiar impossibles, però amb la voluntat d'arribar fins als últims límits de les nostres possibilitats. I sempre amb les dosis necessàries d'humor i d'autocrítica.

Amicalment vostre.

Josep M.ª Sala i Albareda
President: Febrer 1985

VERTIGEN QUETXUA

Joan Quintana i Paredes

*A Manuel Bultó i Font,
home d'honor, que ha comprès
la meva dèria d'anar a
l'encontre de la muntanya.*

Realment, no eren tan altes, ni tan
belles ni difícils, però eren les
muntanyes dels Andes; potser unes de
les més conegudes de la Terra i, per

aquest motiu, em vaig desplaçar a llur
encontre i vaig fruit de la seva tristor
enmig de l'hivern, un hivern molt trist, de
dies curts i de llargues nits que no
acabaven mai de passar. Semblava que
mai més no es faria de dia, mentre
guanyava alçada per la paret sud de
Chacaraju, una de les muntanyes que
de sempre havien significat més per a
mi. I ara hi estava pujant sol, de nit i a
16.000 km de casa, de familiars i amics.
Però m'hi trobava bé.

No fou el vertigen d'aquelles
muntanyes allò que més m'impressionà,
sinò la manera de viure d'aquella gent,
oblidada de tothom, enmig d'aquells
paratges que ratllaven els tres mil
metres d'altitud. Pobresa i solitud:
sol·licitud extrema per a mi, i conformista
per a ells, homes i dones quetxues de
trista mirada i de rostres castigats pel
sol andí. Estic segur que ells no podien
comprendre el meu neguit per pujar
muntanyes; però això no em preocupava
massa: tampoc al meu país no ho
entenien massa quan en vaig marxar.

A l'aresta cimera dels Chacaraju,
esmolada com la fulla d'un gabinet, el
sol em sorprengué i, amb els seus
daurats raigs, em saludà, tot mirant-me
als ulls llarg temps. Era un món irreal,
més enllà del vertigen. El cim tan proper
i alhora llunyíssim, separat per aquesta
esmolada aresta de cornises gegantines
suspeses de l'aire. Ara hi podria arribar.
Quina pena!

Joan Quintana. (Foto: Joan Quintana.)

Chacaraju Est. 6.001 m. (Foto: Joan Quintana.)

Recordo dies enrera, quan, mirant les cristal·lines aigües de la llacuna al peu del Chacaraju, s'obrien d'ambdós cantons i sortí el petit cim d'aquesta muntanya, un esmolat cim oblidat pels homes de les seves valls, i conegut pels alpinistes d'arreu. Sense adonar-me'n tornà la nit, i amb ella arribaren els meus amics en aquesta vida solitària: els estels lluent i petits em saludaven una altra vegada a la nit, i reien per distreure la meua solitud de poques hores, però, per a mi, inacabable.

Hauria estat fàcil de renunciar a tot i baixar a la vall; hauria estat fàcil, però no ho vaig poder fer. Des del balcónet d'una petita *chacra* al peu de la glacera, jo contemplava la grandiositat del cel (i em penso que els estels em contemplaven a mi, i corrien d'un cantó a l'altre per tal que jo els mirés). Presumits estels, que podien córrer mentre jo em desplaçava lentament. Al peu de la rimaia, un últim descans; i superat aquest pas, un tobogan bonic em conduí al cim; al cim de la muntanya

i al cim de la meua coneixença amb mi mateix: pas a pas.

No hi sabia restar sol; de fet allí, mai no ho havia fet; només unes escalades d'hores als Alps (que diferent, dels Alps: en aquelles muntanyes, tan conegudes per mi, estava més tranquil, encara que les dificultats hi eren superiors). Aquí em trobava molt sol, i aquesta sensació colpia fort els meus pensaments, cada cop més incoherents i estranys; cridava en la nit..., cridava en la foscor..., cridava perquè tenia por.

Quines experiències! Certament, les més dures de la meua vida. I no pas per la dificultat de les muntanyes, ni per la seva alçada, sinó per la solitud que m'envoltava i em tornava foll a poc a poc. I jo només sabia cridar i recordava la meua casa; tenia ganes de tornar, moltes ganes...; però, en el meu interior, sentia una cosa que em feia restar allí.

Estava segur que, després, a la civilització, em sentiria vanitós; i ho volia evitar, perquè no era això la cosa que jo buscava, malgrat que només sóc un

home com tots, normal i egoista. Sabia que em tornaria vanitós, explicant relats i contes de les meves experiències solitàries. I, per això, assegut a l'habitació d'«Eduars», el meu habitatge a Huaraz, escrivia ara, quan encara tenia present el sentiment de necessitat de retrobar la gent i de sentir-me acompanyat. Simplement, ho necessitava.

Quan el petit jeep que hem deixà a la llacuna Llanganuco partí vers la vall, jo sabia que disposava de menys d'una hora de claror, i amb pas viu vaig prendre el camí que em portaria al peu del meu amic, el Chacaraju: de pressa, quasi corrents. Era estrany: en aquests paratges, els primers dies a penes si hi podia respirar amb normalitat, i ara ja m'hi sentia com en els meus Pirineus. El camí m'era conegut de dies enrera, i hi caminava de nit; la petita coma del Chacra va quedar enrera i jo tornava a ser a la petita *chacra*, i mirava els estels que es reien de mi, en veure la meua impotència enfront d'aquestes muntanyes.

Llavors em vaig adonar de la meua situació i va començar el ritual de l'harmonia amb la muntanya solitària: la màxima expressió del meu esport, o una manera —com qualsevol l'altra— de viure.

NOTA: *Agraeixo des d'ací la col·laboració obtinguda del laboratori Color E.G.M., que ha fet possible les meves escalades als Andes.*

RESUM TÈCNIC

VERTIGEN QUETXUA ANDES PERUANS CORDILLERA BLANCA CHACARAJU, PARET SUD 6.001 metres

Itinerari.— Paret Sud via «Americana Ritxie Brever».

Dificultat.— E.D. (cotació donada en la 1ª ascensió).

Horari.— Una cordada ràpida pot recórrer la paret amb 7 o 10 hores, si les condicions de la neu són favorables.

Desnivell.— 600 metres.

Material.— Piolets, grampons, equips d'alçada. Cordes de 70 metres i 8 estaqués de duralumini per a la baixada.

Punt de partida.— Llacuna de Llanganuco, 3.800 m. A uns 4.700 m, a prop de la glacera, hi ha una petita cabana, molt bona per a la nit; així, no cal tenda.

Ascensió en solitari realitzada la nit del 17 al 18 d'agost, de 1984, per Joan Quintana i Paredes, del C.A.D.E., del Centre Excursionista de Catalunya.

LES MUNTANYES DE PRADES, EL MONTSANT I SERRA LA LLENA

(Assaig per a una bibliografia excursionista)

Francesc Beato i Jaume Massó ()*

Aquesta guia d'Artur Osona, editada l'any 1900, és la primera que inclou itineraris pel Montsant i per les Muntanyes de Prades.

Centre Excursionista de Catalunya

GUÍA-ITINERARIA

DELS LLOCHS MÉS PINTORESCHS

DE LAS SERRAS SITUADAS AL NOROEST, NORT Y NOREST

DEL

CAMP DE TARRAGONA

Dividida en 120 itineraris

PER

EN ARTHUR OSONA

soci del Centre Excursionista de Catalunya

BARCELONA

ESTAMPA DE F. ALTÉS Y ALABART

Carrer de Pelayo, núm. 6 bis

1900

Després dels articles que, darrerament, han aparegut a la revista MUNTANYA sobre diferents aspectes d'aquest conjunt muntanyós que formen les Muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena, tots ells escrits per reconeguts coneixedors de la zona, hem cregut interessant de fer un recull bibliogràfic, bàsicament excursionista, d'aquest sector.

No és pas exhaustiu, però ens demostra l'interès que, al llarg dels anys, han despertat aquestes muntanyes dins del món excursionista.

Per fer aquest treball, hem procedit a fer un buidat de diferents publicacions d'entitats, tant de Barcelona com de Reus.

De Barcelona, cal citar les que, al llarg dels seus 108 anys d'existència, ha publicat el Centre Excursionista de Catalunya, i les dues entitats que el formaren: l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, i l'Associació d'Excursions Catalana.

Començarem per *L'Excursionista* (el primer butlletí que publicaren), i continuarem amb les *Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, el *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, l'*Anuari*, el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, la revista *Montaña*, el *Boletín de la Sección de Montaña y C.A.D.E.* i *Muntanya*; així com amb el butlletí *Espeleòleg* i la revista *Speleon*.

De la Unió Excursionista de Catalunya, la revista *Senderos* i el butlletí *Excursionisme*.

Del Club Excursionista de Gràcia, el butlletí *Mai Enrera*.

De la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, la revista *Vèrtex*.

(*) Arqueòleg. Secretari de la Secció Excursionista del Centre de Lectura, de Reus.

I la revista *Cordada*, no pertanyent a cap entitat excursionista.

De Reus, La Veu del Camp, portaveu de l'Associació Catalanista (només en part, i quasi testimonialment, excursionista, i dedicada sobretot a tasques de catalisme polític).

El *Butlletí de l'Agrupació Excursionista*, entitat introductora de l'esperit científic a l'excursionisme reusenc (no debades, l'excursionista Joaquim Santasusagna anomenava l'època de florida d'aquesta societat com «el millor moment de l'excursionisme local»).

Les publicacions periòdiques de la veterana Secció Excursionista del Centre de Lectura, la qual compta ja amb vuitanta-tres anys d'existència. I les de l'Associació Excursionista, creada en els anys de la postguerra. A més, hem consultat diverses circulars i butlletins d'altres entitats de les comarques tarragonines.

* També hi consten guies excursionistes i llibres d'història, geografia, botànica, geologia i folklore que parlen d'aquestes muntanyes.

En aquest recull bibliogràfic podreu trobar citacions de tota mena d'actes excursionistes, descripcions de camins, fitxes d'escalada, informació de coves o avencs, estudis arqueològics, botànics, geogràfics, geològics..., en fi, tot allò que interessa l'excursionista.

La distribució d'aquest treball és en cinc apartats: al primer recollim llibres i articles que agrupen els tres conjunts muntanyosos o bé les obres de caire general que inclouen estudis del sector; al segon, hi trobareu tot allò referent a les Muntanyes de Prades; al tercer, a les del Montsant; al quart, a les de la Serra la Llena; i, per finalitzar, un apartat amb les citacions de cartografia.

Els quatre primers apartats són ordenats per ordre alfabètic d'autors; i el cinquè, al cartogràfic, per data de publicació, amb tres apartats: un, per a les Muntanyes de Prades; un altre, per al Montsant i Serra la Llena; i un tercer, per als mapes geològics. Per facilitar-ne la consulta, hem elaborat un índex per matèries.

Té un total de quatre-cents quinze citacions, distribuïdes de la següent manera: seixanta de l'apartat general; dues-cents dinou de les Muntanyes de Prades; noranta-cinc del Montsant; tretze de la Serra la Llena; i vint-i-vuit de cartografia.

Pel setembre de 1984 vam cloure les nostres reserques; per tant, no hi trobareu cap citació posterior a aquesta data.

Per acabar, volem manifestar el nostre agraïment a tots els companys excursionistes que ens han ajudat; de manera especial, a les bibliotecàries del Centre de Lectura, de Reus, i del Centre

Excursionista de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA GENERAL

1. ALIÓ, Jordi d'.— (pseudònim de Pere Ferrando). *Notes folkloriques de les comarques tarragonines*. «Butlletí de l'Agrupació Excursionista»; n 11, febrer 1916, pp. 136 - 38; n 12, març 1916, p. 150; n 13, abril 1916, p. 162 - 63; n 15 - 16, juny - juliol 1916, p. 168 - 69. Reus.

2. ALOY, David M^a.— *La Mussara - Prades - El Montsant*. Revista «Cordada», n 9, desembre, 1955. Barcelona.

3. AMADES, Joan.— *Costumari català*, 5 volums. Salvat Editores - Edicions 62 S.A. Barcelona, 1983.

Albarca, Vol. IV, p. 159; *Cornudella*, Vol. III, p. 553 i Vol. IV, p. 1001; *Montserrat*, Vol. I, pp. 46 - 149 - 275; Vol. III, p. 320 i Vol. V, p. 531; *La Morera de Montsant*, Vol. V, p. 67.; *Prades*, Vol. I, pp. 46 - 149 - 240 - 637, Vol. II, pp. 920 - 991, Vol. III, pp. 218 - 275 - 320 - 699 - 793, Vol. IV, pp. 346 - 789 - 866 - 1078 i Vol. V, pp. 144 - 151 - 53 *Rojals*, Vol. I, p. 362, Vol. IV i pp. 343 - 345; *Siurana*, Vol. IV, p. 162.; *Ulldemolins*, Vol. III, p. 713, i Vol. IV, p. 53.

4. ARAGONÉS, C. d'.— (pseudònim de Joan Ferraté i Gili). *D'orografia tarragonina*. «Athenaeum», revista del Centre de Lectura, n.º 2, novembre 1910. pp. 24 - 25. Reus.

5. ASENS, Joan.— *Guia del Priorat*. Edicions de la Llibreria de la Rambla Tarragona, 1981.

6. BELLÉS, X..— *Los caraboidea cavernícolas de Cataluña*. Revista «Speleon», n.º 20; any 1973 E.R.E. Centre Excursionista de Catalunya.

7. BLASI i VALLESPINOSA, Francesc.— *Santuari marians de la diòcesi de Tarragona*. «Revista del Centre de Lectura». 1933. Reus.

8. BLASI, Pere.— *Les terres catalanes*. Aymà Editora, Barcelona, 1954.

9. BRAUN, J. BLANQUET; BOLÓS, O. de.— «*Aperçu des groupements végétaux des montagnes tarragonaises*». «Collectanea Botanica», Vol. II, Fasc. III pp. 303 - 342. Comun. SIGMA, 106. Barcelona 1950.

10. BURON, Vicenç.— *Esglésies Romàniques catalanes* (Guia). Ed. Artstudi Edicions. Barcelona, 1977.

11. CAMÓS, Narcís.— *O.P. Jardín de María*. 3ª edició Barcelona, 1657.

12. CARRERAS i CANDI, F.— *Geografia general de Catalunya*. «Provincia de Tarragona», per Emili Morera i Llauredó. Ed. A. Martín. Barcelona, 1910-15.

13. ELS CASTELLS CATALANS. Vols. IV - VI. Ed. Dalmau. Barcelona 1973-79

14. CIURANA, Jaume.— *Els vins de Catalunya*. («Vins del Priorat», pp. 138-145) («Vins de Tarragona», pp. 122-137) 3ª ed. Generalitat de Catalunya,

1980.

15. DICCIONARI NOMENCLÀTOR DE POBLES I POBLATS DE CATALUNYA. 1ª ed. any 1931, Centre Excursionista de Catalunya i Llibreria Catalònia; 2ª ed. any 1964, Ed. Aedos i Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

16. DOLÇA CATALUNYA.— Vol. II. Director: Montserrat F. Mateu. Ed. Mateu S.A. Barcelona, 1968. (Amb textos de diversos autors, tant del Montsant com de les Muntanyes de Prades).

17. ESPINÀS, Josep M^a.— *Viatge al Priorat*. Ed. Selecta, Vol. 331. Barcelona, 1962

18. FAURA i SANS, M.— *Recull espeleològic de Catalunya*. «Sota Terra I» - Club Muntanyenc Barcelonès. Barcelona 1909.

19. FERRATÉ, Joan.— *Espeologia de les comarques tarragonines*. Imp. d'en Antonio López. Barcelona, 1918.

20. FONT i RIUS, Josep M^a.— *Cartas de población y franquicia de Cataluña* «Consejo Superior de Investigaciones Científicas». 2 volums. Madrid - Barcelona, 1969 -1983.

21. FONT i SAGUÉ, N.— *Excursió espeleològica al Priorat, Muntanyes de Prades i Alt Penedès*. «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», n.º 69, Barcelona, any 1900.

22. FORT i COGUL, Eufemià.— *L'eremitisme a la Catalunya nova*. revista «Studia Monastica» pp. 63 - 126. Montserrat, 1965.

23. FORT i COGUL, Eufemià.— *El eremitismo en la archidiócesis tarraconense*. any 1970.

24. GAVÍN, Josep M^a.— *Inventari d'esglésies*. Vols. 1, 6, 7. (en curs de publicació). «Arxiu Gavín». Ed. Artstudi Edicions. Barcelona, 1977 - 1984.

25. GEOGRAFIA DE CATALUNYA. 4 volums. (Dirigida per Lluís Solé i Sabarís). Ed. Aedos. Barcelona, 1958 - 1974.

26. GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA.— 15 volums i el suplement. (Articles sobre les Muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena, com també de tots els nuclis de població de la zona i monuments més significatius). Barcelona, 1969-83.

27. GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA.— (en curs de publicació) *L'Alt Camp i el Baix Camp*, vol. 7 - *Conca de Barberà*, vol. 9 - *Les Garrigues*, vol. 10 - *El Priorat*, vol. 11. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1982-1984.

28. GRAS i ELIES, Francisco.— *Historia de las ermitas del arzobispado de Tarragona*. Tip. Sanjuan Hnos. Reus, 1909.

29. GUIA DE LES MUNTANYES DE PRADES, EL MONTSANT I SERRA LA LLENA.— «Revista Centre de Lectura» n.º 191 març 1929, pp. 102 - 103; 3ª època. (Nota de la redacció). Reus.

30. GURRI i SERRA, Francesc.— *Guia de Catalunya-Nomenclàtor de municipis*. Ed. Mateu. Barcelona, 1971.

31. HENRICH & Cia.— *Contribució a l'estudi dels terrenys triàsics de la província de Tarragona*. any 1970.

32. IGLÉSIES, Josep.— *Les muntanyes de Prades. El Priorat, conca del Ciurana*. «Album Meravella», 6 volums. vol. VI. CE. Barcelonès - Llibreria Catalonia. Barcelona, 1929 - 31.

33. IGLÉSIES, Josep.— *Delimitació del Camp de Tarragona*. «Revista Centre de Lectura», n.º 153 - 54, pp. 156 - 65, 1 - 15 juny 1926. (3ª època) Reus.

34. IGLÉSIES, Josep.— *Itineraris per les serres de l'entorn del Camp de Tarragona i pel Montsant*. Revista «Mai Enrera», n 40, maig 1928. Club Excursionista de Gràcia. Barcelona.

35. IGLÉSIES, Josep; SANTASUSAGNA, Joaquim.— *Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena*. (guia). Centre de Lectura. Ed. Ricard Ferreter. Reus, 1929.

36. IGLÉSIES, Josep; SANTASUSAGNA, Joaquim.— *Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena*. (Guia) segona edició. Centre de Lectura. Ed. Ricard Ferreter. Reus, 1930.

37. IGLÉSIES, Josep.— *El Priorat. L'extensió de la comarca natural*. Llibreria Nacional i Estrangera, Reus, 1930 «Revista Centre de Lectura», n.º 203 març, 1930. pp. 57 - 80. Reus.

38. IGLÉSIES, Josep.— *El Priorat*. «Revista Centre de Lectura», n.º 203, 204 març, 1930 i abril 1930. Reus.

39. IGLÉSIES, Josep.— *Les comarques meridionals de Catalunya i la futura divisió territorial*. «Revista Centre de Lectura», n.º 234, 235, 236, octubre - novembre - desembre 1932, pp. 261 - 327 (3ª època). Reus.

40. IGLÉSIES, Josep; SANTASUSAGNA, Joaquim; AMIGÓ, Ramon.— *Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena* (Guia). Associació Excursionista de Reus. Tercera edició. Ed. Dalmau. Barcelona, 1960.

41. IGLÉSIES, Josep.— *De la nuesa de les nostres muntanyes*. Circular «Associació Excursionista», n.º extraordinari, any 1958. pp. 426 - 29. Reus.

42. IGLÉSIES, Josep.— *La crisi agrària de 1879 - 1900. La fil·loxera a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1968.

43. IGLÉSIES, Josep.— *Les minves dels cultius i de la població a la comarca del Priorat*. Fundació Salvador Casajuana. Barcelona, 1975.

44. MADDOZ, Pascual.— *Diccionario Geográfico - Estadístico - Histórico de España y sus Posesiones de Ultramar*. 16 volums. Madrid, 1846 - 50.

45. MALAGARRIGA.— *Flora de la província de Tarragona*. Instituto de

Estudios Tarraconenses, Ramon Berenguer IV. Tarragona, 1971.

46. OSONA, Artur.— *Guia itinerària dels llocs més pintoreschs de las serras situadas al noroest, nort y norest del camp de Tarragona*. Barcelona, 1900.

47. PANAREDA, Josep Mª; NUET, J. i col·laboradors.— *Geografia física dels Països Catalans*. Revista «Muntanya», n.ºs 683 a 705, febrer 1976 - octubre 1979. Centre Excursionista de Catalunya. I Ed. Ketres. Barcelona, 1979.

48. PRAT, Jeroni (pseudònim de Joaquín Santasusagna).— *Sobre la delimitació del Camp de Tarragona*. «Revista Centre de Lectura», n.ºs 157 - 58, 1 - 15 d'agost 1926. pp. 223 - 24. (3ª època). Reus.

49. PRIORAT, EL. ANÀLISI ECONÒMICA i POSSIBILITATS DE DESENVOLUPAMENT. Generalitat de Catalunya, 1981.

50. REUS, Torrell de.— *Catàleg de goigs del Priorat*. Centre Excursionista de Catalunya (Secció de Ciències i Arts). Barcelona, 1976.

51. RIBA, Josep de la (pseudònim de Josep Iglésies).— *Una carta geogràfica*. «Revista del Centre de Lectura», n 178 febrer, 1928. pp. 41 - 43. Reus.

52. SANTAMARIA, Joan.— *Visions de Catalunya. Catalunya nova*. Vol. I. Ed. Selecta (Biblioteca Selecta n.º 151). Barcelona, 1954.

53. SANTAMARIA, Joan.— *El Priorat*. (fragment de «Visions de Catalunya») «Circular Secció Excursionista del Centre de Lectura» n.º 9. 2.ª trimestre 1959 p. 5. Reus.

54. SANTASUSAGNA, Joaquim.— *Memòries d'un muntanyenc*. Imprenta Monàstica; Abadia de Poblet. Reus, 1969.

55. TODA, Eduard.— *L'índex espeleològic*. Revista de Centre de Lectura, n.º 173, setembre 1927. pp. 213 - 15. Reus.

56. VALLVERDÚ, J.; SIRETA, T.— *Catalunya visió*, n.º 4. Urgell, Les Garrigues, Conca de Barberà, Priorat, Alt Camp. Ed. Tàber. Barcelona, 1968.

57. VAQUER, Joan.— *Impressions de bells indrets tarragonins*. Ed. Orfeo de Sants, Barcelona, 1929.

58. VILASECA i NOGUERA, Salvador.— *Reus y su entorno en la Prehistoria*. Associació d'Estudis Rausenses, 2 volums. Ed. Rosa de Reus. Reus, 1973.

59. VILLANUEVA, Jaime.— *Viage literario a las iglesias de España*. Imp. La Real. 22 volums. Madrid, 1803 - 1852.

60. VIOLANT i SIMORRA, Ramon.— *Etnografia de Reus i la seva comarca. El Camp, La Conca de Barberà, el Priorat*. 4 volums. Ed. Rosa de Reus. Reus, 1955 - 59.

LES MUNTANYES DE PRADES

61. ABAD, J.— «Estudio de dos pequeñas cavidades con interesante

sistema hidrogeológico en la Sierra de la Llena y Prades». Comunicació III Simpòsium Espeleològic. Any 1973.

62. AGUADÉ i PARÉS, Enric.— *El pantà del Francofí*. «Revista del Centre de Lectura» n.º 83 (3ª època). 1 juliol 1923. pp. 155 - 61. Reus.

63. AGUADÉ i PARÉS, Enric.— *Un pantano de cabecera en la cuenca del rio Ciurana*. «Revista del Centre de Lectura» n 15. (4ª època), 1 setembre 1953. pp. 169 - 72. Reus.

64. AGUADÉ i PARÉS, Enric.— «Decíamos ayer...: un pantano de cabecera en la cuenca del rio Ciurana». «Revista del Centre de Lectura» n.º 17. (4ª època), 1 novembre 1953. pp. 193 - 94. Reus.

65. AGUADÉ i PARÉS, Enric.— *Pantano del Ciurana*. «Revista del Centro de Lectura» (4ª època). n.º 66 desembre 1957 pp. 123 - 25; n.º 69 març 1958 pp. 25 - 29; n.º 70 abril 1958 pp. 37 - 40. Reus.

66. AGUADÉ i PARÉS, Enric.— *Sistema Riudecañas - Ciurana*. «Revista del Centro de Lectura» n.º 114, desembre 1961, pp. 125 - 26. Reus.

67. AGUADÉ i PARÉS, Enric.— *Montreal. Pueblo que va a renacer* (és Mont-ral). «Revista del Centro de Lectura» n.º 117 març 1962. pp. 29 - 30. Reus.

68. AGUADÉ i PARÉS, Enric.— *Montreal* (és Mont-ral). «Revista del Centro de Lectura» n.º 136 octubre 1963. pp. 93 - 94. Reus.

69. ALOY, David.— *Aplec excursionista a Siurana*. Revista «Cordada». n.º 169 octubre 1969. Barcelona.

70. ALOY, David.— *Homenatge a Genari Martorell*. Revista «Vèrtex» (noticiari), maig juny 1977. pp. 328. F.C.M. Barcelona.

71. ALTISENT, Agustí.— *Història de Poblet*. Ed. Abadia de Poblet, 1974.

72. AMADES, Joan.— *Tradicions tarragonines. El castell de Ciurana*. «Revista Centre de Lectura». (3ª època). n.ºs 219 - 220 - 221 juliol, agost setembre 1931, pp. 234 - 35. Reus.

73. AMIGÓ, Ramon.— *El Brugent*. «Circular Asociación Excursionista de Reus», abril 1955, pp. 287 - 92.

74. AMIGÓ i ANGLÉS, Ramon.— *Els topònims del terme municipal i poble de La Mussara*. Instituto de Estudios Tarraconenses. Tarragona, 1963.

75. AMIGÓ i ANGLÉS, Ramon.— *Els Motllats*. «Miscel·lània Muntanyenca». Associació Excursionista de Reus, 1977. pp. 35 - 42.

76. ANGLADA, Josep Mª.— *Castell Dalmau. La Riba (Tarragona). Via «Anglada - Vergès»*. Revista «Cordada», n.º 116 juliol 1965. Barcelona.

77. 75 AÑOS DE MONTAÑISMO. (Refugis de les Airasses i Ciriac Bonet) «Boletín de la Sección de Montaña y C.A.D.E. n.º 16, desembre 1951. Centre

Excursionista de Catalunya.

78. II APLEC EXCURSIONISTA DE LES COMARQUES TARRAGONINES A LA MUSSARA. «Revista del Centre de Lectura», n.º 182 (3ª època) juny 1928. pp. 195-97. Reus.

79. ARAGONÉS, C. d' (pseudònim de Joan Ferratè i Gili).— *L'església romànica de Ciurana*. «Athenaeum». revista del Centre de Lectura. n.º 1, octubre 1910, pp. 8-9. Reus.

80. ASSOCIACIÓ D'ALUMNES I EX-ALUMNES DE LA ESCUELA DE MAESTRIA INDUSTRIAL. (Valls) *Fichas de escalada a los monolitos de Prades, Montsant y Carbonaire*. Revista «Cordada», n.º 78, abril 1962. Barcelona.

81. ASSOCIACIÓ D'ALUMNES I EX-ALUMNES DE LA ESCUELA DE MAESTRIA INDUSTRIAL. (Valls). *Excursió als Quatre Termes i Mola d'Estat*. Revista «Cultura», juny 1979.

82. ASSOCIACIÓ D'ALUMNES I EX-ALUMNES DE LA ESCUELA DE MAESTRIA INDUSTRIAL. (Valls). *La Riba - Mont-ral - Alcover*. (Itinerari excursionista). Revista «Cultura» n.º 388, març-abril 1980. Valls.

83. BANZO BERDUSÁN, Jesús.— *Ascensión a la «Penya Roja», carretera de La Riba, por la fisura Banzo - Sáez*. (C. M. Gelera - C. E. Gràcia). Revista «Cordada» n.º 162, desembre, 1969. Barcelona.

84. BARÓ, Carles.— *SIURANA*. Revista «Senderos», n.º 101, maig 1967. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

85. BARRERAS, M.; GARBI, F.; FERRERES, J.— *Avenç del Teix*. Revista «Exploracions», n.º 2, any 1978.

86. BASTERENY, Guifré del.— *Inauguració del refugi dels Cogullons*. Revista «Vèrtex», n.º 88, juliol-agost 1982 (noticiari). Federació d'Entitats Escursionistes de Catalunya. Barcelona.

87. BATALLER, J. R.; FONT i QUER, P.— *Excursió a L'Esplugu de Francolí, Poblet i Serra de Prades*. Institució Catalana d'Història Natural. Barcelona 1933.

88. BECH, Jaume; CHEVALIER, V.; DEJOU, J.— *Rôle de protection exercé per la couverture triasique vis à vis de l'érosion géoquimique superficielle du socle granitique de La Peña, près de Poblet, Tarragona (Espagne)*. Arxiu Escola Agrícola. Barcelona, 1980.

89. BECH, Jaume.— *Étude des sols bruns formés sur des arènes granitiques de la bordure septentrionale de la Serra de Prades (Tarragone, Espagne)*. «Cah. Pédologie», O.R.S.T.O.M. 1980.

90. BECH i BORRAS, Jaume; CAMPDEPADRÓS i SANS, Montserrat.— *Dades sobre l'edafologia de la Conca de Barberà: estudi d'un sòl sobre calcària a Rojalons*. (Aplec de Treballs n.º 4). Centre d'estudis de la Conca de Barberà. Montblanc, 1982.

91. BERT i FARRÉ, J.— *Apunts d'una*

El Racó de Missa i el Cingle dels Sacs, a la Cinglera Major del Montsant. (Foto: Magdalena Monteverde de Quadrada)

excursió per les Muntanyes de Prades. «Butlletí», n.º 38, juliol, 1934. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

92. BERT i FARRÉ, J.— *Excursió per les Muntanyes de Prades*. «Mai Enrera», butlletí del Club Excursionista de Gràcia, n.º 44, setembre, 1928. Barcelona.

93. BERT i FARRÉ, J.— *De Prades a Siurana por Capafonts*. Circular Club Excursionista de Gràcia, 1945. Barcelona.

94. BERT i FARRÉ, J.— *De La Mussara a La Riba por Capafonts*. Circular Club Excursionista de Gràcia, n.º 83, desembre, 1946. Barcelona.

95. BESORA i LLADÓ, Jordi.— *La Riba: escola d'escalada tarragonina*. Revista «Vèrtex», n.º 65, setembre-octubre 1978. F. E. E. C. Barcelona.

96. BESORA i LLADÓ, Jordi.— *La Riba (Via del Con - Directa Reus - Via Montblanc)*. (Actualitat Alpinística). Revista «Vèrtex», n.º 68, març-abril 1979. F.E.E.C. Barcelona.

97. BESORA i LLADÓ, Jordi.— *Paret nord de Farena. Via Catalunya - Roca Ponent*. Revista «Vèrtex», n.º 67, gener-febrer, 1979. F.E.E.C. Barcelona.

98. BESORA i LLADÓ, Jordi.— *La Riba - Castellfolit*. (Actualitat Alpinística). Revista «Vèrtex», n.º 78, novembre-desembre, 1980. F.E.E.C. Barcelona.

99. BLASI i VALLESPINOSA, Francesc.— *II Aplec excursionista de la comarques tarragonines*. (La Mussara). «Butlletí Excursionista de Catalunya», Volum XXXVIII, agost 1928, n.º 399. Barcelona. Centre Excursionista de Catalunya.

100. BLASI i VALLESPINOSA,

Ulldemolins. Llibre editat per la Fundació Roger de Belfort, que recull una interessant informació, tant del poble com de molts dels indrets del seu terme

JOSEP LLADONOSA

ULLDEMOLINS

HISTÒRIA, COSTUMS I TRADICIÓ

*Pròleg per Ramon Amigé
Epíleg per Modest Montoliu*

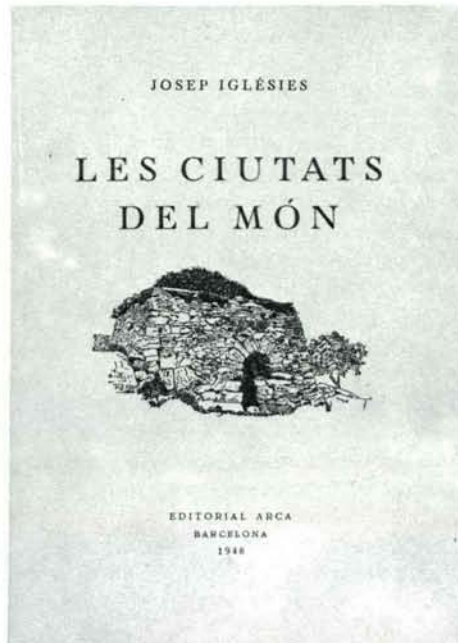

SANTES CREUS
1981

Francesc.— *Serres de Prades*. «Butlletí Excursionista» Vol XXXIX, n.º 404, pp. 7-18, gener 1929. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

101. BLASI i VALLESPINOSA, Francesc.— *Santuariis Marians de la Diòcesi de Tarragona. Santuari de la Verge de Ciurana*. «Revista Centre de Lectura», n.º 210, p. 264, octubre 1930 (3ª època). Reus.

102. BLASI i VALLESPINOSA, Francesc.— *Santuariis marians de la diòcesi de Tarragona. Ermita de Gràcia (Alcover)*. «Revista Centre de Lectura», n.º 209 p. 231, setembre 1930 (3ª època). Reus.

103. BLASI i VALLESPINOSA, Francesc.- *Santuari marians de la diòcesis de Tarragona. Prades*. «Revista Centre de Lectura», n.º 218, pp. 179 - 82, juny 1931 (3ª època). Reus.

104. BLASI i VALLESPINOSA, Francesc.- *A la memòria de Ciriac Bonet i Escarrer*. «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», vol. XLIV, n.º 472, setembre 1934, pp. 336 - 338. Barcelona.

105. BONET i ESTRADÉ, MANUEL.- *Geografia física de L'Espluga de Francolí*. «Arrels» I. Centre d'Estudis Locals del Casal de l'Espluga de Francolí. L'Espluga de Francolí, 1980.

106. BORRÀS, J.; MIÑARRO, J.M.; TALAVERA, F.- *Catàleg espeleològic de Catalunya. (L'Alt Camp, La Conca de Barberà, El Baix Penedès i El Tarragonès)*. Vol. II. Ed. Poliglota. Barcelona, 1978.

107. BORRÀS, J.; MIÑARRO, J.M.; TALAVERA, F.- *Catàleg espeleològic de Catalunya. (Baix Camp, Priorat, Ribera d'Ebre, les Garrigues)*. Vol. VII. Ed. Poliglota. Barcelona, 1984.

108. BOU i SIMÓ, P.- *L'ermita de la Santíssima Trinitat*. L'Espluga de Francolí, 1979.

109. CARRERAS i CANDI, Francesc.- *Entences y templers en muntanyes de Prades*. «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», Vol. II, 1903 - 1904.

110. CARRERAS, A.; CANELA, R.- *Cova de Les Aigües*. «Memòria Espeleològica», G. E. Badalona. Any 1962.

111. CASAS i FERRER, Antoni Mª.- *De l'Alt Camp al Priorat*. «COL·LECCIÓ LLIBRE DE MOTXILLA». Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1981.

112. CASSASSAS, Enric.- *La Verge*

de l'Abellera de Prades. Notes històriques de la vila. E. Torrell de Reus. Barcelona, 1962.

113. CISTERNA DE LA MOLA D'ESTATS, LA- «Circular de la Asociación Excursionista de Reus», n.º de maig 1954, pp. 239 - 240.

114. CISTERNA DE LA MOLA D'ESTATS, LA- «Circular de la Asociación Excursionista de Reus», n.º de juny, de 1956.

115. DIVERSOS AUTORS.- *Ciurana. Jubileo Reconquista*. MCMLIII. Tàrraga, 1953.

116. COMISIÓN JUBILEO RECONQUISTA.- *Ciurana de ayer y hoy*. Revista «Montaña», n.º 30, abril 1954. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

117. COMITÈ CATALÀ DE SENDERS DE GRAN RECORREGUT - P. R. (petit recorregut) Descripció dels camins: P R - C - 7 (De Cornudella a Siurana i al Gorg del Mas dels Frares).

Retorn al G R - 7 - 4). F.E.E.C. (segon fascicle) 1980.

118. D.A.- *Les «Odes rurals» a Siurana*. Revista «Montaña», n.ºs 120 - 124 març - desembre, 1969. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

119. XVI DIA DEL CAMI DE MUNTANYA (14 desembre 1980).- *La Riba - Farena - La Bartra - Cogullons*. (Amb un mapa de la regió). Associació Excursionista de Reus - Secció Excursionista del C. F. Reddis - C. C. de Senders.

120. DOBBY, E. H. G.- *Energia hidràulica i economia de La Riba (Catalunya Espanya)*. Un cas excepcional de la indústria catalana. (Traducció i notes de Josep Mª Puchades). «Revista Catalana de Geografia», Vol. I, n.º 4, octubre-novembre-desembre 1978. Ed. Montblanc - Martin. Granollers, 1978.

121. DÒVILL.- *La Mola dels Quatre Termes i la Taula dels Quatre Batlles*. Revista «Vèrtex», n.º 66, novembre-desembre 1978. F.E.E.C. Barcelona.

122. ESCOLÀ.- *Reus, Albiol, Aixàbega, Alcover*. *II prueba de regularidad de marcha por la montaña*. «Circular Asociación Excursionista de Reus», n.º d'abril, 1953. p. 195 - 196.

123. ESCOLÀ, A.- *III Excursión con marcha de regularidad*. Alcover - Mont-ral La Riba. «Circular Asociación Excursionista de Reus», n.º de març, 1955. p. 282.

124. ESPAÑOL, Francisco.- *Coleóptero cavernícolas del macizo de La Mussara*. Revista «Speleon», n.º 4, Vol. III, any 1952.

125. ESPELEOLOGIA TARRACONENSE. Revista «Cordada», n.º 15, juny, 1956. Barcelona.

126. EXCURSIONISTA (Pseudònim de Josep Mercadé?).- *La ruta dels miradors del camp*. «Revista del Centro de

Lectura», n.º 121, juliol 1962, pp. 79-80. Reus.

127. FADRIQUE, Florentino.- *Cueva de can Masiet. (La Riba)*. Revista «Senderos», n.º 158, febrer, 1972. Barcelona.

128. FADRIQUE, Florentino.- *La Cova nova de can Masiet*. Revista «Senderos», n.º 158, febrer 1972. Barcelona.

129. FAURA i SANS, M.- *Excursiones espeleológicas realizadas durante el año 1910 en la región catalana*. «Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural», any 1911.

130. FERNÁNDEZ CASAS, F. J.- *Escalada a la pared de Farena (Valle de la Riba - Tarragona), Vía Fernández - Molero*. (G. A. M. del C.M.B.). Revista «Cordada», n.º 166 - 167, abril - maig, 1970. Barcelona.

131. FERRATÉ, Ricard.- *Excursió a Capafonts, Prades i L'Espluga de Francolí*. «Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Reus», n.º 14, pp. 167 - 174, any 1916.

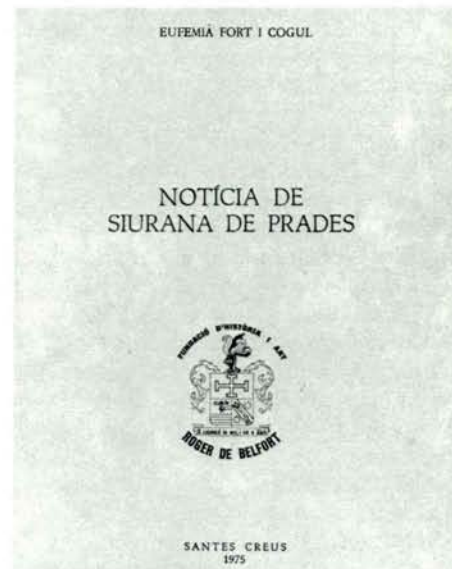
132. FERRO, A.- *Catastro de cavidades catalanas excavadas en materiales no calcáreos*. (Comunicació al II Simposium Matedologia Espeleológica). 1972.

133. FOLCH i GUILLÉN, Ramon; VELASCO, Eulàlia.- *Dades cartogràfiques per a l'estudi de la vegetació de les muntanyes de Prades*. Separata de la «XVIII Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos». L'Espluga de Francolí, 1974.

134. FONT i QUER, Pius.- *Plantes rares a Prades*. «Butlletí de l'Institut d'Història Natural», Vol. XXXIV. Barcelona 1934.

135. FONT i SAGUÉ, N.- *Catàlech espeleològic de Catalunya*. «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», n.º del 24 al 35, any 1897. Barcelona.

En aquest llibre, Fort i Cogul ens descriu la història d'aquest interessant poblet de les Muntanyes de Prades

136. FONT i SAGUÉ, N.— *Minerals de níquel i cobalt a l'Albiol*. «Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Reus», n.º 2 pp. 16 - 17, maig 1915.
137. FORT i COGUL, Eufemià.— *Margarida de Prades*. («Episodis de la Història», n.º 7) Ed. R. Dalmau. Barcelona, 1960.
138. FORT i COGUL, Eufemià.— *La llegenda sobre Margarida de Prades*. «Fundació Salvador Vives Casajuana». Barcelona, 1970.
139. FORT i COGUL, Eufemià.— *Notícia de Siurana de Prades*. «Fundació Roger de Belfort». Santes Creus, 1975.
140. FORTUNY i CASAS, Josep Maria.— *Aproximació als Doms de Castellfollit*. «Aplec de treballs», n.º 2. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. pp. 173 - 184 Montblanc, 1980.
141. G.I.E.M.— *Cavidades topografiadas en la Serra de Prades y lista de las mayores cavidades*. Comunicació al II Simposi de Metodologia Espeleològica, 1972.
142. GISPert, Joaquim de.— *Excursió a Prades, Ciurana, Serras del Montsant, Scala-Dei, Tivissa y Monestir de Cardó, 24 al 30 d'agost de 1889*. Vol. any XII 31 desembre 1889, n.º 134, pp. 310 - 312.
Vol. any XIII 31 gener 1890, n.º 135, pp. 313 - 318.
Vol. any XIII 31 d'agost 1890, n.º 142, pp. 369 - 375.
Vol. any XIII 30 setembre 1890, n.º 143, pp. 377 - 381.
«L'Excursionista». Butlletí mensual de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas. Barcelona.
143. G., M.— *Festes del segon diumenge de maig a La Febró*. Revista «Muntanya», n.º 715, juny 1981. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.
144. HERNÁNDEZ, Félix.— *Estudios de geografía histórica: VII. Sobre los topónimos árabes correspondientes a los actuales «Santa Ella», «Coruche», «Flix» y «Ciurana»*. Revista «Al-Andalus», XIV, 1949.
145. IGLÉSIES, Josep.— *Catalogació d'avençs i coves de la vall del riu Brugent*. «Revista del Centre de Lectura», n.º 173. pp. 212 - 216, Vol VIII, setembre 1927. Reus.
146. IGLÉSIES, Josep.— *Nota sobre la violació d'un sepulcre, possiblement eneolític, en una balma de la vall del riu Brugent*. «Revista Centre de Lectura». n.º 177, pp. 1-3, gener 1928. Reus.
147. IGLÉSIES, Josep; VILASECA, Salvador.— *Exploració prehistòrica de l'alta conca del Brugent. I: La Cova del Buldó*. «Revista Centre de Lectura», (3ª època) n.º 192, pp. 105 - 113, abril 1929. Reus.
148. IGLÉSIES, Josep.— *El paisatge i la vida a la vall del riu Brugent. Per l'estudi geogràfic de les Serres de Prades*. «Revista del Centre de Lectura» n.º 171, pp. 164 - 173, juliol 1929. Reus.
149. IGLÉSIES, Josep; VILASECA, Salvador.— *Exploració prehistòrica de l'alta conca del Brugent. II: L'art rupestre*. «Revista del Centre de Lectura», (3ª època) n.º 196, pp. 221 - 129, agost 1929. Reus.
150. IGLÉSIES, Josep.— *Les muntanyes de Prades*. «Àlbum Meravella». Vol. IV. Llibreria Catalònia. Barcelona 1931.
151. IGLÉSIES, Josep; VILASECA, Salvador.— *Exploració prehistòrica de l'alta conca del Brugent, III: La Cova de les gralles*. «Revista del Centre de Lectura», (3ª època) n.º 225, 226, 227, gener, febrer, març 1932, pp. 26 - 36. Reus.
152. IGLÉSIES, Josep.— *La terra d'en Gallari. Narracions i paisatges de la muntanya tarragonina*. Llibreria Nacional i Estrangera. Reus 1932.
153. IGLÉSIES, Josep.— *Les ciutats del món*. Ed. Arca. Barcelona, 1948.
154. IGLÉSIES, Josep.— *La Riba: termes municipal i parroquial*. Societat Catalana de Geografia. Barcelona, 1953.
155. IGLÉSIES, Josep.— *La Mare de Déu de L'Abellera*. «Antologia de la poesia reusenca». Reus, 1957.
156. IGLÉSIES, Josep.— *La Mussara*. «Antologia de la poesia reusenca». Reus, 1959.
157. IGLÉSIES, Josep.— *Siurana. Narracions*. Ed. Barcino. Barcelona, 1960.
158. IGLÉSIES, Josep.— *La Riba*. Revista «Montaña», n.º 91, 1964. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.
159. IGLÉSIES, Josep.— *El poblament a les Muntanyes de Prades*. «XVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos». L'Espluga de Francolí, 1974. L'Espluga de Francolí, 1983.
160. IGLÉSIES, Josep.— *Adéu al batlle de Siurana*. Revista «Vértex», n.º 46. juliol-agost, 1975, pp. 428 - 429. F. C. M.
161. IGLÉSIES, Josep.— *Genari Martorell, el batlle de Siurana*. «Butlletí de la Unió Excursionista de Catalunya», agost, 1975. Barcelona.
162. IGLÉSIES, Josep.— *El darrer valí de Siurana*. Revista «Muntanya», n.º 681 pp. 494 - 496, octubre, 1975. Centre excursionista de Catalunya. Barcelona.
163. IGLÉSIES, Josep.— *El soliloqui de les preferències sobre les Muntanyes de Prades*. «Miscel·lània Muntanyenca», pp. 93 - 120, Associació Excursionista de Reus. 1977.
164. INAGURACIÓ DEL REFUGI «MUSTÉ - RECASENS», MONT-RAL. «XXVI Circular», novembre 1963. Club Excursionista de Gràcia. Barcelona.
165. INAGURACIÓ DEL REFUGI MUSTÉ - RECASENS A MONT-RAL. «Circular de la Secció Excursionista del Centre de Lectura», n.º 25. 4 trimestre 1963, pp. 2 - 4. Reus.
166. ITINERARI PER L'ALZINAR DE LA PENA. Centre Excursionista Francolí. (amb mapa). L'Espluga de Francolí, 1981.
167. JANSÀ, Josep M.ª.— *El Salt de la Reina Mora* (escalada). «Circular de la Asociación Excursionista de Reus», pp. 159 - 160. Juny 1952.
168. LÁZARO DE ESCOSURA, P.— *El condado de Prades. Contribución al estudio de sus documentos. Historia. Instituciones. Documentos*. 3 volums, Publicacions Universitat de Sevilla. Sevilla, 1976.
169. EL LAMENTABLE ABANDONO DE «LES AIRASSES». (carta al director). Revista «Cordada», n.º 130, novembre, 1966. Barcelona.
170. LLUCH, Jordi.— *La Riba* (via de l'Eduard). (Actualitat Alpinista). Revista «Vértex», n.º 81, maig - juny 1981. F.E.E.C. Barcelona.
171. MANENT, Albert.— *Toponímia del terme municipal de La Febró*. «Boletín Arqueológico», n.º 121 - 128. Tarragona, 1973 - 1974.
172. MANENT, Albert.— *Els noms de lloc del terme i del poble de Capafonts*. Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària, II. Tarragona, 1981.
173. MARINÉ i BIGORRA, Sebastià.— *De quan el senyoriu de les Muntanyes de Prades era nou nat*. «XX Marxa Excursionista Provincial Regularitat». Secció Excursionista del Club Natació Reus «Ploms»
174. MARTINEZ, Albert i Eduard.— *Cova-avenc del Puig de Marc*. Butlletí «Espeleòleg», E.R.E., n.º 18, novembre 1973. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.
175. MARTINES, Albert; ROMERO, Martí.— *Avenc del Pi Rodó*. Butlletí «Espeleòleg», E.R.E., n.º 17., juny 1973. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.
176. MARTINELL, Cèsar.— *El monestir de Poblet*. Ed. Barcino. Barcelona, 1955.
177. MARTORELL, J.— *Mossèn Ramon de l'Albiol*. «Circular Asociación Excursionista de Reus», (1ª època), novembre 1966. pp. 287 - 288. Reus.
178. MARTORELL, Genar.— *Una felicitació nadalenca des de Siurana*. «Circular Asociación Excursionista de Reus» (2ª època), pp. 17 - 18, febrer 1969. Reus.
179. LA XXI MARCHA EXCURSIONISTA DE REGULARIDAD DE CATALUNYA. «XXV Aniversario del C.E. Pirenaico». Revista «Cordada», n.º 28, agost 1957. Barcelona.
180. XXXI MARXA EXCURSIONISTA DE REGULARITAT DE CATALUNYA. Organitzada per la Secció Excursionista del Club Natació Reus «Ploms». Revista «Cordada», n.º 138, juliol 1967. Barcelona.
181. MÀS DE 500 EXCURSIONISTAS EN LA «I FESTA DE L'ARBRE A MUNTANYA» (organitzada per l'Agrupació Excursionista de Catalunya -

Reus). Revista «Cordada», n.º 136, maig 1967. Barcelona.

182. MASALLES I SAMUEL, Ramon M. – *Flora i vegetació de la Conca de Barberà* Institut d'Estudis Catalans. Arxiu de la Secció de Ciències, LXVIII. Barcelona, 1983.

183. MASCLANS, F. – *Dos bosques caducifolios de Tarragona*. «Ibérica», n.º 214. Barcelona 1951.

184. MASCLANS, F. – BATALLA, E. – *Flora de los Montes de Prades*. «Collectanea Botànica» VI – Barcelona, 1964-1972.

185. MASSOT I PALMÉS, J. – *Estació taller de Ciurana*. Institut d'Estudis Catalans. Anuari, 1909-1910, pp. 263-280. Barcelona 1910.

186. MERCADÉ I REVERTÉ, Josep. – *Participación de la Sección Excursionista del Centro de Lectura en la XXI MARCHA DE REGULARIDAD DE CATALUÑA*. «Revista del Centro de Lectura» (4.ª època), n.º 61, pp. 81-82, juliol 1957. Reus.

187. MIR, Jordi. – *Indrets de Catalunya / I*. pp. 74-75. «Col·lecció Llibre de Motxilla». Barcelona, 1978.

188. MONTLLIÓ I ESPASA, Modest. – *Una emotiva visita del alcalde de Siurana* Revista «Muntanya», n.º 118, novembre-desembre, 1968. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

189. MONTLLIÓ I ESPASA, Modest. – *Missa dels Muntanyencs a Siurana*. Revista Muntanya, n.º 652, desembre, 1970. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

190. MONTLLIÓ I ESPADA, Modest. – *Missa dels Muntanyencs a Siurana*. Revista «Muntanya», n.º 676. (Crònica del Centre). Desembre, 1974. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

191. MONTLLIÓ I ESPADA, Modest. – *Siurana, niu d'àligues*. Revista «Muntanya», n.º 678 (Crònica del Centre), abril 1975. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

192. MONTLLIÓ I ESPADA, Modest. – *Homenatge a Genari Martorell a Siurana*. Revista «Muntanya», n.º 691 (Crònica del Centre), juny 1977. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

193. MONTLLIÓ I ESPADA, Modest. – *Exposició Monogràfica sobre Siurana de Prades*. Revista «Muntanya», n.º 692. (Crònica del Centre), agost 1977. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

194. MONTORIOL, A. – *Noves cavitats obertes als Motllats*. Revista «Sota Terra», n.º 1, any 1980. Barcelona.

195. MONTOLIU, Manuel. – *Llibre de Poblet*. Ed. Selecta. Barcelona, 1955.

196. MONTRAL. «Circular de la Sección Excursionista del Centro de Lectura», n.º extraordinari «VI Marcha de Regularidad por Montaña de la Provincia», 13 d'octubre 1963, pp. 19-20. Reus.

197. MORALES, Ramón. – *Muntanyes*

de Prades. Revista «Cordada», n.º 82, setembre 1962. Barcelona.

198. MOREU-REY, Enric. – *Pobles L'Albiol*. «Revista del Centre de Lectura», n.º 222, febrer, 1971 pp. 978. Reus.

199. MOREU-REY, Enric. – *Notes sobre L'Albiol*. «Miscel·lània Pau Vila». Ed. Montblanc. Granollers, 1975.

200. MOREU-REY, Enric. – *Els noms de lloc del terme actual i pretèrit de L'Albiol*. «Anuari de Filologia», 2. Barcelona, 1976.

201. MUNTANYOLA, Ramon. – *Les meves muntanyes*. «Revista del Centro de Lectura», n.º 68, p. 21, febrer, 1958. Reus.

202. NATURA, ÚS O ABUS? «Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans. (Muntanyes de Prades)», pp. 367-368. Ed. Barcino. Barcelona, 1976.

203. ANÒNIM. (Enric Aguadé i Parés?). «13 de octubre de 1963. Inauguración del refugio Musté-Recasens, en Montreal» (és Mont-ral). «Revista del Centro de Lectura» n.º 137, pp. 105-109, novembre 1963. Reus.

204. OLIVERAS I FOLCH, A. – *Inauguració del refugi Ciriac Bonet a Ciurana*. «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya» n.º 476. pp. 31-35 Any XLV. gener 1935. Barcelona.

205. OSSÓ, Alexandre. – *La paret nord de Farena (escalada)*, Revista «Vèrtex», n.º 36, novembre-desembre 1973. Federació Catalana de Muntanyisme.

206. P. – *Alcover, Mont-Ral, Puig de March, Font Gran. (III excursió con marcha de regularidad)*. «Circular Asociación Excursionista de Reus», n.º de juny 1955., p. 308. Reus.

207. PAGÈS RUEDA, Pere. – *Excursió a Alcover, Serres de Prades, Ciurana y Reus*. «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya». Any V, octubre-desembre 1895, n.º 19. pp. 177-196 i n.º 22, Any VI, gener-març, 1896, pp. 30-46 Barcelona.

208. PAGÈS RUEDA, Pere. – *Excursió a Alcover, Serres de Prades, Ciurana i Reus*. «Butlletí de l'Institució Catalana d'Historia Natural», X, any 1919. Barcelona.

209. PALAU I DULCET, Antoni. – *Conca de Barberà, I. Guia de Montblanch*. Imp. Romana. Barcelona, 1931.

210. PALAU I DULCET, Antoni. – *Conca de Barberà II. Guia de Poblet*. Imp. Romana. Barcelona, 1931.

211. PALAU, P. – «EXPLORACIÓN DE LA CUEVA DELS MOTLLATS». Circular del Club Excursionista de Gràcia. Juliol, 1946. Barcelona

212. PASCUAL CUGAT, A. – *Excursió per la Montanya del Albiol. Lo dia 26 d'abril de 1886*.

«La Veu del Camp» Periòdic de l'Associació Catalanista de Reus, n.º 23 (30 maig 1886. pp. 294-296), n.º 34 (6 juny 1886. pp. 303-304), n.º 35 (13 juny 1886. pp. 309-311). Reus.

213. PEJÓ, Àngel. – *Festa de les roses de Sant Jordi*. «Excursionisme», n.º 75, juny 1981. Barcelona.

214. PERICH, S. – *Excursió a la Serra de Montsant*. Associació Excursionista Avant. Barcelona, 1917.

215. PI I MUNTANER, Joan. – *Excursió a Prades i Ciurana*. «Mai Enrera», Butlletí del Club Excursionista de Gràcia, n.º 134, octubre, 1936. Barcelona.

216. PI I TRAMUNT, Daniel. – *Santuaris d'utilitat excursionista. IX Mare de Déu de l'Abellera*. Revista «Vèrtex»,

Gallicant, un llogarret de les Muntanyes de Prades, on ja fa anys que no hi viu ningú. (Foto: Manuel Pastor.)

n.º 45, pp. 383, maigjuny 1975. Barcelona.

217. PI I TRAMUNT, Daniel. — *Santuari d'utilitat excursionista*. XXIV Revista «Vèrtex», n.º 98, març-abril 1984. Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya.

218. PIÑOL FERRAN, Francesc. — *Secció Excursionista. Circuit Reus, Cornudella, Prades, Espluga de Francolí, Recorregut en autòmibus el dia primer de maig de 1925*. «Revista del Centre de Lectura», (3.ª època) n.º 131, p. 131. 1 juliol 1925. Reus.

219. PLANAS DE MARTÍ, Ignasi. — *Ordenació del territori a les àrees marginals: les Muntanyes de Prades*. (Tesi de llicenciatura.) Departament de Geografia. Universitat de Barcelona. Setembre, 1981.

220. PRATS, Joan. — *Toponímia del terme i del poble d'Arbolí*. «Revista Catalana de Geografia». Vol. I, n.º 3, juliol-agost-setembre, 1978. Ed. Montblanc-Martin. Granollers, 1978.

221. PRIMER DIA DEL «CAMÍ DE MUNTANYA» UNA INICIATIVA DE LOS EXCURSIONISTAS DE TARRAGONA. Revista «Cordada», n.º 116, juliol 1965. Barcelona.

222. PRUNERA, Josep. — *Excursió a La Musara, avench de La Febró y Albiol, passant per Maspujols, Aleixar i Vilaplana y retornant per La Selva, efectuada los días 7 y 8 de septiembre*. «Revista del Centre de Lectura», (2.ª època) n.º 38, pp. 154-156. 15 setembre 1902. Reus.

223. RAMON, Jaume. — *Inauguración del nuevo refugio. (Musté-Recasens)*. Revista «Senderos», n.º 57 setembre 1963. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

224. RAMON, Jaume. — *Serres de Prades*. Revista «Senderos», n.º 101, maig 1971. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

225. RAMON I MORROS, Jaume. — *Itineraris de la Natura, IV (L'Alzinar de La Pena Poblet)*. Revista «Vèrtex», n.º 80, març-abril 1981. Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya.

226. REFUGIO DE «LES AIRASSES». Revista «Montaña» (noticiari), gener-febrer 1956, n.º 41. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

227. «REFUGIO DE MONTAÑA EN MONTREAL» (és Mont-ral). (Anònim, Enric Aguadé?) «Revista del Centro de Lectura», n.º 122-123-124, agost, setembre, octubre 1962. pp. 89-92. Reus.

228. REUS-PRADES, PEL CAMÍ VELL, EN TRAVESÍA DE REGULARIDAD, EL 27 DE ABRIL. Circular de «Asociación Excursionista de Reus», n.º d'abril 1952. pp. 149-149. Reus.

229. RIBÉ, G. i BORRÀS, J. — *Avencs i coves de La Febró*. Revista «Sota Terra», n.º 1, Barcelona, 1980.

230. RIUS, Pere i VENDRELL, Antoni. — *Recull de L'Espluga. (El bosc de*

Aquesta és l'obra que ha estat bàsica per a fer conèixer aquestes muntanyes a diferents generacions d'excursionistes.

CENTRE DE LECTURA

LES MUNTANYES DE PRADES, EL MONTSANT I SERRA LA LLENA

GUIA ITINERARIA PRECEDIDA
D'UN ESBÓS MONOGRAFIC

PER

JOSEP IGLÉSIES I JOAQUIM SANTASUSAGNA

1929
RICARD FERRERER I GIL, EDITOR
REUS

Poblet). Centre Excursionista Francolí. L'Espluga de Francolí, 1974.

231. ROBUSTÉ PARÍS, R. — *Notas geológicas sobre las Montañas de Prades y contactos con el terciario de La Conca de Barberà*. (inèdit).

232. ROVIRA I VIRGILI, Antoni. — *Teatre de la natura. (Les soledats de Siurana)* Col·lecció popular Barcino. pp. 41-45. Barcelona 1961.

233. RUTA DELS MIRADORS DEL CAMP. (anònim, Josep Mercadé?). «Circular de la Secció Excursionista del Centre de Lectura», n.º 18, pp. 23. 1.er trimestre 1962. Reus.

234. LA RUTA DELS MIRADORS DEL CAMP. (anònim, Josep Mercadé?). «Circular de la Secció Excursionista del Centre de Lectura» n.º 19. 2.ª i 3.ª trimestres 1962. pp. 79. Reus.

235. SALAS CASASSES, Jaume. — *Montañas de Prades*. Revista «Senderos», n.º 59. Novembre 1963. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

236. SANJAUME, Pere. — XXXVII *Marxa Excursionista de regularitat de Catalunya (La Mussara, Campament de Castillejos, Molí de l'Esquirola, Gallicant)* Revista «Vèrtex», n.º 36 novembre desembre 1973. Federació Catalana de Muntanyisme.

237. SANTASUSAGNA, Joaquim. — *Inauguració del xalet-refugi de Les Airasses. Excursió a Puig de Marc i Gràcia*. «Revista Centre de Lectura», (3.ª època) n.º 163-164. pp. 357-358. (nota de redacció). Novembre desembre 1926. Reus.

238. SANTASUSAGNA, Joaquim — *El xalet de Les Airasses de La Mussara*. «Revista Centre de Lectura» (3.ª època) n.º 169, pp. 127-128, maig 1927 (nota de redacció). Reus.

239. SANTASUSAGNA, Joaquim. —

Les sortides de la Secció Excursionista. (Excursió a l'Albiol i al Glorieta. — Excursió a Prades i al bosc del Lluch. — Excursió al Brugent i Ciurana). «Revista Centre de Lectura», (3.ª època), n.º 175, pp. 278-280, novembre 1927 (nota de la redacció). Reus.

240. SANTASUSAGNA, Joaquim. — *Excursió als avencs de La Febró. — Excursió a Montal i La Foradada*. «Revista del Centre de Lectura» (3.ª època), n.º 176. pp. 311-312, desembre 1927. (Nota de la redacció). Reus.

241. SANTASUSAGNA, Joaquim. — *Excursió a La Mola de Roquerola. — Excursió a Castellfollit i a Prades. — Excursió a Gallicant*. «Revista del Centre de Lectura», (3.ª època), n.º 177, pp. 31-32, gener 1928. (Nota de la redacció.)

242. SANTASUSAGNA, Joaquim. — *Segon Aplec Excursionista de les Comarques Tarragonines. Excursió a Prades i a La Pena*. «Revista del Centre de Lectura» (3.ª època), n.º 180, pp. 136, abril 1982. (Nota de la redacció). Reus.

243. SANTASUSAGNA, Joaquim. — *La ruta dels refugis*. «Circular Asociación Excursionista de Reus» (1.ª època), n.º de febrer 1964, pp. 209-210. Reus.

244. SANZ I MARTÍNEZ, Manuel. — *Hallazgos Ibéricos en Prades* «Extracte del Butlletí Arqueològic», 1971-72. Real Sociedad Arqueológica Tarraconense. Tarragona, 1972.

245. SECCIÓ EXCURSIONISTA. *La guía de Prades*. «Revista del Centre de Lectura», (3.ª època), n.º 198, pp. 300-306. octubre 1929. Reus.

246. SEDÓ LLAGOSTERA, Salvador. — *De anacoreta en los Montes de Prades a primer apóstol del Nuevo Mundo*. Revista «Reus», n.º 226, agost 1956.

247. SENDERS DE GRAN RECORREGUT. GR. 7. (Topo-Guia). — *Coll de la Teixeta-La Seu d'Urgell* (descripció del camí del coll de la Teixeta a la Riba). Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. Ed. Serpa, Barcelona, 1980.

248. S.E.S. — *Operació Serra de Prades*. Revista «Talps», n.º 1, Barcelona, 1969.

249. SICART, Josep. — *1.ª Ascensió al cingle del Pilar del Cargol (Siurana)*. Revista «Vèrtex», n.º 45, p. 374, maig-juny 1975. Federació Catalana de Muntanyisme.

250. SOLÉ, Maximi. — *Els aplecs excursionistes de les comarques tarragonines, de 1927 a 1936*. Revista del Centre de Lectura, n.º 283-284-285. Juny-juliol-agost, 1976, pp. 1876-8. Reus.

251. TOLRÀ, A. — *Apuntes espelológicos para el mejor conocimiento del karst dels Montllats*. «Butlletí del S.I.E.P.», n.º 6, any 1977.

252. TOLRÀ, A. — *Descubrimiento y primera exploración del Avenc de la*

Il·lustra. «Butlletí del S.I.E.P.», n.º 7, any 1977.

253. TOPO-GUÍA DEL SENDERO DEL GRAN RECORRIDO G.R.7 A LO LARGO DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA. Comité de Senders de Gran Recorregut de la F.C.M., 1975.

254. TORRELL DE REUS. – *La Mare de Déu de l'Abellera. Prades. «Les nostres devocions»*. Ed. Torrell de Reus. Barcelona, 1964.

255. TORRELL DE REUS i PLANAS DE MARTÍ, Ignasi. – *Llibres de Prades*. Ajuntament de la Vila Comtal de Prades, 1982.

256. TRILL, Enric. – *Secció Excursionista. Un batlle al Centre* «Revista del Centre de Lectura», n.º 210, pp. 813-814. Febrer 1970. Reus.

257. ULLASTRE, J. i MASRIERA, A. – *Morfogénesis de los oolitos y los pisolitos de las cavernas* (fa referència als avencs de la Febró). Revista «Speleon», n.º 20, any 1973.

258. VENDRELL, Marió i LAGAR, Àngel. – *Cova-Avenc Cartanyà*. Revista «Senderos», n.º 152, agost 1971. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

259. VIDAL i ROSICH, Cosme. – *El «Nen» de Prades*. Narració recollida a «Centenari de Josep Aladern 1869-1918». Ed. Picazo. Barcelona, 1970.

260. VIDAL, Xavier. – *El pantà de Siurana*. «Revista del Centre de Lectura», n.º 222 p. 978. Febrer 1971. Reus.

261. VIDAL, M. i FERRERES, J. – *Cova de l'Escudelletà*. Revista «Exploracions», n.º 2, any 1978.

262. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *El Miocènic de l'Espluga Pobra*. «Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Reus», n.º 3, pp. 28-30, juny 1915.

263. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Descobriments d'una cova prehistòrica i altres recerques pels voltants de Prades*. «Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural. Vol. XIX. Barcelona, 1919.

264. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *La Cova del Cisterer, de Prades*. «Butlletí Institut Català d'Història Natural». Barcelona 1919.

265. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *El jaciment neolític de Ciurana*. «Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural». Barcelona, 1920.

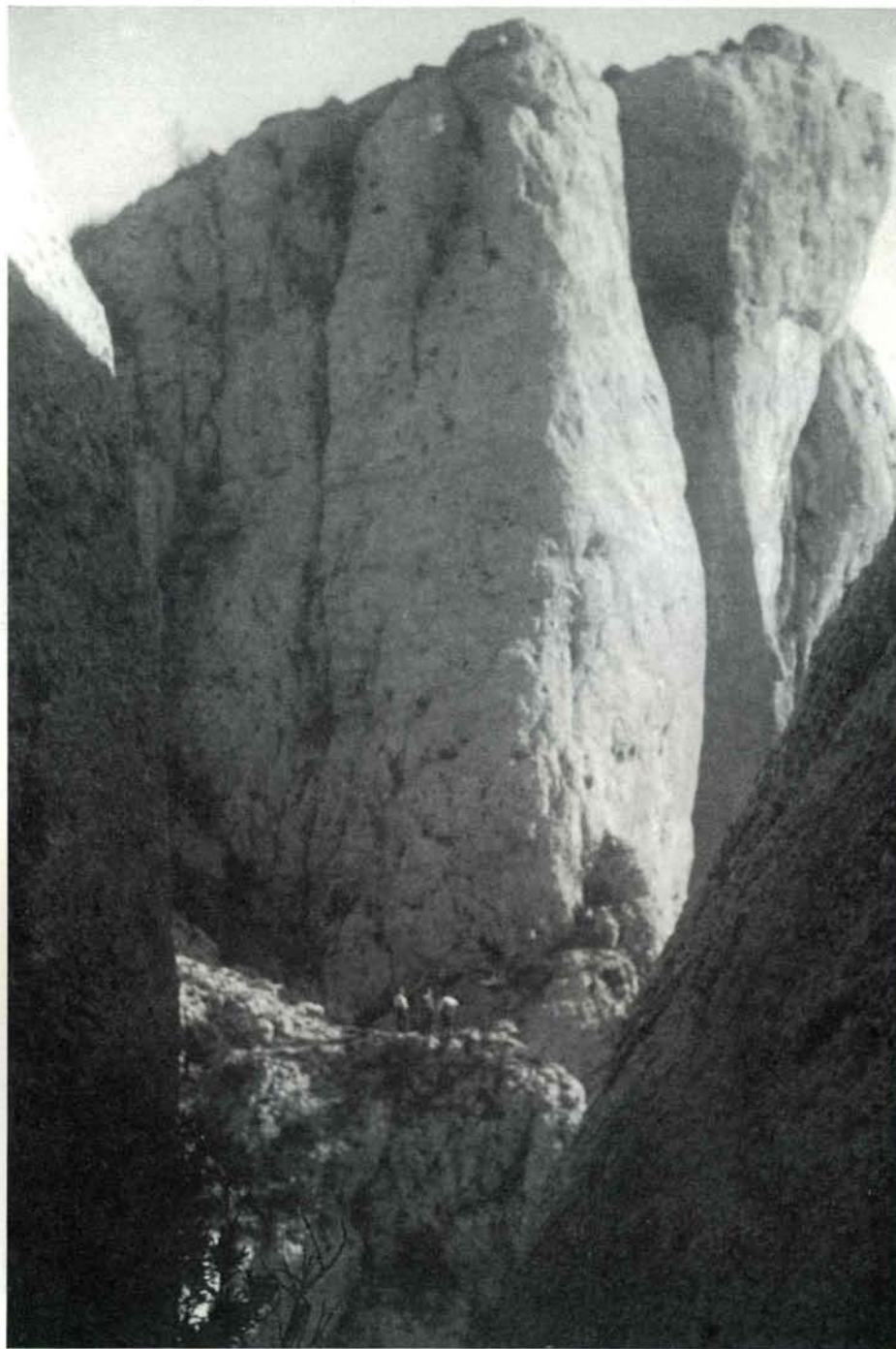
266. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *La cova de Cartanyà*. «Butlletí Associació d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria», n.º 4 any 1928.

267. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Les coves d'Arbolí*. «Butlletí Societat Arqueològica Tarraconense». Tarragona, 1934.

268. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Noves troballes prehistòriques a Arbolí*. «Butlletí Arqueològic». Tarragona, 1935.

269. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Más cuevas y enterramientos prehistóricos en el Bajo Brugent*.

El Grau de l'Aqnet. Cinglera Major del Montsant. (Foto: Magdalena Monteverde de Quadrada.)

Revista «Ampurias», Vol. IV, 1942, Barcelona.

270. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Las pinturas rupestres naturalistas y esquemáticas de Mas del Llorç*, en *Rojals* «Archivo Español de Arqueología» C.S.I.C. n.º 57. 1944.

271. VILASECA i ANGUERA, Salvador i PRUNERA, A. – *Cova de la Vila, de La Febró*. Revista «Ampurias» Vol. VI, Barcelona, 1944.

272. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Nuevas pinturas rupestres naturalistas en el barranco de Llorç (Rojals)*. Circular Asociación Excursionista de Reus». XII, pp. 81-82, desembre, 1950. Reus.

273. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *La cueva de Porta-Lloret, en el antiguo término de Ciurana*. Revista «Ampurias»,

XIXXX, anys 1957-1958. Barcelona.

274. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Dos nuevas cuevas del Bronce medio y final del Macizo de Prades*. Revista «AMPURIAS», XXV, Barcelona, 1963.

275. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Reus y su entorno en la prehistoria* Associació Estudis Reusencs, 1. Reus, 1973.

276. VILASECA i ANGUERA, Salvador. – *Poblament primitiu de les Muntanyes de Prades*. «Miscel·lània Pau Vila». Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana de Geografia. pp. 519-520. Ed. Montblanc-Martin, Granollers, 1975.

277. VIRGILI, Carmen. – *Estudio geológico del sector Espluga-Vimbodí-Rojals*. Tarragona, 1964.

278. X. (pseudònim de Salvador

Vilaseca). – *Arquitectura romànica de Catalunya. L'Església romànica de Ciurana*. «Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Reus», n.º 10, pp. 123-125, gener, 1916. Reus.

279. *El Xalet de les Airasses*. «Butlletí Excursionista de Catalunya», Vol. XXXVII, n.º 381, febrer, 1927. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

EL MONTSANT

280. ALOY, David M. i MARTÍNEZ I FARRÉ, M. – *El refugio de Albarca*. Revista «Cordada», n.º 85, desembre, 1962. Barcelona.

281. ALOY, David. – *Acte de presentació de «La Vall d'Ulldemolins»* (llibre). Revista «Muntanya», n.º 711, octubre, 1980. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

282. ALOY, David. – *Presentació del llibre «Ulldemolins»*. (noticiari). Revista Vértex, n.º 84, novembre-desembre, 1981. Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya.

283. ARAGONÈS ABELLÓ, J. – *Poboleda a través dels segles*. Lleida, 1915.

284. ANÒNIM (Joaquim Santasusagna?). – *Artur Osona* «Circular de la Asociación Excursionista de Reus», n.º de febrer, 1951, pp. 89-90. Reus.

285. BAIRAGUET, J. – *Inauguració del refugi d'Albarca*. «Circular Club Excursionista de Gràcia», XXV novembre 1962. Barcelona.

286. BAPTISTA I ESPASA, Joan. – *Cornudella*. «Butlletí informatiu». Secció Excursionista del Centre de Lectura, n.º extraordinari. XII Festa de Sant Jordi i de les Roses. pp. 45. Abril, 1982. Reus.

287. BARGALLÓ, Modest. – *L'ermita morta del Montsant*. «Revista del Centre de Lectura», n.º 36, pp. 234-237, 15 juliol 1921. Reus.

288. BERNAT DEL GAIÀ. – *Excursions a les cartoixes de Catalunya*. «Arxiu Bibliogràfic Excursionista». Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

289. BIETE I FARRÉ, Vicenç. – *Toponímia de Cabacers i el seu terme*. «Revista Catalana de Geografia», Vol. II, gener-desembre, 1979. Ed. Montblanc-Martin. Granollers-Barcelona.

290. BLANCHAR, Joan. – *El Montsant, de Julio Vernis Gavalda* (cinema de muntanya). «Circular Asociación Excursionista de Reus», maig, 1966. pp. 215-216.

291. BLASI I VALLESPINOSA, Francesc. – *Albarca*. «Revista del Centre de Lectura» (3.ª època) setembre, 1930, pp. 221-241. Reus.

292. BLASI I VALLESPINOSA, Francesc. – *Santuari marians de la diòcesi de Tarragona: Albarca, Santuari de la Verge del Montsant*. «Revista del Centre de Lectura», n.º 209, p. 221.

setembre, 1930. Reus.

293. BLASI I VALLESPINOSA, Francesc. – *Santuari marians de la diòcesi de Tarragona: Ulldemolins*. «Revista del Centre de Lectura» (3.ª època). n.º 222-223-224. pp. 302-305, octubre-novembre-desembre, 1931. Reus.

294. BLASI I VALLESPINOSA, Francesc. – *Santuari de Nostra Dona de Loreto, d'Ulldemolins*. «Revista del Centre de Lectura». Any 1934. Reus.

295. BRÚ I SANCLEMENT, Joan. – *Miscelànea Folklorica. Variants de paraules catalanes recollides en una excursió al Priorat de Scala-Dei*. pp. 152-160. «Associació d'Excursions Catalana». Llibreria Alvar Verdaguer, Barcelona, 1887.

296. CALERO PICO, Antonio. – *Los montes de Tarragona*. pp. 69-100. «Colección CP». Graf. El Cid. Alcoy, 1982.

Font Canaleta, Cova del'Òs i retorn a la Morera.

299. COMITÈ CATALÀ DE SENDERS. G.R. 7.1. Fascicle 3. (Prades – Ulldemolins – La Morera del Montsant – Cabassers). F. E. E. C. 1980.

300. CORTES, Manuel. – *Montsant*. Butlletí del Centre Excursionista de Lleida, juliol agost, 1982.

301. ESCOLÀ i BOADA, Oleguer. – *La Cova Santa del Montsant*. (Comarca tarragonina del Priorat). Revista «Montaña», n 108 - 109. març - juny, 1967. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

302. EXCURSIÓ A GRATALLOPS – MONTSANT Y ESCALA-DEI.

«L'excursionista». Butlletí mensual de «L'Associació Catalanista d'Excursions Científicas». Vol. II. p. 550. Barcelona.

303. FERNÁNDEZ i CASAS, F. J. – (G.

Les Muntanyes de Prades, des de la Roca Falconera, al Montsant. (Foto: Francesc Beato.)

297. CARRETÉ, Hermenegild. – *«Escaladas en el Montsant» (El Bèlit de Fraguerau)*. Revista «Montaña», n.º 56, juliol-agost, 1958. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

298. COMITÈ CATALÀ DE SENDERS DE GRAN RECORREGUT. P.R. (petit recorregut). F.E.E.C. (segon fascicle) 1980.

Descripció dels camins:

PRC11. – Scala-Dei a Albarca, passant pel grau de l'Escletxa i seguint el camí de capçada al llarg de la Serra Major del Montsant.

PRC12. – Cornudella al Toll de l'Ou.

PRC13. – De la Morera del Montsant a Ulldemolins, passant per l'aiguabarreig del Montsant amb el barranc dels Pèlags.

PRC14. – De la Morera al Clot del Cirer,

A. M. del C. M. B.). *Ascensió a «La Geganta» via Fernández Molero*. (Morera del Montsant). Revista Cordada, n 162 desembre, 1969. Barcelona.

304. FONT, Albert. – *El Bèlit de Fraguerau. (Escalada)*. Revista «Montaña» n.º 56 juliol agost, 1958. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

305. FONT i SAGUÉ, Norbert. – *Sota terra. Excursió espeleòloch-geològica al Priorat, Muntanyes de Prades y Alt Panades*. «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya». Any X, setembre, 1900. n.º 68, pp. 209 - 226. Any X. Octubre, 1900. N.º 69. pp. 245 - 256. Barcelona.

306. FONTS GONDALBEU, A. – *Monografia acerca del origen del Monasterio de Scala Dei y de la villa de Poboleda*. Barcelona, 1914.

307. FORT i COGUL, Eufemià. – *El*

senyoriu de Bonrepòs a la Conca de Barberà. VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos a Montblanc, 1966.

Montblanc, 1967.

308. FORT i COGUL, Eufemià.- *El plet entre Santes Creus i Scala-Dei sobre Bonrepòs*. «Santes Creus. Butlletí bibliogràfic». V. Santes Creus, 1978.

309. GRAS, Francisco.- *Excursió a Scala-Dei*. «Memorias de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas». Vol. II. pp. 310-326. Barcelona, 1878.

310. IGLÉSIES, Josep.- *El llibre de la cuina de Scala-dei*. «L'Avenç». Barcelona, 1910.

311. IGLÉSIES, Josep.- *Scala-Dei. Aiguaforts de la vida monacal*. Ed. Selecta, Vol. 234. Barcelona, 1957.

312. IGLÉSIES, Josep.- *El guerriller Carrasclet*. Ed. Dalmau. (Episodis de la Història, 25). Barcelona, 1961.

L'Ajuntament de la Vila de Prades ha editat aquesta interessant monografia de la població.

Torrell de Reus - Ignasi Planas de Martí

LLIBRE DE PRADES

AJUNTAMENT DE LA
VILA COMTAL DE PRADES
1982

313. IGLÉSIES, Josep.- «*Llibre de les obligacions que tenen los frares llechs de la cartuxa de Scala-Dei y semonies que deuen observar en lo culto divino*». Fundació Francesc Blasi i Vallespinosa. Barcelona, 1970.

314. INAGURACIÓN DEL NUEVO REFUGIO DE ALBARCA, La. Revista «Senderos», n.º 48. desembre, 1962. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

315. INDUSTRIA DEL SÍLEX A CATALUNYA LA. *Les estacions tallers del Priorat i extensions*. Salvador Vilaseca i Anguera. Prefaci del prof. P. Bosch Gimpera. Ed. Llibreria Nacional i Estrangera. Reus, 1936.

316. JOLIS, Agustí.- *Mapa de la Serra de Montsant*. Revista «Muntanya», n.º 721, febrer, 1982. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

317. LLADONOSA, Josep.- *El*

Montsant i els ermitans. «Analecta Montserratensie» Miscel·lània Anselm Albareda, Vol. IX, pp. 325-329. any 1962. Abadia de Montserrat.

318. LLADONOSA, Josep.- *Centros eremiticos en tierras de Lérida*. Lleida, 1970.

319. LLADONOSA, Josep.- *Ulldemolins. Història, costums i tradició*. Fundació Roger de Belfort. Santes Creus, 1981.

320. LLEONART, Maria Mercè.- *Llegenda de la cartoixa d'Scala-Dei*. Revista «Cordada», n.º 9, desembre, 1955. Barcelona.

321. LLEONART, Maria Mercè.- *Leyenda de la ermita de santa Magdalena. (Montsant)*. Revista «Cordada», n.º 13, abril, 1956. Barcelona.

322. LLUCH, Jordi.- *Montsant (via dels Cartoixos)*. Revista «Vèrtex», n.º 81 maig - juny, 1981. (actualitat alpinística). F. E. E. C.

323. MAGRANÉ, M.- *Presentació del llibre «Ulldemolins»*. Revista «Muntanya», n.º 717, octubre 1981. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

324. MARTI i TURRO, Isidre.- *Excursió botànica al Priorat y Montsant*. (9 a 17 juliol 1883). «Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana». Any XIII gener març 1890. pp. 49,66. n.º 136-138. Barcelona. (Primera excursió al Montsant ressenyada en una publicació excursionista).

325. MIR, Jordi.- *Indrets de Catalunya /I*. pp. 64-65. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Col·lecció «Llibre de Motxilla». Barcelona, 1978.

326. MIR, Jordi.- *Indrets de Catalunya /II*. pp. 56-57. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Col·lecció «Llibre de Motxilla». Barcelona, 1979.

327. MONNÉ, J.- *L'avenc de La Punta. (Montsant)*. Revista «Cordada», n.º 33 any, 1958. Barcelona.

328. MONNÉ, J.- *Avenc del G. E. S. (Montsant)*. (Centre Excursionista de Sabadell). Revista «Cordada», n.º 27, juliol, 1957. Barcelona.

329. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Viaje al valle de las Cavalloques. (Montsant)*. Revista «Montaña», n.º 107, gener febrer, 1967. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

330. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Algo del Priorato*. Revista «Montaña», n.º 73 maig - juny 1961. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

331. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Un tesoro en la antigua baronia de Cabassers*. Revista «Montaña», n.º 98; juliol - agost, 1965. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

332. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Aigüa Beneida a les ermites del Montsant, d'Ulldemolins a Scala-Dei*. Revista «Cordada», n.º 149. Octubre, 1967. Barcelona.

333. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.-

Ha muerto el último ermitaño del Montsant. Revista «Montaña», n.º 114, març - abril, 1968. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

334. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *La Vall d'Ulldemolins*. (1ª edició). Barcelona, 1968.

335. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Recull històric de la Mare de Déu del Montsant*. Goigs de la Mare de Déu del Montsant. Col·lecció «Santa Eulàlia». 1969.

336. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Diada de Sant Bartomeu de Fraguerau*. Revista «Muntanya», n.º 699. (Crònica del Centre). Octubre, 1978. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

337. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *La vall d'Ulldemolins*. (2ª edició, augmentada). Barcelona, 1980.

338. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *El Centre representat als actes d'Ulldemolins. (Priorat)*. Revista «Muntanya», n.º 710, agost, 1980. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

339. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Diada en recordança del mestre Elisard Sala, a Ulldemolins*. Revista «Muntanya», n.º 715. Juny, 1981. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

340. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Pessebre a la punta dels Pins Carrassers. (Montsant)*. Revista «Muntanya», n.º 719, febrer, 1982. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

341. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Reinauguració del refugi d'Albarca. (Priorat)*. Revista «Muntanya», n.º 727. Juny, 1983. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

342. MONTLLIÓ i ESPASA, Modest.- *Fontalba*. Revista «Montaña», n.º 78, març - abril 1962. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

343. MONTSERRAT, Alfred.- *Nota sobre algunos fenómenos clásticos y tectónicos de la vertiente sub-oriental de la Sierra del Montsant*. Revista «Espeleòleg» n.º 18, any 1973. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

344. NAVÀS, Delfí.- *Descripció històrica, física i política de Cabacés*. Reus, 1918.

345. NAVAS, Delfí.- *La festa de sant Nicolau a Cabacés*. «Butlletí Excursionista de Catalunya». Vol. XXXVII, maig, 1927. n.º 384. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

346. NUEVO REFUGIO DEL G. E. MUNTANYENC DE TARRAGONA. Revista «Cordada», n.º 83. Octubre, 1962. Barcelona.

347. ODENA, Lluïsa.- *Notes d'arxiu. Molins drapers a Margalef*. «Revista del Centre de Lectura», pp. 99-101. Reus, 1931.

348. OLIVELLA, A.- *Avenc de la Punta (Montsant)*. «Circular Centre Excursionista de Sabadell», n.º 56. any 1957. Sabadell.

349. PEJÓ, Angel.- *El Montsant*

senyalitzat. Revista «Senderos», n.º 156, desembre 1971. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.

350. PEREA i SIMÓN, Eugeni.— *La Morera de Montsant, i el seu terme municipal*. (Toponímia). Fundació Roger de Belfort. Santes Creus, 1984.

351. PI i TRAMUNT, Daniel.— *Santuari d'utilitat excursionista*, XIV. (Sant Salvador de Margalef). Revista «Vèrtex», n.º 63, maig - juny 1978. F.E.E.C.

352. PI i TRAMUNT, Daniel.— *Santuari d'utilitat excursionista*, XV (Mare de Déu de les Neus - La Foia). Revista «Vèrtex», n.º 70, juliol - agost, 1979. F.E.E.C.

353. PI i TRAMUNT, Daniel.— *Santuari d'utilitat excursionista XXIV*. (Sant Joan del Codolar). Revista «Vèrtex», n.º 98, març - abril, 1984. F.E.E.C.

354. PIÑAS, Ramon.— *Vocabulari de Pobleda*. (Priorat de Scala Dei). «Butlletí del Club Pirinenc de Terrassa», n.º 22 i 23. Juliol - agost, 1927. Terrassa.

355. PIÑOL i AGULLÓ, J.— *Notas para la historia de Cornudella*. Barcelona, 1969.

356. PLANTACIÓ DE CIRERS AL «CLOT DEL CIRER». «Circular de l'Associació Excursionista de Reus», abril, 1965. Reus.

357. PRUNERA, Josep.— *Excursión á Cornudella y Monsant. Efectuada los días 18 y 19 de junio de 1904*. «Revista del Centre de Lectura». (2ª època) n.º 75. pp. 94 - 95. 1 de juliol 1904. Reus.

358. QUADRADA i ORNOSA, Ramon.— *El grau del Carabassal*. Revista «Vèrtex», n.º 59. pp. 372 - 375. Setembre - octubre, 1977. F.E.E.C.

359. RAMON i MORROS, Jaume.— *I Marxa - Aplec d'excursionistes veterans de Catalunya*. Revista «Vèrtex», n.º 89. Setembre - octubre 1982. F.E.E.C.

360. RODÓN, F. de A.— *El territorio de Scala Dei antes del señorío de los Cartujos*. «Estudio XXII». pp. 12 - 32, 177 - 190, 341 - 356. Barcelona, 1918.

361. ROQUER, Antoni.— *Ermida de Sant Joan del Codolar*. Secció Excursionista del Centre de Lectura. «Butlletí informatiu», n.º extraordinari «XII Festa de Sant Jordi i de les Roses». Abril, 1982. pp. 8 - 9. Reus.

362. Sans, Dolors.— *Cicle «El Montsant d'est a oest»*. «Secció Excursionista del Centre de Lectura». Butlletí informatiu, n.º 38 p. 5. Maig, 1984. Reus.

363. SANTASUSAGNA, Joaquim.— *Excursió a Margalef i Cabacés - Excursió a la carena del Montsant*. «Revista del Centre de Lectura». (3ª època). n.º 178. pp. 63 - 64. (nota de la redacció). Febrer, 1928. Reus.

364. SANTASUSAGNA, Joaquim.— *Artur Osona (1840 - 1901)*. «Revista del Centre de Lectura». (3ª època). n.º 228 - 229 - 230. pp. 126 - 132. abril - maig - juny, 1932. Reus.

365. SANTISTEBAN BOVÉ, C.— *Estructuras de base en los*

conglomerados del complejo aluvial Montsant - Crestas de la Llena. Aplec de Treballs n.º 2 «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà». pp. 163 - 171. Montblanc, 1980.

366. S. A. S. DEL C. G. B.— *Segundo campamento regional de espeleólogos* (Memòria d'aquesta trobada en el terme de Margalef de Montsant) any 1967.

367. SENDRA, Marian.— «Al Mont-Sant». «Revista del Centre de Lectura», (2ª època). n.º 51. pp. 63 - 64. 1 de maig 1903. Reus.

368. TARRAGONA PINTORESCA. LA SERRA DEL MONTSANT.— «Revista del Centre de Lectura», (3ª època), n.º 38. pp. 262 - 265. 15 d'agost 1921. Reus. (L'article va sense signatura, però a la Taula de Treballs publicats al final del volum, hi posa Redacció; tanmateix, les bibliografies que Josep Iglésies ha fet d'en Salvador Vilaseca, atribueixen a ell aquest article, ja que hi apareix un tall geològic de Salvador. Vilaseca; cal assenyalar, però, que les fotografies són d'Eduard Borràs, i que pertanyen a una sèrie d'articles amb el mateix pre-títol, i, bàsicament, gràfics).

369. TORRELL EULÀLIA. Salvador.— *Sancta Maria de Scala Dei*. Reus, 1958.

370. TRENCHS ODENA, J.— *El monasterio de Scala Dei y su proyección hacia la formación del Priorato*. Tèssina de llicenciatura de la Facultat de Filosofia i Lletres. Secció d'Història de la Universitat de Barcelona, Gener, 1966. (exemplar mecanografiat. Seminari d'Història. Tèssina n 109).

371. TRENCHS ODENA, J.— *La propietat territorial de Scala Dei; dels inicis a 1300*. I Col·loqui d'Història del Monacisme Català. Santes Creus, 1966-II. Santes Creus, 1969.

372. VILA, Sixt.— *La clavellina*. (Corranda d'Ulldemolins). «Revista Catalana», Vol. V. Barcelona, 1922.

373. VILASECA i ANGUERA, Salvador.— *El campo de urnas de les obagues del Montsant*. «Archivo Español de Arqueología». Vol. 20. Madrid, 1947.

374. VILASECA i ANGUERA, Salvador.— *La coveta de l'Heura d'Ulldemolins*. Revista «Ampurias», Vol. XIV, pp. 12 - 39. Barcelona, 1952.

SERRA LA LLENA

375. CAMPS i SURROCA, Manuel i CAMPS i CLEMENTE, Manuel.— *Santuari lleidatans amb tradició mèdica*. (Sant Crucifici del Vilosell) p. 116. Imp. Camps. Tàrraga, 1981.

376. CORTÉS, Manuel.— *Les Roques dels Solans (Serra la Llena)*. (Itinerari Excursionistes n.º 34). «Butlletí Centre Excursionista de Lleida», gener, 1981.

377. LLADONOSA, Josep.— *El coll de Mònecs, un asceteri d'origen visigòtic?*. Revista «Serra d'Or», Vol. VI. n.º 4. Abril, 1964.

378. LLADONOSA, Josep.— *La Torre*

L'últim recull toponímic d'aquestes contrades.

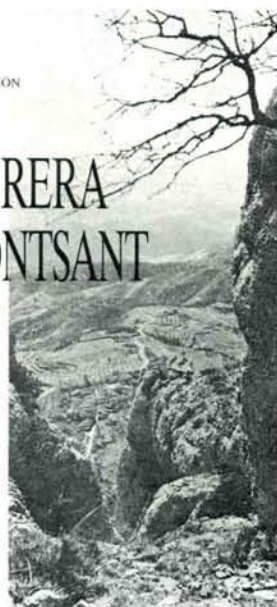
EUGENI PEREA SIMON

LA MORERA DE MONTSANT

i el seu terme municipal

TOPONÍMIA

SANTES CREUS
1984

de La Llena, una antiga vila Romana?

Revista «Montaña», n.º 120 - 124.

Març - desembre 1969. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

379. MIR, Jordi.— *Indrets de Catalunya /I. (Sant Miquel de la Tosca)* pp. 62 - 63. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. «Col·lecció Llibre de Motxilla». Barcelona, 1978.

380. MONTLLLEÓ i ESPASA, Modest.— *El hechizo de «Coll de Mònecs»*. Revista «Montaña», n.º 83, gener - febrer 1963. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

381. MONTLLLEÓ i ESPASA, Modest.— *Viaje a «Les Garrigues»*. Revista «Montaña», n.º 92. Juliol - agost, 1964. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

382. MONTLLLEÓ i ESPASA, Modest.— *L'encís del Coll de Mònecs*. Revista «Montaña» any 1966. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

383. MONTLLLEÓ i ESPASA, Modest.— *«La Torre de La Llena»*. Revista «Montaña», n.º 124. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.

384. NOGUÉ, Lluís.— *Cinc-cents anys d'història de Sant Miquel de la Tosca*. Lleida, 1982.

385. NOGUÉ i PASTÓ, Lluís.— *1184 - 1984, carta de població El Vilosell*. Recull històrics. Lleida, 1984.

386. VILANOVA DE PRADES. MONOGRAFIA DE LA VILA. Alumnes del curs 1976 - 77 amb la direcció del professor M. Civera. (Exemplar fotocopiado).

387. VILASECA i ANGUERA, Salvador.— *Un taller de sílex a Vilanova de Prades*. Revista «Priorat», n.º 1. 4. Falset, 1932.

CARTOGRAFIA MUNTANYES DE PRADES

388. MONTBLANCH. Mapa

La façana neoclàssica de la cartoixa d'Escaladei.
(Foto: Miquel Tardón i Puig.)

Topogràfic Nacional, full n.º 418, escala 1 : 50.000. «Dirección General del Instituto Geográfico y Catastral. Servicio Geográfico del Ejército». (2ª edició) any 1950. 55'5 x 37 cm.

389. VALLS. Mapa Topogràfic

Nacional, full n.º 446, escala 1 : 50.000. «Dirección General del Instituto Geográfico y Catastral». (2ª edició). Any 1952. 55'5 x 37 cm.

390. ESPLUGA DE FRANCOLÍ. Mapa Topogràfic Nacional, full n.º 417, escala 1 : 50.000. «Dirección General del Instituto Geográfico y Catastral. Servicio Geográfico del Ejército». (2ª edició). Any 1953. 55'5 x 37 cm.

391. MONTAÑAS DE PRADES. Escala 1 : 35.000. Mapa amb motiu de la «XXI Marcha Excursionista de Regularidad de Catalunya. XV Competición Oficial regional por montaña». 9 - 10 juny 1957. Organitzat pel Club Excursionista Pirenaic, en el seu XXV aniversari de la seva fundació. 71 x 60 cm.

392. MUNTANYES DE PRADES – SECTOR DE MONT-RAL. Escala 1 : 25.000. VI Marxa Excursionista de Regularitat de la Província de Tarragona. Organitzada per la Secció Excursionista del Centre de Lectura. Reus. 13 d'octubre 1963 52 x 36 cm. (Amb motiu de inaugurar el refugi Musté – Recasens a Mont-ral).

393. LA RIBA, PUIG DE MARC, ALCOVER. Escala 1 : 25.000. VIII Marxa Excursionista de Regularitat de la Província de Tarragona. Organitzada per la Agrupació Excursionista Ginesta. Tarragona. 17 d'octubre 1965. 41 x 29'5

cm.

394. SERRA LA LLENA – TOSSAL DE LA BALTASSANA – MOLA D'ESTAT – PUIG DE MARC – ELS MOTLLATS – BRUGENT – GLORIETA – MONTSANT – SIURANA. Escala 1 : 25.000. Marxa General de Tarragona?. Organitzada pel Club Excursionista Montblanc. 12 d'abril 1967. 59 x 41 cm.

395. MUNTANYES DE PRADES. Escala 1 : 25.000. Mapa amb motiu de la XXXI Marxa Excursionista de Regularitat de Catalunya. Organitzada per la Secció Excursionista del Club Natació Reus «Ploms». 7 de maig 1967. 91 x 62 cm. Atlas Muntanyenc, n 23. Ed. Montblanc. Granollers.

396. SERRA DE LA MUSSARA. (Sense Títol). Escala 1 : 25.000. «I Marcha Excursionista de Orientación por Montaña». Organitzada per la Secció Excursionista del Centre de Lectura. Reus. 22 d'abril 1968. 34 x 26 cm.

397. LA MUSSARA – GALLICANT. Escala 1 : 10.000. XXXVII Marxa Excursionista de Regularitat de Catalunya. Organitzada per les entitats excursionistes de Reus. 13 de maig 1973. 75 x 52 cm. Ed. Montblanc. Granollers.

398. VALL DEL SIURANA. Escala 1 : 17.500. III Marxa Excursionista de Regularitat de la IV regió. Organitzada

per l'Agrupació Excursionista Catalunya. Delegació de Reus. 24 d'octubre 1982. 38 x 27 cm.

399. SERRA DE PRADES. Escala 1 : 25.000. XLVIII Marxa Excursionista de Regularitat de Catalunya. Organitzada per la Secció Excursionista del C. F. Reddis. Reus. 27 de maig 1984. 55'5 x 37 cm.

MONT SANT

400. CORNUDELLA. *Cartografia Militar. Plano Director*. Full n.º 445. Escala 1 : 25.000. «Servicio Geográfico del Ejército» any 1950. 83 x 61 cm.

401. FLIX. *Mapa Topográfico Nacional*. Full n.º 444. Escala 1 : 50.000. «Dirección General del Instituto Geográfico y Catastral. Servicio Geográfico del Ejército». (2 edició) any 1951. 55'5 x 37 cm.

402. CORNUDELLA. *Mapa Topográfico Nacional*. Full n.º 445. Escala 1 : 50.000. «Dirección General del Instituto Geográfico y Catastral. Servicio Geográfico del Ejército». (2ª edició) any 1952. 55'5 x 37 cm.

403. MONT SANT. Escala 1 : 25.000. Mapa amb motiu de la XXVII Marxa de Regularitat de Catalunya. Organitzada per la Secció de Muntanya del «Reus Deportivo», any 1968. 78 x 52 cm. *Atles Muntanyenc*, n.º 22. Ed. Montblanc. Granollers.

404. VILELLA ALTA-MONT SANT – CABASSERS. Escala 1 : 25.000. Mapa amb motiu de la XIII Marxa Excursionista de Regularitat de la Província de Tarragona. Organitzada per la Secció Excursionista del Centre de Lectura. Reus. 19 d'abril 1970. 39 x 28'5 cm. Ed. Montblanc. Granollers.

405. MONT SANT. Escala 1 : 25.000. Mapa amb motiu del Rally de Muntanya. Organitzat pel C. E. de Tarragona. 3 juny 1979. 78 x 52 cm. (Reimpressió del mapa 404 amb una sèrie de correccions). Ed. Montblanc. Granollers. *Atles Muntanyenc*, n.º 22.

406. SERRA DE MONT SANT. Escala 1 : 25.000. Comitè Català de Senders de Gran Recorregut de la F. E. E. C. (Ramon Cuadrada – Enric Agudé – Biel Roig) 96'5 x 58 cm. any 1981.

407. SERRA DEL MONT SANT. Mapa amb motiu de la «I Marxa i Aplec Excursionista de Veterans de Catalunya, a la Morera de Montsant». 20 juny 1982. Organitzat pel Club Excursionista Pirinenc. Barcelona. 24'5 x 20'5 cm.

408. LES MUNTANYES DE PRADES. EL MONT SANT. SERRA LA LLENA. Escala 1 : 75.000. Mapa de la Guia Les Muntanyes de Prades. El Montsant. Serra la Llena. Josep Iglésies, Joaquim Satususagna, Ramon Amigó. Associació Excursionista de Reus. 55 x 36 cm. Any 1960.

GEOLÒGICS

409. MONTBLANCH. *Instituto*

Geológico y Minero de España Full n.º 418. Escala 1 : 50.000. Any 1956.

76 x 52 cm. (segona edició a l'any 1973).

410. ESPLUGA DE FRANCOLI. *Instituto Geológico y Minero de España*. Full n.º 417. Escala 1 : 50.000. 76 x 52 cm.

411. FLIX. *Instituto Geológico y Minero de España*. Full n.º 444. Escala 1 : 50.000. 76 x 52 cm.

412. CORNUDELLA. *Instituto Geológico y Minero de España*. Full n.º 455. Escala 1 : 50.000. 76 x 52 cm.

413. VALLS. *Instituto Geológico y Minero de España*. Full n.º 446. Escala 1 : 50.000. 76 x 52 cm.

414. TORTOSA. *Instituto Geológico y Minero de España*. Full n.º 41. Escala 1 : 200.000. 54'5 x 37 cm. (Amb fulletó explicatiu).

415. TARRAGONA. *Instituto Geológico y Minero de España*. Full n.º 42. Escala 1 : 200.000. 54'5 x 37 cm. (Amb folletó explicatiu).

ÍNDEX DE MATÈRIES

(Les xifres indiquen el número de la fitxa)

GENERAL

Agricultura, 14, 42, 43.
Arqueologia, 58.
Botànica, 9, 45.
Diccionaris i Nomenclàtors, 15, 26, 30, 44.
Descripcions geogràfiques, 32, 2, 4, 8, 16, 51.
Economia, 49.
Ermites i esglésies, 10, 24.
Espeleologia, 6, 18, 19, 21, 55.
Folklore, 1,3, 50, 60.
Geologia, 31.
Geografia, 12, 25, 33, 37,39, 47, 48.
Guies excursionistes, 29, 35, 36, 40, 46.
Història, 13, 20, 22, 23, 28, 59.
Itineraris excursionistes, 34.
Literatura excursionista, 41, 54, 57.
Monografies comarcals, 5, 27, 38.
Santuaris, 7, 11.
Viatges, 17, 52, 53, 56.

MUNTANYES DE PRADES

Actes, 118, 143, 188, 193.
Actes excursionistes, 69, 70, 78, 99, 113, 114, 119, 122, 123, 179, 180, 181, 186, 189, 190, 192, 206, 213, 221, 242, 250, 256.
Agricultura, 88, 89, 90.
Arqueologia, 146, 147, 149, 151, 185, 244, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276.
Botànica, 87, 133, 134, 182, 183, 184.
Cròniques d'excursions, 91, 92, 126, 131, 142, 207, 212, 214, 215, 218, 222, 239, 240, 241.
Cròniques excursionistes, 160, 161, 162, 177, 178.
Descripcions geogràfiques, 73, 75, 100, 148, 150, 187, 191, 197, 198, 199,

224, 235.

Ecologia, 202.
Economia, 120.
Ermites i esglésies, 79, 108, 254, 278.
Escalada, 76, 80, 83, 95, 96, 97, 98, 130, 167, 170, 205, 249.
Espeleologia, 61, 85, 106, 107, 110, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 135, 141, 145, 174, 175, 194, 211, 229, 248, 251, 252, 257, 258, 261, 264.
Folklore, 72, 138.
Geografia, 105, 219.
Geologia, 136, 140, 231, 262, 277.
Guies excursionistes, 247, 253.
Història, 71, 109, 112, 137, 168, 173, 176, 195, 210, 246, 259.
Hidrografia, 62, 63, 64, 65, 66, 260.
Itineraris excursionistes, 81, 82, 93, 94, 111, 117, 166, 225, 228, 236, 243.
Literatura excursionista, 84, 104, 116, 121, 152, 153, 157, 163, 196, 230, 232, 233, 234, 245.
Monografies locals, 115, 139, 209, 255, 255.
Poblament, 159.
Poesia, 155, 156, 158, 201.
Refugis, 67, 68, 77, 86, 164, 165, 169, 203, 204, 223, 226, 227, 237, 238, 279.
Santuaris, 101, 102, 103, 216, 217.
Toponímia, 74, 144, 154, 171, 172, 200, 220.

EL MONT SANT

Actes, 281, 282, 323, 336, 338.
Actes excursionistes, 339, 340, 356, 359, 362.
Arqueologia, 315, 373, 374.
Botànica, 324.
Cinema, 290.
Cròniques d'excursions, 302, 309, 325, 326, 329, 357, 363.
Cròniques excursionistes, 316, 349.
Descripcions geogràfiques, 286, 291, 300, 330, 342, 367, 368.
Ermites, esglésies i monestirs, 287, 288, 331, 332, 333, 351, 361.
Escalada, 297, 303, 304, 322.
Espeleologia, 301, 305, 327, 328, 343, 348, 366.
Filologia, 354.
Folklore, 295, 320, 321, 345, 372.
Geologia, 365.
Guies excursionistes, 296.
Història, 306, 307, 308, 310, 312, 313, 317, 318, 335, 347, 360, 370, 371.
Itineraris excursionistes, 298, 299, 358.
Literatura excursionista, 284, 311, 334, 337, 364.
Monografies locals, 283, 319, 344, 355.
Refugis, 280, 285, 314, 341, 346.
Santuaris, 292, 293, 294, 352, 353.
Toponímia, 289, 350.

SERRA LA LLENA

Arqueologia, 378, 383, 387.
Ermites i esglésies, 379, 384.
Folklore, 375.
Història, 377.
Itineraris excursionistes, 376, 381.
Literatura excursionista, 380, 382.
Monografies locals, 385, 386.

«KATEMAILLA EZ DA JAUZ NARKATEA DA BEARREZKOA»*

Larra. Travessa del complex de la Piedra de San Martín

Clemente Bernard i Àlex de Mas

RESUM. Travessa que va des de la boca de la Basaburu, fent el seu descens vertical (420 m de fondària) en un recorregut descendent des de la seva base, seguint el riu subterrani, fins a la Sala de La Verna (-810 m), des d'on es surt a l'exterior per mitjà del

túnel artificial construït per l'E.D.F. el 1960.

UNA MICA D'HISTÒRIA

El Complex de la Pedra de Sant Martí és, des de fa anys, un clàssic de

l'espeleologia. L'atractiu d'aquesta travessa radica no tan sols en l'aspecte purament esportiu, sinó en el fet de ser una cavitat quasi mítica, per la qual han passat, i hi han treballat i patit, innumerable espedeòlegs de tot el món. Un record per a ells!

Després d'haver passat moltes dificultats, tant de burocràtiques com d'atmosfèriques, i pressentint una possible retirada, la nostra moral no s'esvania. La connexió amb Rubén Gómez (encarregat d'expedicions de l'ARSIP) en el poble de Licq, ens tornà a obrir les portes de la nostra aventura. Tot ens era positiu per primera vegada: el dia, el sol i una fresca agradable que ens impulsà a fer els primers preparatius en el poblet de Sainte-Engrace, lloc de sortida i tornada de la nostra expedició.

Però, fem història.

El Complex de la Pedra de Sant Martí ha estat fins a pocs anys l'avenc de més fondària del món.

L'any 1950 en va ser descoberta una de les boques, a la mateixa frontera entre l'Estat francès i l'espanyol, a 50 m

L'hivern, el telecadira de l'estació d'esquí d'Arette-La-Pierre-St.-Martin, facilita l'aproximació a l'avenc. (Foto: Jordi Borràs.)

(*) «L'anella no és res, allò que val és la cadena». Félix Ruiz de Arcaute: un dels pioners dels treballs a la Piedra de Sant Martín, mort a Larra durant una exploració. Avui, aquesta cèlebre frase seva presideix l'entrada de Basaburuko Leizea.

de l'anomenada Pedra de Sant Martí (262). Hi féu el primer descens, l'any 1951, el seu descobridor, Georges Lépineux, qui baixà per un pou de -323 m per mitjà d'un torn de pedals, dissenyat per Max Cosyns, un dels participants a les grans campanyes espeleològiques per la zona de Larra. Arribà fins a la gran sala que ara porta el seu nom: la SALA LÉPINEUX.

L'any 1952 es descobreix la Galeria del Metro, amb un gran recorregut: tot un èxit. Però també la desgràcia hi acompanyà. Quan Marcel Loubens es trobava suspès a la gran vertical de Lépineux, va fallar el torn elèctric i ell caigué al buit. Les seves despulles no es van poder treure fins l'any 1954, i encara amb moltes dificultats.

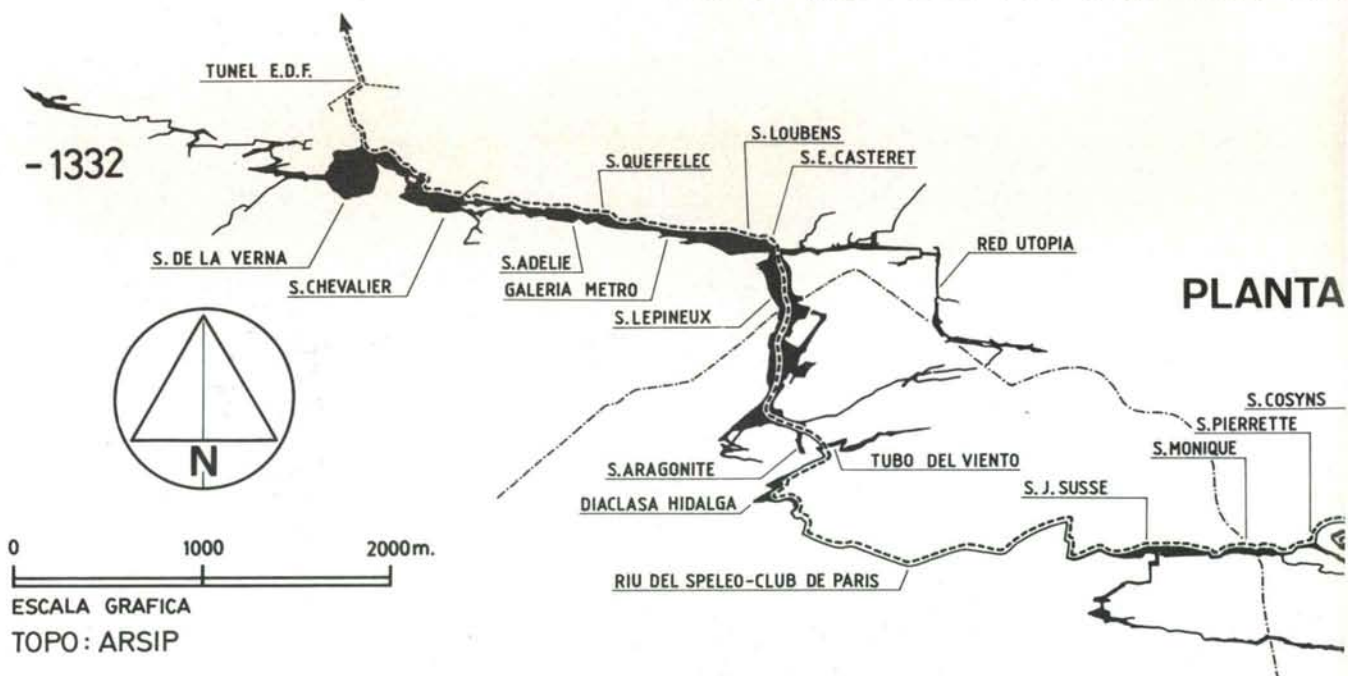
L'any 1953 va ser un gran èxit en els resultats de l'exploració: amb un recorregut total de 3 km de galeries i sales s'arribà fins a la gran Sala de La Verna, de dimensions majestuoses, passant per les sales LÉPINEUX, ELISABETH CASTERET, LOUBENS,

L'escala ajuda a superar alguns obstacles. (Foto: Joan Puras.)

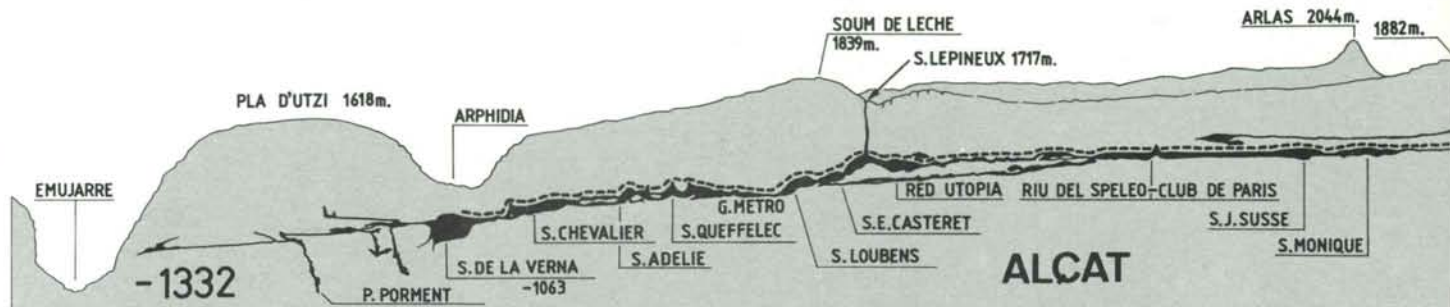

SISTEMA DE LA PIEDRA DE

PLANTA

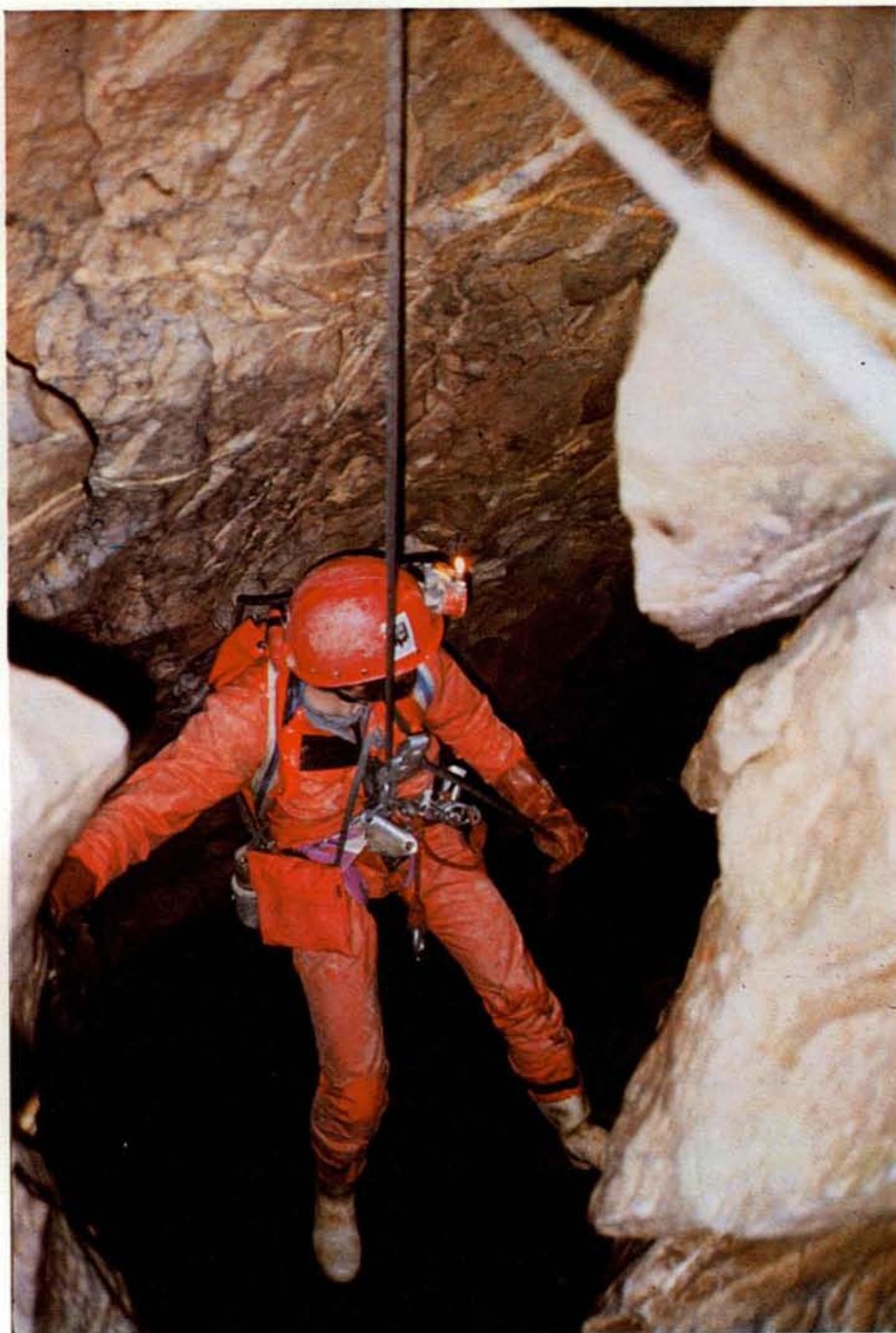
ALCAT

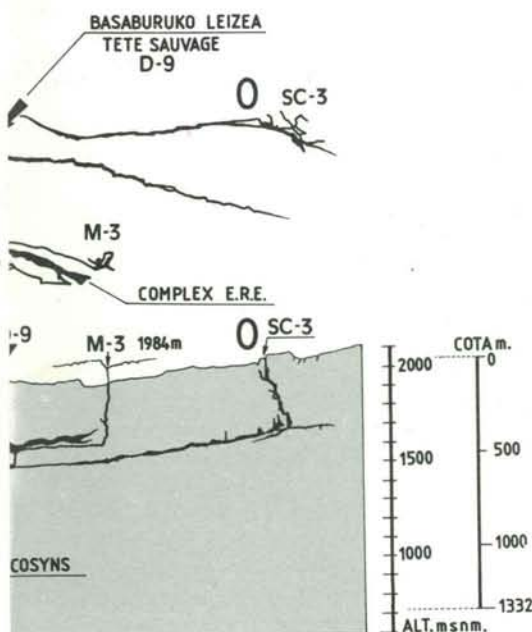
Rappelant en un petit pou. (Foto: Joan Puras.)

A la capçalera d'un pou, a Basaburuko Leizea. (Foto: Joan Puras.)

SAN MARTIN

QUEFFELEC, ADÉLIE, CHEVALIER i, finalment, la Sala de LA VERNA, tot rebaixant el rècord mundial de fondària.

En els anys 1956-1959, l'exploració de la part superior del riu ofereix un recorregut total de 4 km.

L'any 1957, l'Électricité de France començà els seus treballs en el Barranc d'Arphidia, per poder obrir un accés directe a la Sala de La Verna, i treure part de l'aigua del riu subterrani de Sant Martí, que alimentaria una central hidroelèctrica. Finalment, no s'aconseguí fins l'any 1960.

L'any 1960, una gran expedició internacional, organitzada i dirigida pel Grup de la Institució Príncep de Viana, descobria noves sales i seguien riu avall

cap a zones desconegudes.

L'any 1961, uns espeleòlegs bascos descobrien la continuació de la cavitat, en escalar la paret sud de La Verna i continuar l'exploració fins a un pas infranquejable, tot trobant noves galeries i un pou fraccionat de 220 m, acabat també en un pas infranquejable que, posteriorment, seria superat amb explosius, l'any 1962, en què es continuà l'exploració fins a una gran falla.

L'any 1963, un nou equip supera la gran falla de RAVIER, en un espai de 500 m, i arribà fins a una sala, anomenada sala DES GALETES ROULÉS. Durant el mateix any, un altre equip, format per bascos i francesos, explorà riu amunt, i hi trobà les galeries

inundades per una crescuda d'aigua.

L'any 1964, seguint la sala des Galets Roulés, descobriren nous pous i aconseguiren un nou rècord (-1.087 m), i l'avenc continuava. Al mateix any, amb millora de temps, l'Espéleo Club, de París, remuntà riu amunt i explorà 1 km més de galeria mullada, fins arribar a la DIACLASA HIDALGA.

L'any 1965, i en l'operació anomenada «Record Mundial», un equip de l'I.P.V. remuntà el riu cap a la vessant navarresa, i descobrí la sala EMILIO CASTIELLA i, seguí per la GALERIA DE ARLAS, fins a un sífo. Al mateix any, un equip de París superà la cota anterior, i arribà fins a la sala SUSSE.

L'any 1966 s'aconsegueix passar més enllà de la sala SUSSE i trobar una continuació pel costat del RIU LARUMBE. Al mateix temps, els parisencs avançaven més d'un quilòmetre per un altre afluent, l'afluent que enllaçaria amb la base de la Basaburu (Tête Sauvage, descoberta aquell mateix any), assolint un desnivell de -1152 m.

L'E.R.E. va participar també en els treballs a l'any 1970, en què explorà i topografià part del riu LARUMBE (Complex E.R.E.).

LA NOSTRA TRAVESSA

Són les 16,45 de la tarda quan ens trobem a l'estació d'esquí d'Arette-la-Pierre-de-Saint-Martin. Aquí, ja disfressats, la nostra presència entre els esquiadors causa moltes cares de sorpresa i rialles. Així, amb dotzenes d'ulls clavats en nosaltres, ens dirigim al telecadira que ens portarà a una hora de camí de la boca de la Basaburu. La neu és molt flonja i l'aproximació es fa molt dura. Arribem a la boca a les 18,30 h. Vespreja, i Larra es tenyeix de vermell. L'Anie ens contempla com a únic testimoni.

La temperatura és d'uns -5 °C, cosa que fa que l'aigua es congeli dins els nostres carburers; per això, els primers pous els hem de baixar amb il·luminació elèctrica. Per fi, a les 18,50 h., comencem a ficar-nos per la xemeneia de fusta que protegeix la boca de l'avenc contra la gran acumulació de neu. Disgust de bona sort, un esforç i ja som dins. La primera impressió és fins i tot de calor, en cessar el vent gelat que corria per la superfície. Comencem a baixar pels *mâts de perroquet* (escales metàl·liques fixes), que equiparien els primers 180 m de vertical i que hi van ser instal·lats l'any 1967 per l'ARSIP (Association des Recherches Spéléologiques Internationales de la Pierre-Saint-Martin). A més a més, als pous hi ha una corda que ens serveix més que res com a seguretat psicològica.

Els *mâts* dels primers dos pous es

Parada a la sala Cosyns. (Foto: Jordi Borràs).

troben recoberts de gel, cosa que en fa una mica delicat el descens, ja que una relliscada...

Així, es succeeixen les diverses verticals (P 8, P 16, P 25, P 35), fins que ens trobem al primer meandre, que obre el pas a un nou pou, (P 50), equipat també amb *mâts*, i on en Jordi pateix un desagradable accident: en caure-li una pedra damunt el casc i la mà, li trenca les ulleres i ha de continuar sense (!). Això ens atura durant uns moments, després dels quals continuem baixant fins arribar on es va abandonar l'equipament dels *mâts*. En trobem alguns d'abandonats. Cal dir que els *mâts* ens causaren una molt bona impressió, contra del que esperàvem, ja que es troben en perfecte estat.

A partir d'ara, l'avenc es troba equipat amb corda. Es tracta d'un forat agradable. Ens hi recreem durant el descens i, així, entre rappels i fotos, arribem a la capçalera del pou més llarg, de 100 m de fondària, que ens deixarà a les immediacions de la sala COSYNS. Crits de «Lliure!» i, a les 22,15, arribem a la base del pou de 100. Estem satisfets, encara que no anem tan ràpids com volem. Sense perdre més temps, ens introduïm un per un en el *SOUPIRAIL*, una gatera curta i estreta en la qual trobem 4 dits d'aigua; per això, ens mullem per primera vegada. Un parell de pous més i, a les 22,45 h., ens trobem a la sala Cosyns.

Ara, i com ja ens va dir Isaac Santesteban, la travessa està marcada per mitjà de senyals fosforescents, que es veuen només enviant-los la llum dels frontals.

A les 23,00 arribem en un petit ressalt, que cal remuntar en lliure, i que ens conduirà a una sala i a un pou de 10 m; i a les 23,55 arribem a la sala PIERRETTE, en la qual aquest nom és escrit a la paret, tot just per on hem de continuar.

Així, són les 0,00 hores, del dia 29/12/84, quan hem de flanquejar dos pous amb aigua fonda; el primer, mitjançant una cornisa a mà dreta; i el segon, per un pas superior equipat amb un estrep, de manera que a les 0,36 h. arribem a la sala MONIQUE (*Camp des Anciens*), on es nota bastant el pas d'altres espeleòlegs, per les restes de campaments abandonats. Tan sols travessem la sala Monique, i ja hem d'inflar els bots per primer cop. Ens dividim, ja que no cabem tots al marge del riu, i fan el primer torn David B., Joan P. i Alex dM., mentre Jordi B., David V. i Clemente B. s'esperen.

Una cigarreta per combatre el fred que t'agafa quan estàs parat i ets a l'aigua (més d'un s'ho va prendre de debò, això de a l'aigua!).

És la 1,15 de la matinada quan salpem i, després de diverses remullades, mitja hora més tard arribem a la sala SUSSE. Aquí ens despistem una mica ja que, en comptes de flanquejar la sala per la dreta, hem continuat pel centre-esquerra, i hem anat a parar a l'accés del riu LARUMBE. Per fi trobem la continuació i entrem dins el RIU DE L'ESPÉLEO CLUB, DE PARIS. Hi ha menys aigua de la que esperàvem, encara que a vegades ens arriba a l'estómac. Males llengües i juraments continus arreu, mentre passem tot el riu

(2 km), (i, a més a més, en Joan ens feia parar, per fer fotos, mentre clapotejàvem). Així, com sis granotes, a corrua feta, seguim el curs del riu subterrani, malgrat que en 4 o 5 ocasions hem de fer servir els bots per la gran fondària. Aquest constant, però intermitent, ús dels bots ens fa perdre més temps de l'esperat, i anem ja pràcticament a contrarellotge.

Arribem al sífo a les 6,30. El sífo es flanqueja per un dels seus costats, i obre el pas tot seguit a la GALERIA DE LES MARMITES, per on avancem ràpidament. La sortida d'aquesta galeria consisteix en un ressalt vertical ascendent de 10 m, equipat amb un electró, però malgrat tot té una sortida bastant aèria i atlètica.

D'aquí a la DIACLASA HIDALGA ens separa solament un pas, l'anomenat TRAVESIA DELICADA; és tracta d'una cornisa estreta i de sostre baix, penjada sobre un precipici de 27 m, on realment una relliscada resultaria fatal. Delicadeta, ella...

Són les 8,45 quan arribem a la diaclasa Hidalgo. La son és fa notar més cada vegada, i els moviments són més lents i forçats, cosa que ens fa anar amb moltes més precaucions. A 500 m per damunt nostre, de segur que el sol banya Larra, de nou.

Superem els 17 m de la diaclasa per la seva esquerra (ressalt i fissura) i ens retrobem una altra vegada amb aquest amic tan fred i mullat. Hem de fer servir els bots un altre cop per l'anomenat TÚNEL DEL VIENTO, on la navegació és incòmoda, tant pel fred i violent corrent d'aire com per la curta distància entre l'aigua i el sostre.

Baixant pels «mâts» instal·lats en els primers 180 m. de vertical. (Foto: Jordi Borràs.)

Aquesta vegada ha estat l'última utilització dels bots, que ens deixen, a les 10,30, a la sala ARAGONITE. Aquí decidim de fer una parada i menjar, mentre pleguem i recollim els bots o allò que ens queda, perquè se n'han rebentat dos.

Un cafè amb llet ben calent i una cigarreta seca (que no se sap d'on ha pogut sortir) ens reconforten i ens fan oblidar per uns moments els 2 °C de l'aigua i els 4 °C ambientals. Tot i estar mullats de dalt a baix, la nostra moral i les forces són ara molt més altes, per poder tornar a reempendre la marxa en direcció a La Verna.

Travessem la GALERA o PASO DE DAMOCLES i, a través de la GALERÍA DE NAVARRA, arribem a l'electró ascendent que ens deixarà a la sala Lépineux. Són les 12,45. A partir d'aquí, les dimensions generals augmenten considerablement. Per l'interior d'aquesta sala ens despistem una mica, ja que hi circulem per la part superior, quan en realitat la continuació es troba en el punt més baix, l'anomenat PASAJE GIBRALTAR, un ressalt vertical de 10 m, equipat amb una corda de nusos per baixar-hi a pols: un pas que ens deixa a la part superior de la sala ELISABETH CASTERET. Una vegada aquí, és necessari baixar, i després pujar en direcció NO, per arribar a la sala LOUBENS.

Són les 13,45. Avancem molt ràpidament entre els blocs, seguint les clàssiques senyals fosforescents; fins i tot, a trossos, és una espècie de «camí» que sembla trepitjat. Una vegada hem passat la sala Loubens, el riu torna a ser present: sembla que insisteix a acompanyar-nos fins a la sortida. Si ho vol així...

Hem de seguir el seu curs, de vegades per la vorera i, altres, per indrets propers.

Ens trobem ja a la GALERÍA METRO, de 400 m de llargada, la qual de mica en mica es va eixamplant fins arribar en un punt, anomenat la GRAN BARRERA, on el riu corre per sota els blocs.

La continuació, després de cercar-la força estona, la trobem a la vessant contrària, on hi ha instal·lada una corda que ens situa en una cornisa, molt a prop de la sala QUEFFELEC. Aquí ens notem bastant el cansament, i també les hores que portem, cosa que fa que l'avanç sigui lent i fatigós.

Travessem la sala ADÉLIE. Ara, més que no pas granotes, semblen tortugues. Passem per un passamà i baixem d'un ressalt equipat amb una corda de 3 m, després de la qual tornem a baixar cap al riu. Seguint-ne el curs, ens trobem amb un embassament situat entre la sala Adélie i la sala CHEVALIER, sifonat en un dels seus costats. Són les 19,00 h. Aquí ens

parem: sembla que l'aigua ens talla el pas. Pensem en la possibilitat de trobar-nos al final d'alguna via lateral, ja que no hi trobem la continuació. Així, discutim diverses propostes i decidim de remuntar de nou el riu, fins a trobar indicis ben clars de la ruta bona; ja que per algun motiu sembla que ens n'hem desviat.

És una decisió compromesa, perquè no sabem fins on hem de tornar i el sistema d'il·luminació no ens durarà gaires hores més. Arribem fins a la corda de la Gran Barrera, on decidim parar. Aquí, noves discussions, fins arribar a la conclusió que el camí seguit és el bo, gairebé amb tota seguretat, la qual cosa ens fa pensar que no hi vam saber trobar la continuació. Per això, en Jordi i en David B. tornen a l'embassament, mentre nosaltres esperem a la cornisa, per estalviar il·luminació, dins les mantes d'alumini. Ara sí, que semblen tortugues...

Arriben a l'embassament i hi troben el pas. Segueixen per la SALA CHEVALIER gairebé fins a la SALA DE VERNA, on decideixen tornar amb la bona notícia.

Ens posem tots en marxa i, ara, sí, amb la seguretat de trobar-nos en el camí correcte.

Tenim moltes ganes de sortir-ne, ja que són les 23,00 hores. Hem perdut més de 4 hores. La son torna a ser present i, ara, amb molta més intensitat. Tornem a passar la sala QUEFFELEC i, entre ella i la sala ADÉLIE, sorgeixen unes clarors a darrera nostre. Es tracta de 5 membres de l'Espéleo Club de Montpellier, que també hi fan la travessa. Crits de benvinguda i alegria. Ells ja l'han feta altres vegades i, des d'aquí, anirem junts.

Efectivament, passem l'embassament per la seva esquerra i ens endinsem cap la gran SALA CHEVALIER, per la qual seguim el riu. Els corrents són cada vegada més violents i ràpids. Ens cal baixar uns cuants ressalts i passar algun altre passamà, amb un soroll eixordador, que ens indica la proximitat de la cascada de LA VERNA.

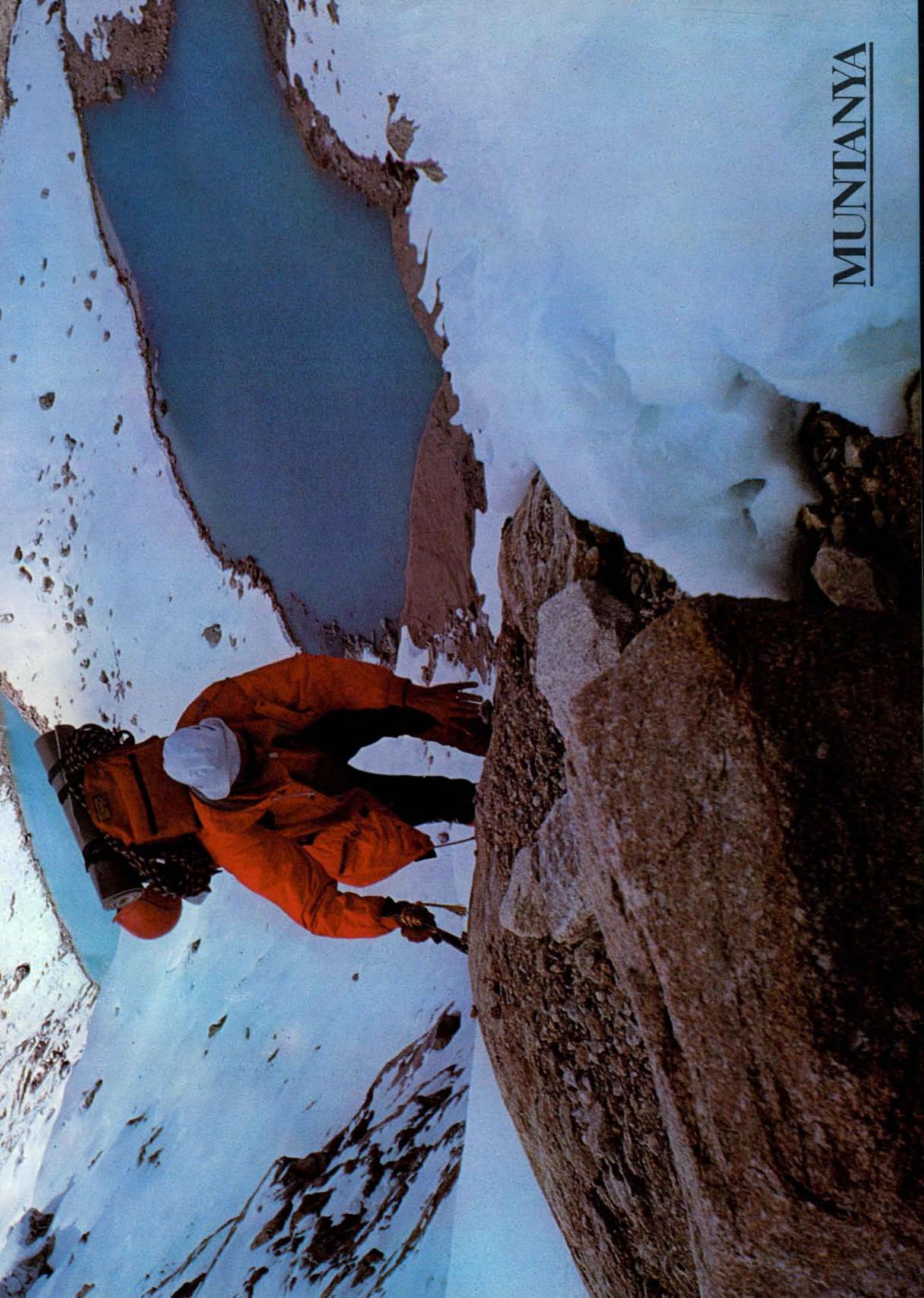
Finalment, hi arribem. Ens quedem una estona, no gaire, tot mirant-la en silenci.

Ens fem unes fotos a la boca del túnel de l'E.D.F. i, sense cap paraula, encara que amb un somriure als llavis, ens endinsem cap al túnel, enmig d'un violent i fred corrent d'aire.

A les 3,10 de la matinada del dia 20-12-84, després de 32 hores a l'interior, en sortim en una nit tranquil·la, freda i silenciosa. És una nit clara que, sobre una neu gelada, ens portarà després d'una hora de camí a Sainte-Engrace

Pòster: Apropament al peu del Huandoy. (Foto: Joan Quintana.)

PICS DE BROATE

Josep de Tera i Camins

Aquesta ressenya es pot considerar un complement de la publicada a la revista MUNTANYA n.º 721, amb el títol de «El cercle de Salibarri».

Però, per deixar la «feina» acabada, era necessari pujar-hi per la vall de Broate i fer tota la cresta des del pic de Broate fins el pic de Salibarri; és a dir, incloent-hi la cota de 2.675 m que, en aquell primer article, vaig vorejar. Aquesta cota l'anomenaré «Punta del Port de Salibarri».

Per acabar de «rematar la feina», i com a cloenda d'un bonic circuit prenent com a punt de partida els plans de Boavi, descriuré també el descens per la vall de Romedo (tot prescindint, lògicament, de la pista per a vehicles).

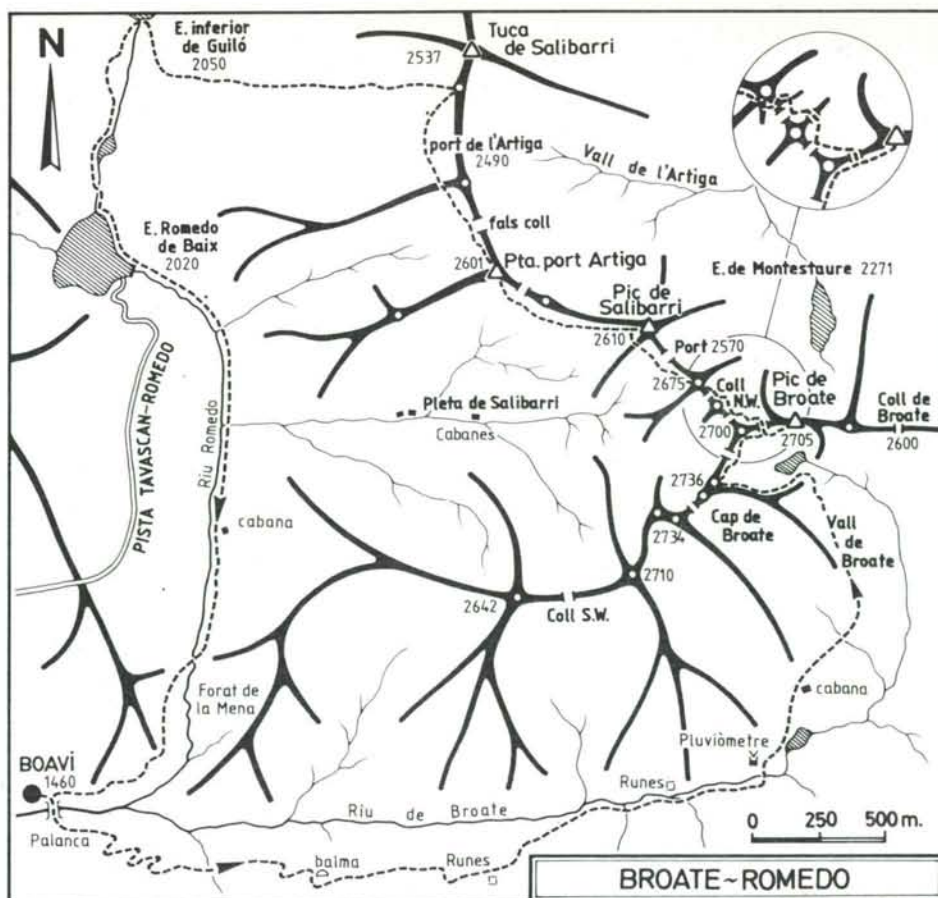
L'inici d'aquest circuit és la palanca que, sobre la Noguera de Lladorre, hi ha al final (N) dels plans de Boavi (1.460 m). El riu, en aquest lloc, és de recent formació, car una mica abans pren aquest nom com a resultat de la unió dels torrents de Romedo, Broate i Sallente.

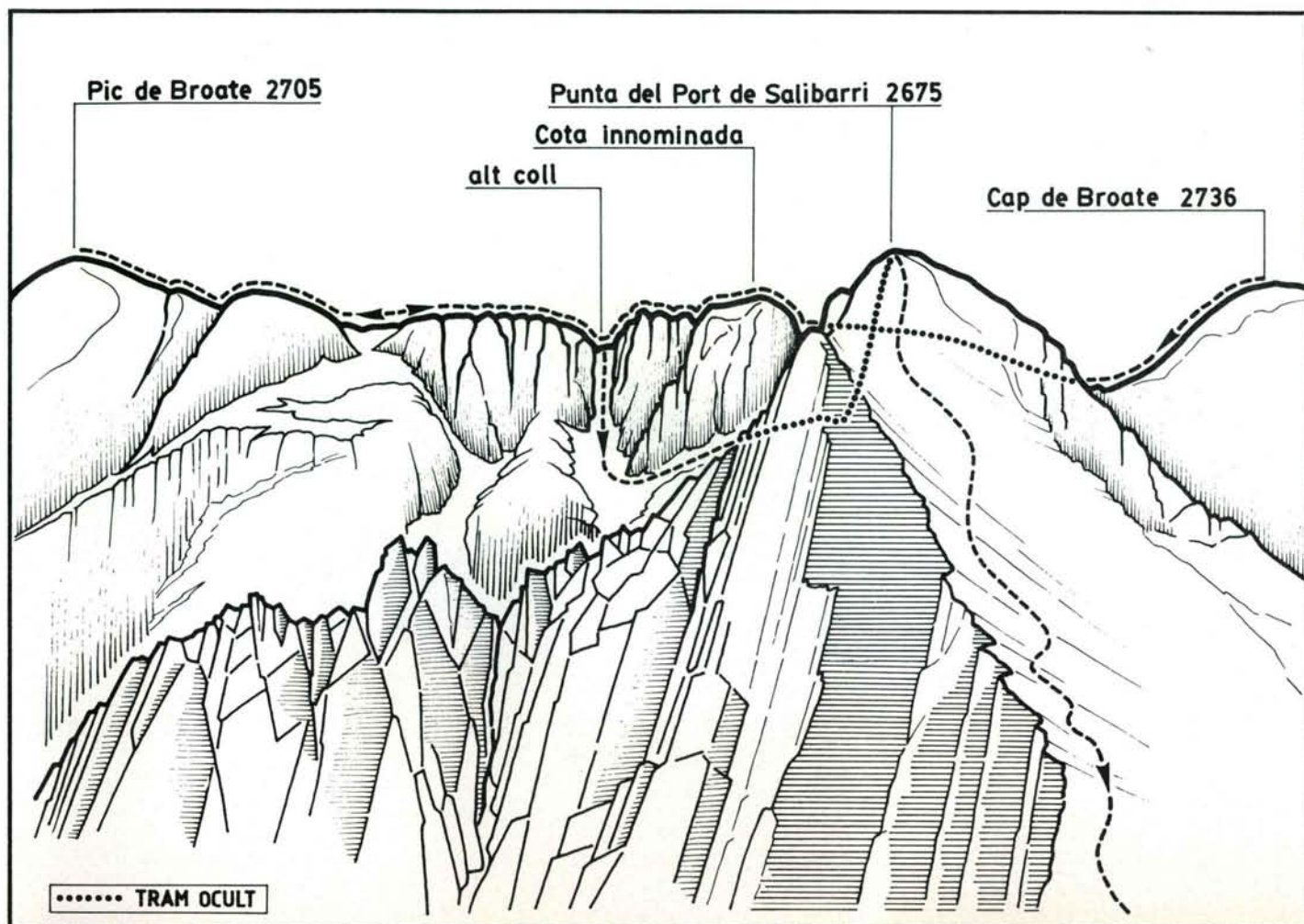
De primer es puja pel bonic i ample camí del bosc de Boavi; molt aviat (20 min.) s'arriba al costat del torrent de Sallente. (El camí del bosc de Boavi té una decera que estalvia gairebé totes les giragonses, i que, per tant, escurça el temps en uns 10 min.)

Cal travessar el torrent de Sallente i continuar pujant; molt a prop, hi ha la cruïlla de camins: el de la dreta puja al coll de Sallente; i el de l'esquerra (menys visible), és el que ens portarà a la vall de Broate.

Aquest camí, mig esborrat, travessa una tartera i, després, essent ja més marcat, segueix sempre el torrent de Broate, a gran alçada i marge esquerre (S). En superar una graonada per tal de guanyar alçada, es passa pel costat d'una petita balma que pot fer d'aixopluc natural.

Finalment, en acabar-se el bosc sortim a una àmplia pleta (40 min.) on hi ha les restes d'una cabana.

Aquest lloc és el punt clau per tal de remuntar el torrent de Broate. Perquè, des d'ací, el camí davalla suaument fins arribar ran d'aigua (5 min.).

Val la pena d'haver-hi arribat, perquè ara el camí segueix durant molta estona el llit del torrent, sempre pel marge esquerre (S), i ens obsequia amb un seguit de petits salts d'aigua que, de tan a prop, de vegades ens arriben a esquitxar.

Darrera un salt d'aigua sempre n'hi ha un altre; fins que es comença a endevinar que la vall s'aixampla; llavors s'obre l'horitzó i el terreny es torna més planer.

Hem arribat al primer dels grans prats que formen la part superior de la vall de Broate.

Just en aquest prat, travessem el torrent que baixa de la solitària coma NO del pic dels Estanys. I és precisament una vegada travessat aquest petit torrent per on, sempre que he pujat al pic de Sotllo des de Boavi, he començat a guanyar alçada (sense camí i en direcció SE) per tal d'anar a sortir directament sobre l'estany de Broate.

Aquesta vegada, el meu camí prescindeix d'aquesta vella i coneguda drecera al Sotllo, i continuo pel fons de la vall, tot superant continues graonades,

que cada vegada amaguen un nou prat.

En un d'aquestes prats es veuen, a l'altre costat del torrent, las restes de l'antiga cleda i cabana de Broate (2.120 m). Més endavant, es travessa també l'encaixonat torrent que baixa de l'estany de Broate.

Ara ja hem de començar a buscar el

millor pas per passar al marge dret (N) del torrent. Una vegada aconseguit, arribarem a un pluviòmetre, prop i sobre un estanyet molt poc profund, situat a uns 2.200 m (50 min.).

L'indret és d'una bellesa singularment salvatge. La vall sembla acabar-se; però només som a 2.200 m, i tots els cims

Cercle de Salibarri, des del pic de Gueron. (Foto: Josep de Tera i Camins.)

que ens envolten sobrepassen els 2.700 m (Broate) i fins i tot els 2.900 m (Guins de l'Ase). Amb aquests desnivells, el Sotllo ni es veu: queda amagat darrera de l'anomenada cresta dels Falsos Encantats.

Es fàcil d'endevinar que, per sortir d'ací i guanyar qualsevol dels cims, em caldrà una forta pitrada.

Així, doncs, prèviament mentalitzat i descansat, començaré a pujar en direcció N, tot remuntant la base del Cap de Broate.

Davant meu, i molt aviat, s'endevina un petit collet que s'obra com una balconada sobre els prats i l'estanyet abans esmentats. En aquest lloc, i al costat d'una tartera, hi ha una cabana de pastor (2.300 m) en bon estat, on es poden aixoplugar dues o tres persones (15 min.).

Ara el pendent és bastant pronunciat,

Trajecte, pel vessant francès, entre l'alt coll i el coll NO de Broate, des de la Punta del Port de Salibarri. (Foto: Josep de Tera i Camins.)

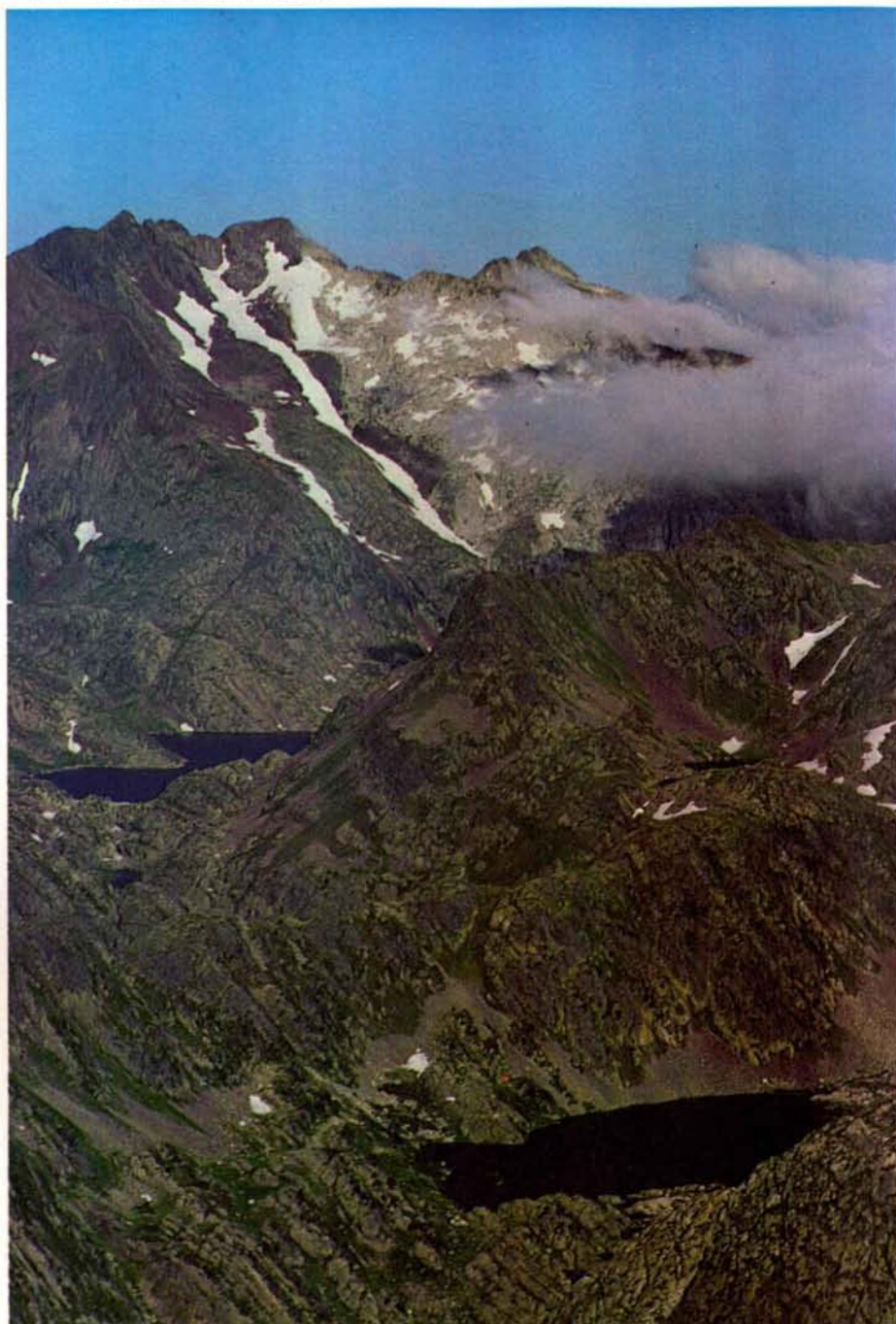

i això fa que la panoràmica es vagi dilatant; el primer símptoma d'aquest aixamplament és la majestuosa mola del Sotllo que, de mica en mica, va dominant tota la contrada. Més amunt, al Sotllo li comencen a sortir tres bonys al capdamunt: no són res més que les tres puntes de la Pica d'Estats les, quals amb els seus 3.143 m, superem els 3.073 m del Sotllo.

Intuint que el torrent de Broate descriu un angle de gairebé 90 a l'esquerra (N), he anat pujant en direcció a l'alta clotada que es veu entre el Cap i el Pic de Broate, des de la qual es veu saltar el petit torrent.

Aquesta petita clotada, situada a 2.660 m (45 min.), amaga un petit estany glaçat, format per la unió de dos

Pics de Certascan i estanys de Certascan (parcialment) i Romedo de Dalt, des de la Punta del Port de l'Artiga. (Foto: Josep de Tera i Camins.)

contraforts; un que baixa del Cap de Broate i l'altre que es desprèn del Pic de Broate.

Remuntant el primer contrafort, arribo en 10 min. al Cap de Broate, a 2.736 m.

Aci em rep un aire molt fort i calent que m'impedeix de treure el cap a la coneguda i bella contrada de Salibarri-Romedo.

Des del primer moment, el dia és «enganxós» i fa molta calor, i a més a més em noto les «cames fluixes»; tot plegat fa que avui no em senti segur i, per tant, no assaboreixo plenament tot el que estic fent.

El fet d'anar a un lloc, prou conegut, amb la idea concreta de buscar el millor pas per unir el coll NO de Broate amb el port de Salibarri, fa que camini com un

autòmata; i, mentalment, sé que em retrobaré a mi mateix en el moment de començar a inspeccionar detingudament l'aresta.

Es amb aquesta idea que, després de menjar quatre ganyips, deixo el Cap de Broate i m'encamino vers el proper cim de Broate.

Aquesta vegada, pujo en una cota innominada que és el vèrtex d'unió de la carena fronterera i de les valls de Broate i Salibarri; immediatament després, i en direcció E, arribo a l'alt coll que, pel vessant francès, comunica amb el coll NO de Broate.

Per la feina que vaig a fer no caldria continuar en direcció E, vers el molt proper cim de Broate; però un cim sempre és un cim, i mai no saps quan

podràs tornar a ser-hi tan a prop. Així, doncs, després de 10 min. d'haver sortit del Cap de Broate, arribo al cim, a 2.705 m.

El vent bufa cada vegada més fort; faig una fotografia de l'estany francès de Montestaure, i torno a l'alt coll.

Ací començo a fruir de valent, car pel vessant N, no hi fa ni gota de vent i el terreny ja ha deixat d'ésser una «muntanya de vaques»; la cornisa que porta vers el coll NO de Broate ja pertany a l'alta muntanya.

Procurant no relliscar per les dretes congestes de neu que baixen vers la solitària vall de l'Artiga, arribo aviat a l'esmentat coll.

Vull mirar l'acollidora pleta de Salibarrí, però el vent em rebot de nou al vessant N. I pensar que, normalment, és al revés!

Cal recordar que aquest coll té dues bretxes, separades per un curt tros d'aresta molt trencada; i ara hem arribat a la més oriental i baixa. Ací és on comença per a mi la descoberta, car haig d'anar a cercar el coll de Salibarrí sense fer la llarga i pesada volta a la cota de 2.675 m (Punta del Port de Salibarrí) pel vessant de Salibarrí.

De moment em sembla evident el pas que comunica les dues bretxes, car hi ha un estrep que, pel vessant N, es desprèn de la carena fronterera i a la vegada té una petita bretxa molt a prop

de la línia divisòria.

Així, doncs, continuo flanquejant pel vessant N, per terreny relativament fàcil, fins arribar a la bretxa secundària.

Ací tinc la primera satisfacció. Perquè aquesta petita bretxa em deixa pràcticament ja a la part occidental, i més alta, del coll NO de Broate. Quatre passes més i ja hi sóc.

Fa tan sols 25 min. que he sortit del pic de Broate i em trobo per fi a sota del pas clau de la travessia.

De moment no veig com superar l'aresta i la canal que em separen de la cota de 2.675 m.

Còmodament abrigat del vent, contemplo detingudament «el panorama». De l'esmentada cota cau una canal que es perd pel vessant de Salibarrí; és molt dreta, al començament, i fàcil la seva part superior. Crec que la solució és arribar més o menys al començament de la part fàcil, i això es pot aconseguir grimpant per l'aresta, i fent després un curt però delicat flanqueig fins assolir la canal.

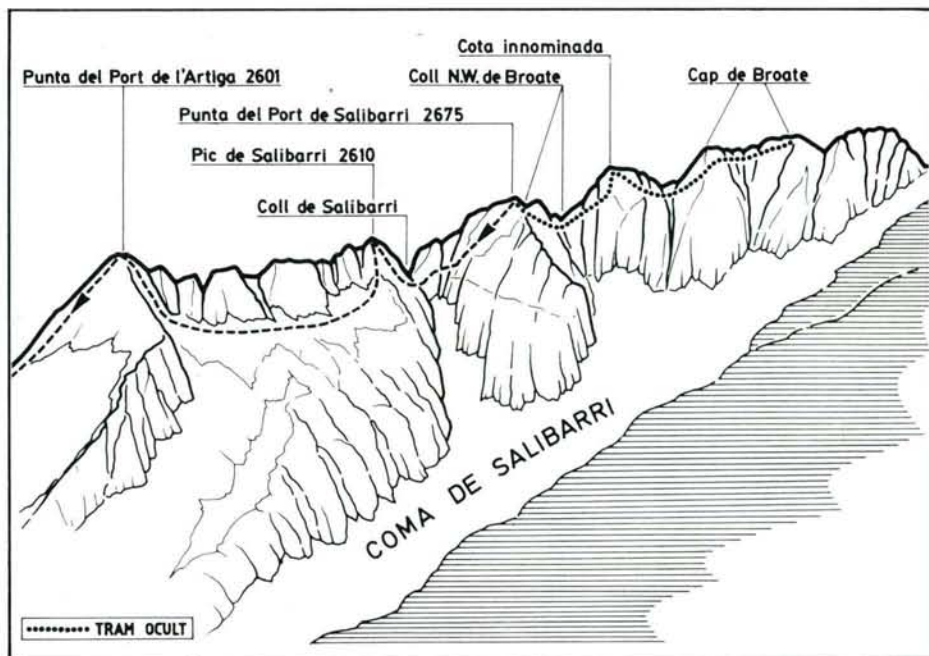
Però tot això és gairebé més llarg explicar-ho que fer-ho, car els desnivells són molt curts: entre el coll i la cota 2.675 m hi ha 25 metres escassos.

De l'aresta es desprèn novament un estrep, pel vessant N, que sembla oferir els millors passos.

L'itinerari escollit resulta ésser el correcte, ja que una curta grimpada per l'esmentat estrep, de roca una mica descomposta, seguida de tres passos delicats per passar de l'aresta fins el fons de la canal (II o III) i una fàcil grimpada per l'herbosa i dreta part superior de la canal, em deixen en 10 minuts a la part culminant de la cota de 2.675 m que, com ja he dit anteriorment, anomenaré Punta del Port de Salibarrí.

Acabo de trobar el pas més fàcil per resseguir tota la cresta O de Broate. Haig de reconèixer que, en aquests moments, m'envaeix una gran satisfacció per trobar-me allà dalt; car tota la zona de Salibarrí-Broate ha estat catalogada com la més difícil de la vall de Cardós; això, en part, és veritat; però és més gran la desconexença que es té de la contrada que la pròpia dificultat. Per això estic content; perquè acabo de completar totes les possibles vies normals a la zona de Salibarrí; i com que considero que quedar-me-les per a mi és il·lògic, aprofito aquestes pàgines per divulgar-les. Aquest article, juntament amb el publicat a la Revista MUNTANYA n.º 721, ajuden ja a caminar amb seguretat per aquesta petita contrada.

Mentre baixo el fort pendent herbat que porta al coll de Salibarrí, l'eufòria per haver desvelat una nova incògnita

m'impedeix de notar el vent i tot; del qual ara ja no em puc protegir, ni tampoc no puc deixar d'adonar-me que les cames continuen estant «anormalment fluïxes».

En un parell d'hores podria baixar, tot passant per la pleta de Salibarri, fins els plans de Boavi; però l'egoisme d'anar fent cims, malgrat les adverses condicions meteorològiques i físiques, farà que aquestes dues hores quedin convertides en sis.

Una nova i curta grimpada de 10 minuts em deixa a dalt del pic de Salibarri, de 2.610 m.

Com bufa el vent! I quina calor que fa! M'amago en el vessant N i tot torna a la normalitat; des del meu amagatall, contemplo les verticals parets de la vessant N de la Punta del Port de Salibarri, i de tota la cresta que acabo de recórrer.

Encara sóc a temps d'anar-me'n; però la mania de fer els cims, ara que hi sóc tan a prop, em fa continuar fins la Punta del Port de l'Artiga.

La llarga flanquejada que uneix els dos cims s'ha de fer a ple vessant S i, per tant, exposat completament al vent, que sembla voler-me aixafar contra les roques de l'aresta.

En arribar a sota la vertical del cim, en lloc de pujar-hi per l'aresta S faig una grimpada, fins assolir el fil de l'aresta E.

Han estat 35 min. de suportar el vent i la calor; però la panoràmica, des d'aquest cim estant, és extraordinària.

Faig un llarg descans per tal de revifar-me i per gaudir novament de la panoràmica a «ull d'ocell» dels estanys de Romedo i, a la una en punt del migdia començo el descens vers el port de l'Artiga.

Novament el «cuc de la cobdícia» m'encamina vers la Tuca de Salibarri. És tan a prop! Però aquesta vegada «la

pifio»; quan em sembla haver-la assolit, veig que m'he equivocat de centinella, i que el veritable cim és més a l'esquerra (N).

De nou, el vessant francès (aquesta vegada és a l'E) m'ofereix un bon resguard del vent.

Aquesta errada m'ha fet perdre 40 minuts, i ara ja prenc la decisió de deixar-ho córrer i baixo vers l'estany de Romedo de Baix.

Aquest descens és llarg, car no s'hi pot anar directament: s'ha d'avançar en direcció NO fins a l'estanyet inferior de Guiló, i recular després tot seguint el torrent.

Terriblement cansat, arribo a l'estany de Romedo de Baix, a 2.040 m. Cerco un lloc arrecerat del vent i del sol per descansar; després de menjar, quedo endormiscat. Em desperta el sol que ha anat corrent, i ara, m'està cremant les cames; més o menys, ha passat una hora.

Tantes vegades que he fet excursions per aquesta contrada, i sempre he pujat en cotxe fins l'estany de Romedo; justament avui, que fa un dia tan calorós i no em trobo bé, se m'ha acudit de deixar-lo a Boavi!

Podria anar al final de la pista i demanar a algú que em baixi; però fora un final molt poc digne.

Ple de «dignitat», em vaig «arrossegant» per l'antic camí que segueix el marge esquerre del torrent de Romedo.

En 25 min. creuo el torrent de Salibarri. Que en faria d'hores que hauria passat per ací, si hagués començat a baixar des del coll de Salibarri!

Continuo baixant, i arribo a una antiga cleda, on hi ha una cabana en perfectes condicions, encara que de dimensions molt reduïdes (amb aquesta ja son dues les cabanes «redescobertes» avui).

Amb «més pena que glòria» continuo

baixant; ara el camí és molt perdedor, perquè ja és pràcticament esborrat pel desús.

Poc abans d'arribar a la impressionant gorja del Forat de la Mena, el corriol travessa el torrent de Romedo i passa al marge dret (35 min.).

Haig de confessar que no podia més. Per tal de refrescar-me em vaig banyar en un proper gorg. Els qui em coneixen poden imaginar-se com n'estava, de «fotut», perquè normalment fujo de l'aigua freda.

Després del bany, i com «mariner que ha perdut la carta de navegar», vaig «deambulant», havent perdut el camí i sense ganes de buscar-lo, per les proximitats dels plans de Boavi.

El Forat de la Mena (mina) és una entalladura molt fonda i estreta del torrent de Romedo. Per tal de veure'l, has d'estirar-te a terra i abocar-te al buit; evidentment jo no estava per aquestes «floridures».

Per pura casualitat vaig retrobar el camí, i amb 25 min. més, arribava a la palanca sobre la Noguera de Lladorre. Així tancava un bonic (malgrat tot) circuit de muntanya. Eren gairebé dos quarts de sis de la tarda, és a dir, onze hores després d'haver començat a caminar.

Com a cloenda d'aquest article, i per desvetllar una mica el misteri del vent calent i de les «cames fluïxes», haig de dir que una vegada arribat novament al meu «cau» de Ribera de Cardós, un termòmetre va tornar a posar les coses al seu lloc: estava a 38,5 de febre! El vent era fort i calent, però el qui no «rutllava» bé des del començament, era jo!

(Excursió realitzada en solitari per l'autor, el dia 24 de juliol de 1984.)

Horaris:

De Boavi al pluviòmetre	
i estanyet de Broate:	1h. 55 mn.
Del pluviòmetre a la	
cabana:	15 mn.
De la cabana a l'estanyet	
glaçat:	45 mn.
De l'estanyet glaçat al Cap	
de Broate:	10 mn.
Del Cap al Pic de Broate:	10 mn.
Del pic de Broate a la Punta	
del Port de Salibarri:	25 mn.
De la punta del Port de	
Salibarri al Port:	15 mn.
Del port de Salibarri al pic de	
Salibarri:	10 mn.
Del pic de Salibarri a la Punta	
del Port de l'Artiga:	35 mn.
De la punta del Port a la falsa	
Tuca de Salibarri:	40 mn.
De la falsa Tuca a l'estany	
de Romedo de Baix:	55 mn.
De l'estany de Romedo a	
Boavi (seguint el	
torrent):	1 h. 25 mn.
TOTAL:	7 h. 40 mn.

EXPEDICIÓ BASCA AL MAKALU-1984

Mari Abrego

Ens trobem a Kātmandū on, un cop solucionats tots els tràmits oficials, adquirim la major part dels articles d'alimentació que necessitem a la muntanya i durant la marxa d'aproximació. És important destacar aquesta dada, ja que el cost de l'expedició es veu notablement reduït. A l'actualitat, el mercat del Nepal és en condicions de subministrar gairebé tot allò que és necessari.

De Kātmandū ens traslladem en

autocar fins a Hille, on contractem 33 portadors, amb els quals transportarem els quasi 1.000 Kg de càrrega fins al camp de base.

Sortim d'aquest poblat el dia 27 de març, i el 8 d'abril arribem al lloc on instal·larem el nostre camp de base. Aquest es troba a 5.400 m d'alçada, en una de les vessants del pic Txago. La zona és castigada per forts vents i per un fred molt intens.

Dos dies més tard, acabats els

treballs d'instal·lació del campament, tres components del grup, pugem al Txago (6.172 m) i continuem així una progressiva i ràpida aclimatació.

L'oficial d'enllaç que ens acompanya decideix abandonar-nos, tot queixant-se de mal de muntanya.

Fem una curta espera al camp de

NOTA: Expedició efectuada sense oxigen, ni portadors d'alçada, ni cordes fixes.

Cara oest del Makalu. Rera el perfil de l'esquerra es desenvolupa l'itinerari de la via Nord-oest. (Foto: Mari Abrego.)

base tot ultimant detalls. El temps continua amb la mateixa tònica que fins ara. No observem indicis que vagi a millorar. No obstant, decidim continuar endavant amb el nostre projecte. Hem d'anar adaptant els nostres organismes a l'alçada, cosa que aprofitem per explorar les glaceres i les muntanyes situades a l'oest del camp de base.

Deixem aquest indret, amb provisions per a 8 o 10 dies, i ens dirigim cap el *Lower Glaciari*, per un itinerari desconegut i superant una arista de certa dificultat (6.000 m). Al cap de dos dies, instal·lem dues petites tendes de campanya sota l'aresta Sud del Baruntse (6.350 m).

Descansem una jornada, per tal de poder escometre seguidament un intent al cim d'aquesta muntanya, a 7.220 m.

A les tres del matí ens trobem caminant a través d'un itinerari del qual no tenim cap referència. El fred és tan intens que travessa la nostra indumentària i es fa sentir en els nostres cossos, especialment als peus. El terreny, inicialment, no presenta cap dificultat: enmig de la foscor, únicament ratllada per les nostres llanternes, avancem sense interrupció.

Amb les primeres llums del dia arribem a sota d'unes seccionades barreres de gel-neu, molt verticals. Aquesta dificultat ens obliga a utilitzar part de l'escàs material que portem, i hi deixem col·locades alguna estaca i algun cargol, per tal de facilitar-ne la baixada. Després d'aquest difícils passos, iniciem

unes inclinades rampes, que remuntem no sense un gran esforç, i arribem en una arista que, pocs metres més endavant, trenca la seva suau línia per complicades i aèries figures de gel.

Estem sobre dels 7.000 m. I, a desgrat de l'hora (8,30 h), del bon temps i de la proximitat del cim, ens decidim per una prudencial renúncia a continuar. El motiu és simple: estem pujant encordats a cordes de 7 mm de diàmetre; no disposem de prou material d'assegurança (cargols de gel, estakes, etc.) i les dificultats estimades en aquest moment requereixen l'ús d'aquell material.

Abandonem aquesta muntanya sense aconseguir-ne el cim, però havent-la conegut en una gran part, i havent gaudit d'una bonica i àgil escalada. Hem vist unes panoràmiques fantàstiques i hem comprovat que el nostre comportament físic ha estat òptim. Això és la cosa més important!

Tornem al camp de base, però desplaçant-nos abans cap el Sherpani Coll, i continuem d'aquesta manera la nostra intensa activitat d'exploració d'aquests indrets.

Som a 26 d'abril. Després d'un descans de 5 dies, ens carreguem novament les provisions i el material, i continuem el nostre camí, lent però decidit.

Mentalment, tenim definida la ruta a seguir, cosa que vam decidir durant la

nostra primera ascensió al Txago, la qual ens vam servir d'atalaiador per a divisar el recorregut fins el coll Makalu-La.

El primer dia arribem als 6.000 m d'altitud, on podem dormir sobre roca-neu. Des d'aquest lloc, remuntem per la glacera Txago, i passem la segona nit a 6.450 m. A desgrat de les inclemències del temps i dels, de vegades, durs temporals de neu, és necessari que avancem; si no ho fem, ens quedarem sense provisions i ens veurem obligats a retirar-nos.

Som a la tercera jornada i gairebé no avancem. Una espessa boira i les nevades intermitents ens obliguen a retrocedir. Tenim por de les allaus. Després d'escollir un lloc segur, passem la nit a 6.750 m.

El dia 28 continuen avançant, però ara a través d'unes fortes rampes. A la nostra dreta veiem unes cordes penjades per sobre d'uns séracs, però són totalment inservibles. Per damunt dels 7.000 m d'altitud s'aixeca una muralla de roca i neu, com si es tractés d'una porta que, en obrir-se, deixés caure una allau. Passem la nit en una cova que excavem en el glaç, no sense esforç.

La mala nit passada i el dolent estat de la neu i del temps ens desgasta més que no pensàvem; això fa que, les dificultats, semblin que es multipliquin. Salvem unes pales de neu, tot dirigint-nos cap a un esperó rocallós situat a la dreta d'un estret corredor que desemboca al coll. Allí trobem unes

cordes fixes, utilitzables en part.

Arribem al coll, on semblem ninots a la mercè del vent. Amb gran esforç i de mala manera, muntem les tendes a 7.400 m. No estem gens segurs de si aguantaran o no. Durant tota la nit, n'aguantem les teles, i ens veiem obligats a sortir de tant en tant per tal de tensar els vents. Però, al dia següent, el vent no és tan fort i podem assegurar millor els nostres habitatges.

El nostre coscos senten el desgast de tant esforç, i un de nosaltres no es troba massa bé. Les provisions s'acaben i la climatologia continua no essent gaire favorable. Ens plantegem la necessitat de decidir si tornem al camp de base o si demà intentarem l'ascensió al Makalu II (o Kangchungse), tan propers en aquest lloc. (Som conscients que, si decidim retirar-nos, ens serà molt difícil tornar a pujar fins aquí.)

El 2 de maig, i amb bon temps, aconseguim d'arribar al cim sud d'aquesta muntanya (7.640 m). Des d'aquí observem el seu germà gran i la possible ruta que, en lògica, sembla més accessible. Tornem al coll, on ens retrobem amb el nostre company, qui ja es troba sensiblement millor, i ens disposem a passar l'última nit en aquest inhòspit indret.

Després d'un fatigós descens, arribem al camp de base. Les condicions físiques d'alguns, l'avançat de les dates i les dolentes perspectives fan que el grup expedicionari es redueixi. Tant Kike com jo no ens resignem a deixar el lloc i

a abandonar el nostre objectiu. Replantegem tots els plans per a tal d'intentar-ho de nou. Per això, descensem durant sis dies.

* * *

Demà... sortirem. La decisió és presa amb un total convenciment i ens tracem un pla que, més endavant, veurem acomplert data a data.

El dia 11 de maig sortim de nou, amb l'equip més indispensable. La nit del quart dia ja ens troba al coll abans esmentat, on dormirem. Des d'aquest coll, sortim sense determinar on podrem passar la propera nit; però, suposem que el bivac no serà per sobre dels 8.000 metres.

Es migdia, i una tempesta de neu ens obliga a cercar refugi. Aquesta àrea no ofereix massa bons llocs, i hem d'abrigar-nos contra la climatologia a base d'apartar-nos de la nostra ruta i dirigir-nos cap a una rimaia on, després de fer una petita plataforma, podrem instal·lar la nostra tenda. Son les 21 hores quan quedem fora de l'abast de la climatologia adversa.

El temps passa ràpidament i ens veiem en la necessitat de continuar el programa d'ascensió, tot i que, durant aquest últims dies, l'esforç realitzat no s'ha vist compensat pel descans corresponent. Avui romanem només una hora dins del sac de dormir, i comencem la desagradable feina d'equipar-nos convenientment per a l'últim esforç.

Cronologia de la expedició

- 27-3-84 Comença l'aproximació des de Hille, amb 33 portadors.
- 8-4-84 Arribada al camp de base (5.400 m).
- 11-4-84 Cim del pic Txago Sud (6.170 m).
- 18-4-84 Intent al Baruntse. (Arribem a la cota 7.000 m.)
- 30-4-84 Coll Makalu-La (7.400 m).
- 2-5-84 Cim Sud del Kangchungse (7.640 m).
- 11-5-84 Sortida del camp de base (5.400 m). Campⁿⁱ a 6.000 m.
- 12-5-84 Arribada als 6.600 m.
- 13-5-84 Arribada als 7.450 m.
- 14-5-84 Arribada als 7.750 m.
- 16-5-84 Cim del Makalu (8.464 m).
- 19-5-84 Arribada al camp de base (5.400 m).
- 24-5-84 Retorn amb 10 portadors.

Components de l'expedició:

Mari Abrego (Cap d'expedició),
Xabier Erro, Kike de Pablos i Martin Zabaleta.

A la una del matí del 16 de maig, ens trobem immersos en una glacial nit, de la qual només podem donar una data: FRED...!

Passen les hores, i nosaltres avancem sense dubtar. Una forta rampa de neu és el corredor format entre l'aresta nord, de terreny mixt, i els séracs a la nostra esquerra.

Sobre les 8 del matí, un esblanqueït sol redueix els efectes del fred: ho aprofitem per descansar uns moments, a una altitud aproximada de 8.100 m. Quasi no hem recuperat la nostra respiració normal quan ja continuem la pujada. Dubtem sobre l'itinerari a seguir. Comentem, en poques paraules, els pros i els contres de les diferents rutes. I ens decidim per anar a buscar l'aresta nord, a una altitud aproximada de 8.300 m.

És en aquest punt on, unes plaques de roca ens obliguen a grimpar. Després, unes aèries travessies, i uns ponts de gel ens porten fins a la unió d'aquesta aresta amb la piràmide final, composta per blocs de roca que permeten ascendir els últims metres, sense perill de caigudes.

Arribem al cim cap a les 16 hores. Les boires ho tapen tot i no ens permeten gaudir de la panoràmica sobre les valls veïnes. Després de mitja hora a dalt del cim, iniciem la davallada per la mateixa ruta.

La nit s'ens tira al damunt, però continuem baixant sense cap mena de visibilitat. Triguem tres nits a arribar al camp de base.

RECULL ECOLÒGIC DE LA PRESÈNCIA DE L'ESQUIROL

AL MONTSENY, AL CORREDOR I AL MONTNEGRE

Salvador Riera Ivern

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTE.

Aquest treball, és el resultat de més de 4.500 hores d'observació, personal i directa, dels boscos de les contrades objecte d'estudi.

Les zones estudiades comprenen part de les serralades del Montseny, del Corredor i del Montnegre. Els indrets prospectats han estat, preferentment, els assenyalats en el mapa.

L'objecte era d'aprofundir els coneixements en la detecció, observació, comportament, alimentació i distribució de l'esquirol en aquestes contrades del Principat.

2. DESCRIPCIÓ DE L'HÀBITAT.

a) Situació geogràfica.

La zona d'observació comprèn la part interior de la serralada litoral catalana (valls del Tordera i del Mogent) i el Montseny.

S'ha escollit Sant Celoni, enclavat entre el Montseny, el Corredor i el Montnegre, com a punt de partida.

b) Geografia física i relleu.

El Montseny es caracteritza per la suavitat de les parts altes i per les vessants abruptes i fondes de les rieres embarrancades. Els materials són bastant diversos: van des dels granits fins als materials paleozoics. També hi ha zones calcàries i de materials miocènics, junt amb dipòsits quaternaris, sobretot a les voreres dels corrents d'aigua.

Al Corredor i al Montnegre abunden sobretot els terrenys granítics, que han estat molt atacats per l'aigua, la qual actua sobre els faldespats i disgrega la roca, cosa que té com a resultat un tipus de sòl sorrós, anomenat sauló,

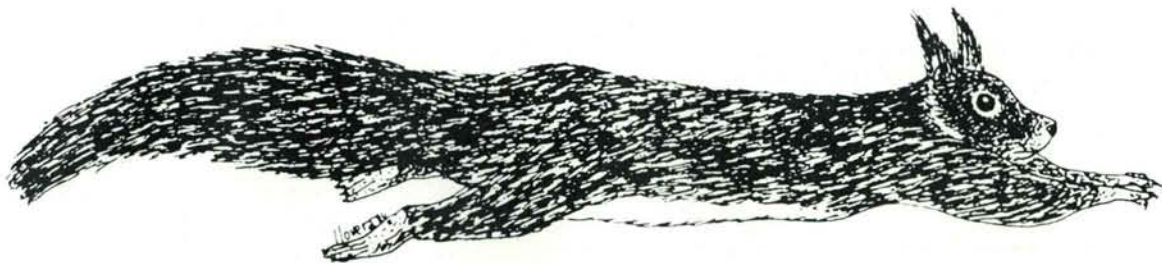
que és molt característic.

Quant al relleu, es caracteritza per una xarxa molt densa de torrenteres que travessen les boscúries, i per falde de suaus pendents.

c) Flora.

Els boscos d'aquestes comarques

són molt diversos.

Hi ha fagedes (*Fagus silvatica*) als cims del Montseny, castanyedes (*Castanea sativa*), suredes (*Quercus suber*), alzinars (*Quercus ilex*), i finalment pinedes: de pi pinyer, o pinyoner (*Pinus pinea*), de pi bord (*Pinus halepensis*), de pi insigne (*Pinus radiata*) i de pinastra (*Pinus pinaster*), i sobretot, grans extensions de bosc mixt amb pins, alzines i suros barrejats, on també abunda el bruc (*Erica arborea*), la bruguerola (*Calluna vulgaris*), l'estepa borrera (*Cistus salviifolius*), la gatosa (*Ulex parviflorus*) i l'arboç (*Arbutus unedo*), com a components arbustius del sotabosc.

A les canals dels llocs ombrívols, orientats cap el nord, hi sol haver alguns exemplars de castanyers, nogueres i avellaners, arbres que gairebé sempre es presenten sols o en petits escamots, si exceptuem les perxades que hi ha al Montseny i al Montnegre.

Amb tota aquesta varietat arbòria, l'esquirol troba abundància de menjar, el qual ell selecciona segons les estacions.

Li agraden les pinedes i, en general, tota classe de bosc sempre que sigui espès i preferentment amb arbres grans. No li agraden els llocs massa humits, ni els massa ressecs, encara que s'hi desplaça si hi troba menjar. No el trobarem als boscos tendres, escassos d'arbreda o que s'hi hagi tallat recentment.

3. Identificació.

L'esquirol (*Sciurus vulgaris*), mamífer rosegador, fa uns 50 cm, dels quals gairebé la meitat són de la cua. Sol pesar de 230 a 280 gr, i alguns exemplars molt ufanosos arriben als 300 gr.

La seva coloració, que comentarem més endavant, va des d'un marró vermellós fins a un gris fosc tirant a negre. Al dessota, és blanc.

A les orelles sol portar un plumell de pèl, que s'hi posa més de manifest a l'hivern. El tenen tant les femelles com els mascles. No presenta dimorfisme sexual.

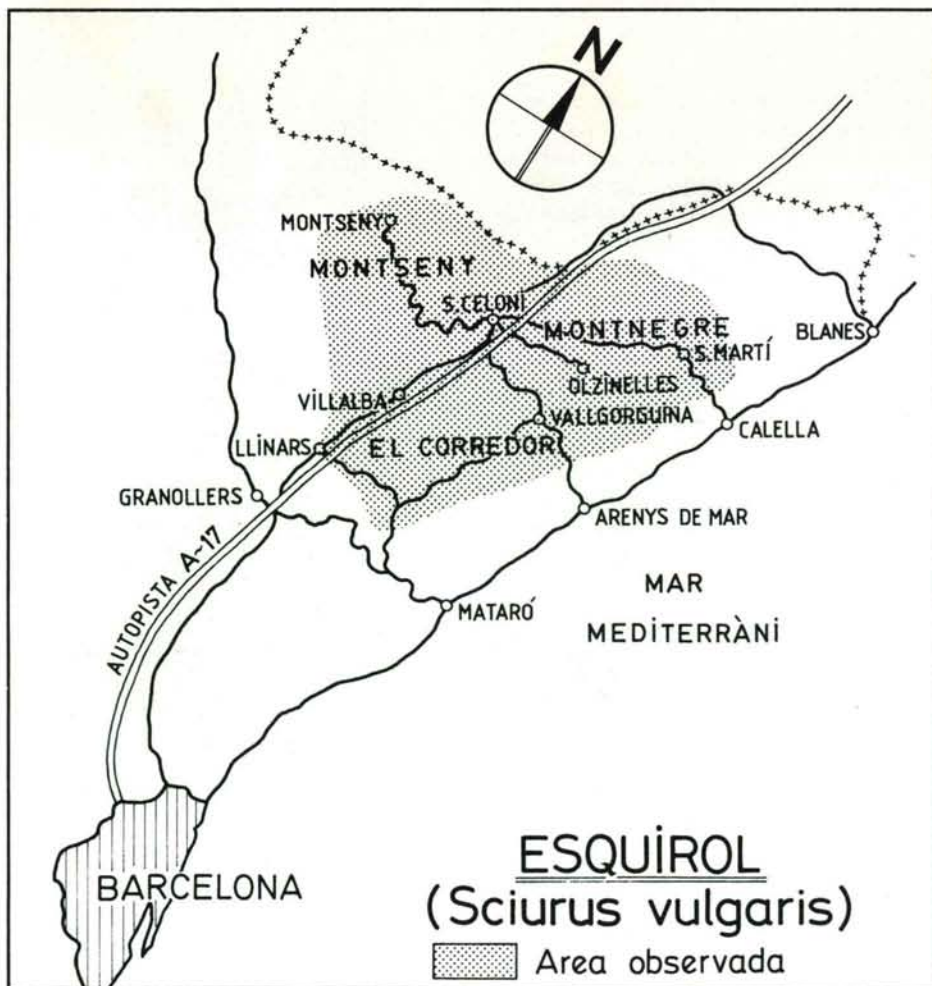
Emet sons molt variables; però, el més freqüent i inconfusible fa: «txuc-txuc-txuc».

També és molt peculiar la fressa que se sent quan un esquirol s'enfila per algun arbre, especialment un pi, encara que, de vegades, hom la pot confondre amb la que fa el picot (*Picus viridis*), el pica-soques blau (*Sitta europaea*) o el raspinnell (*Certhia brachydactyla*), que també s'enfilen pels troncs, amb similars resultats acústics.

Un altre so característic és el que se sent quan roseguen les pinyes, encara que també el fan similar les mallerengues i altres moixons quan cerquen petits insectes entre les rugositats de l'escorça dels arbres.

Pot haver-hi el cas, i de fet és sovint, que un soroll d'aquests, sentit darrera d'un altre produït, per exemple, per un pica-soques blau quan s'enfila, ens confongui i ens indiqui una pista falsa, ja que ens podem pensar que es tracta d'un esquirol que s'ha enfilat dalt d'un pi, ha agafat una pinya i ha començat a rosegat-la.

En certes ocasions, emet sons planívols, esbufecs i com una mena de xiulets, que també són molt delatadors i que no es confonen amb els de cap

més espècie.

Per a poder-los observar, cal tenir en compte aquestes remarques. Ja que, si sentim un so tot anant pel bosc, i aquest so es pot identificar com d'esquirol, ja cal que estiguem alertats, immòbils i sense fer soroll, i fixar-nos bé d'on prové.

Veurem primer unes ramassades i, després, apareixerà l'esquirol. Més de la meitat dels esquirols que es veuen els localitzarem primer de tot pel soroll. D'aquí, doncs, la importància de fer les observacions en dies de molta quietud.

4. Metodica i tècnica d'observació durant les excursions.

L'esquirol és un animal típicament forestal.

Les primeres observacions sistemàtiques, amb presa de dades, són de l'any 1966, i abunden sobretot observacions de tardor i hivern, estacions que coincideixen amb els períodes legals de caça. Tanmateix, hi ha un gran nombre d'observacions primaverals i estivals.

Degut al caràcter esquirol d'aquesta espècie, cal transitar pel bosc amb molt de compte, evitant produir cap mena de soroll, i tenint sempre l'orella alerta per sentir-ne algun.

Per aquest motiu és imprescindible d'anar per camins o corriols, o bé restar amagat a l'aguait, fent tot el que calgui per passar desapercebut; ja que, si bé l'esquirol té una vista poc sagaç, la seva oïda és altament eficient i pot detectar el soroll més insignificant. Per altra banda, l'esquirol se sol sentir, abans de veure'l. Si amb el nostre caminar ja fem soroll, difícilment el sentirem: ens sentirà ell, i es desviarà o restarà immòbil, i no el veurem.

Les millors hores d'observació són a punta de dia fins a les deu, i a la migdiada. En dies de pluja o vent, gairebé no transita; i si ho fa, no el sentirem i serà molt difícil de veure.

Els dies més favorables són els de calma i de situació anticiclònica.

5. Comportament (Etologia)

L'esquirol té un comportament molt característic, encara que de vegades és desconcertant, perquè, a la seva lletesa, uneix molta ingenuïtat.

Prefereix els suaus pendents ondulats i les petites planes als cims de les muntanyes. És exclusivament diürn, i viu, tal com hem dit, enmig dels arbres més atapeïts, en els quals troba recer. És molt inquiet: no para mai de pujar i baixar pels troncs, i de saltar d'una branca a l'altra.

Comença la seva activitat a punta de dia, amb els primers cants dels rupits i de les merles, i es mou jugant, tot buscant aliment.

Quan troba una pinya, una castanya o

una gla que li faci peça, l'agafa amb la boca i se l'emporta en un lloc estratègic: un enforcall d'alzina, la capçada d'un pi, el cim d'aquell roc cobert de molsa, damunt d'un tronc caigut o a qualsevol indret on s'hi senti segur; i, llavors, comença la tasca. Si és una gla o una castanya, la feina és poca; però, si és una pinya, aleshores cal treballar de valent. Comença a rosegat-la per la part de la base, i n'arrenca les clofolles fins arribar al pinyó. Després, cal trencar-lo i, finalment, rosegat-lo i empassar-se'l.

Es passen una gran part del dia tot rosegant, i el soroll que emeten, quan fan aquesta feina, és molt típic i delatador. Quan rosega, no hi sent; i és aquell el moment de fer l'aproximació i poder-lo contemplar ben de prop. Si no ens ha vist, el podem observar fins que no li quedi un sol pinyó, ja que no començarà una altra pinya fins haver-se acabat la primera. Si sent un soroll sospitos, o si descobreix la presència d'algú, deixa caure la pinya a terra i resta immòbil, aplanat sobre la branca o cargolat enmig d'un mutxoc de pinyes. Aquesta reacció és molt més freqüent quan sent el perill a la vora. Si considera que el sobresalt li ha vingut de més lluny, marxa corrents, saltant d'un branquilló a l'altre, o bé esmunyint-se cap a terra, baixant per darrera del tronc de l'arbre per passar desapercebut.

Si, tot anant pel bosc, trobem una pinya mig rosegada, segur que l'esquirol que l'ha començada ha estat interromput, per un caçador, un excursionista, un boletaire, un motorista o potser fins i tot per algun tudó, que l'ha espantat amb un esbatec d'ales en parar-se a l'arbre del costat. Si no hagués estat així, se l'hauria acabada tota. Bon exemple d'aprofitament!

Quan ha de travessar un camí, sol fer-ho per una «passarel·la», és a dir, a través de dos arbres que abracin llurs capçades pel damunt del camí, ja que s'estima més desplaçar-se enramat que no pas per terra. Només peona quan se'l foragita.

A mig mati, l'esquirol plega la seva activitat i s'amaga dintre un niu. Aquests nius, que poden ser també sobre arbres de fulla caduca (cosa que en hivern els posa més de manifest), solen estar situats al cim de les capçades dels pins, les sureres o les alzines, i estan fets amb branquillons, normalment del mateix arbre, i folrats per dins amb molsa. Són esfèrics i fan l'embalum d'una pilota de futbol. Tenen una o dues entrades.

Normalment, se'ls fan ells mateixos; però, de vegades, poden aprofitar una cavorca d'un arbre, o bé el niu abandonat d'un rapinyaire.

Allà dins, l'esquirol reposa fins a

migdia, que és quan torna a sortir, a atipar-se novament. En aquest període, la seva activitat no és tan escandalosa, ja que no branqueja tant ni es mostra enjogassat, sinó que va de cara al gra. Surt, menja i se'n torna a jòc; de manera que, a partir de les tres de la tarda, és gairebé impossible veure'n transitar cap. Per l'estiu, aquest període s'allarga fins a les quatre o les cinc.

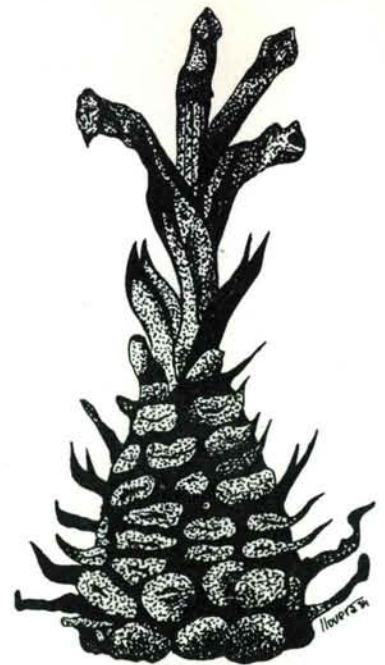
Es proc gregari, i solament se'n veuen grups de més de dos per la primavera, quan els mascles s'emipaiten per a conquerir la femella.

6. Alimentació.

La base de l'alimentació de l'esquirol són els pinyons. Els preferits són per aquest ordre: de pi bord (*Pinus halepensis*), de pi pinyer (*Pinus pinea*), de pinastra (*Pinus pinaster*), etc.

De pinyons, n'hi ha tot l'any; i malgrat que últimament les pinyes del *Pinus pinea* són recollides per a ser comercialitzades, sempre en queden, sobretot en els boscos penjats, on hi hagi pins escadussers.

El pi bord no forma extensions boscoses molt grans, i l'esquirol hi té veritable debilitat, ja que els pinyonets són molt gustosos i els prefereix als dels altres pins. Si hi ha un clap de pins bords enmig d'un bosc, en arribar l'hivern ja no hi queda ni una pinya; i, per record, una catifa d'esclofolles a terra indica que algú se n'ha menjat els

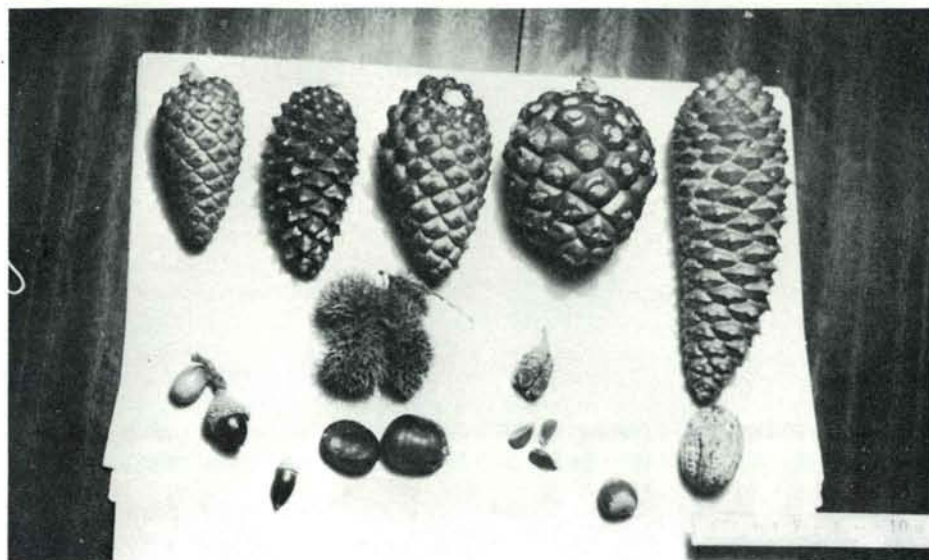

pinyons. Les pinyes vénen a madurar per Sant Martí, pel mes de novembre, però les enceten molt abans.

En els boscos mixtos, el fruit més primerenc és l'avellana; després madura la nou, més tard ve la castanya i, finalment, la gla (d'alzina i de surera).

Hom pot considerar que els pinyons són l'aliment de tot l'any; però no és

Fruits del bosc que formen part del nodriment de l'esquirol (*Sciurus vulgaris*). D'esquerra a dreta: part superior, pinyes de *Pinus halepensis*, *Pinus pinaster* (no del tot desenvolupada), *Pinus radiata*, *Pinus pinea*, i una altra vegada *Pinus pinaster*. D'esquerra a dreta: part inferior, fruits de *Quercus petraea*, *Quercus suber*, *Quercus ilex*, *Castanea sativa*, *Fagus sylvatica*, *Corylus avellana* i *Juglans regia*.

així, ja que també els agrada menjar la fruita del temps; és per això que, pels mesos de setembre, se'ls pot veure a les nogueres i als avellaners, i per l'octubre, als castanyers. La grana de faig també els agrada.

Durant l'hivern s'alimenten molt de glans, sobretot en els llocs on no hi ha pi. En captivitat, menja també tota mena de fruits i llavors.

En ple mes d'agost, vaig veure'n un al mig d'un camp de rostoll, a prop del bosc. Estava menjant blat.

7. Altres consideracions

De les tres zones estudiades, la que presenta més abundància d'observacions és l'indret del Corredor, que abraça els termes municipals de Vallgorguina, Llinars i Vilalba Sasserra. Sens dubte, l'hàbitat és el més apropiat, ja que és on abunda més el pi piner.

Tots els terrenys són vedats de caça, i l'esquirol és objecte de la pressió dels caçadors que, tradicionalment, l'han considerat com a estimada peça de caça i bon plat de cuina. Malgrat això, la població es manté, a causa sobretot de ser molt prolífica l'espècie. Hom considera que fa dues cries anuals, de quatre a sis esquirols per niuada.

Els depredadors naturals que pot tenir poden ser la guineu (*Vulpes vulpes*), el gat mesquer (*Genetta genetta*) i el gorja blanc (*Martes foina*), tots ells bastant abundants a la zona, encara que no crec que tinguin gens

d'influència sobre la població. També es pot valorar de nul·la la depredació dels rapinyaires alats, molt poc abundants a la zona, llevat d'algun esparver (*Accipiter nisus*), algun astor (*Accipiter gentilis*) i algun aligot (*Buteo buteo*).

Els principals perills que té són les tales abusives i les urbanitzacions, que malmeten l'equilibri ecològic. També, l'elevat risc d'incendis forestals, que ja s'han menjat moltes quarteres de bosc.

La coloració del pel és un detall interessant a considerar. Hem pogut observar que, en general, els esquirols que habiten en boscos on predomina l'alzina, són més foscos que els que habiten a les pinedes, que són més rogencs. Segurament és un cas

d'evolució, per assegurar-se un millor mimetisme.

S'han vist alguns exemplars totalment negres, i un, amb clapes blanques per sobre, no arribant però, de bon tros, a l'albinisme total. L'exemplar en qüestió era una femella de molt bona mida i ampla cua.

Tot i que és troba molt repartit, té racons de manifesta preferència, cosa que fa que, si no es coneixen, passin desapercebuts per un espectador forà, desconixedor del país.

Remarquem novament la importància del temps i de la quietud per tal de fer-ne observacions copioses. S'ha arribat a veure'n més de vint-i-cinc, en un matí i en una zona no massa extensa, però en dies molt apropiats, i abans d'obrir-se la caçera.

8. Resum d'observacions

L'augment de cites pot ser degut,

Temporada	Hores d'observació	Esquirols vistos
1966-1967	85	14
1967-1968	143	41
1968-1969	223	50
1969-1970	265	56
1970-1971	334	94
1971-1972	273	62
1972-1973	266	81
1973-1974	346	188
1974-1975	250	205
1975-1976	283	184
1976-1977	313	173
1977-1978	318	194
1978-1979	230	178
1979-1980	212	98
1980-1981	204	58
1981-1982	239	118
1982-1983	279	84
1983-1984	259	25
	4.522	1.903

més que a l'increment de la població, que considerem estàtica d'un any per l'altre, al millor coneixement dels indrets i a l'experiència adquirida en detectar els sorolls del bosc originats per l'esquirol. Aquesta tècnica dona molt bons resultats. Un cop sentit, és més fàcil de fer l'aproximació per arribar a veure'l. Malgrat tot, es fan moltes localitzacions per sorolls, i no s'arriba a veure l'esquirol. Aquestes últimes no s'han inclòs a la taula, la qual fa referència exclusiva als esquirols que han estat vistos.

Els darrers anys, però, ha minvat considerablement llur població; fins al punt que, ara, n'és prohibida la caça per ordre del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat.

EL PELEGRÍ DE TOSSA

Modest Montlleó i Espasa

Des del segle XV i sense interrupció –ni durant la guerra civil de 1936-1939, quan el pelegrí marxava de Tossa tot sol, a complir amb el «Vot» i, com és de suposar, sense l'hàbit habitual– la vila de Tossa de Mar, el dia 20 de gener, festivitat de Sant Sebastià, compleix el «Vot del Pelegrí, que va a peu de Tossa fins a Santa Coloma de Farners, on visita la capella de Sant Sebastià i, el dia següent, torna al lloc de sortida acompanyat dels devots que han resistit la primera jornada.

Quan el dia 20 s'escau en diumenge, són molts els excursionistes que acompanyen el pelegrí des del moment que surt de l'església parroquial de Tossa. Recordem haver-hi vist els matrimonis A. Jolis-M.ª Antònia Simó i Ll. Puntis-M. Cardona, entre altres.

Aquesta tradició havia tingut ressò al nostre Butlletí de l'any 1911, explicada per Julita Farnés, i també en una conferència que hi va fer el directiu de l'entitat, Joan Danés. Per tant, durant més de setanta anys hem estat orfes d'aquesta notícia, que segueix viva cada any, el dia de Sant Sebastià.

Com que jo també vaig seguir el pelegrí, m'ha semblat que podien interessar les meves vivències, i per això em proposo traspassar-les als lectors als qui agradin els nostres costums i tradicions. Qui sap si potser, fins i tot, podrem trobar qui així en tingui notícia per primera vegada.

La diada de Sant Sebastià, a Tossa de Mar, és des de fa molts anys, una festa tradicional. Així ho trobem escrit en

El pelegrí, com cal suposar, ha de ser una persona devota i ha de reunir tots les condicions indispensables per portar

A black and white photograph of a man with a mustache, smiling, wearing a dark, patterned poncho with a light-colored belt and a small woven bag hanging from his waist. He is standing outdoors in a wooded area.

El pelegrí vesteix l'hàbit adequat, consistent en una peça llarga, de color marró, cordada amb botons grossos, i una valona impermeable, esquitxada de petxines i medalles, i va cenyit amb una corretja negra, calçat amb sabates i polaines, i porta un barret amb l'ala girada (amb una petxina grossa enganxada); un bastó amb la típica carbasseta penjada i uns rosaris complementen l'hàbit, el qual es guardat a la sagristia de l'església parroquial.

Cal dir que la persona que vol ser pelegrí ha de sol·licitar-ho amb molta anticipació, i ha d'esperar confiat que sigui acceptat pel sindic de l'Ajuntament i pel senyor rector. Aquesta persona haurà de ser natural o veí de Tossa, però també són acceptats els fills de la vila que no hi viuen. Es guarda secret rigorós d'aquest desig, extensiu als propis familiars, que en tenen notícia el mateix dia del pelegrinatge. És una tradició emotiva que ha passat de pares a fills, sempre amb molta devoció; i avui dia ha adquirit tanta popularitat que, el recorregut de vuitanta quilòmetres, anar i retorn, el fan vora d'un miler de

persones si s'escau en diumenge, com aquest any. L'any passat que va caure en divendres hi van assistir 698 pelegrins.

El pelegrí és conegut durant tot el trajecte com el «Pare Pelegrí», i la seva autoritat es indiscutible davant els seguidors. Fins i tot pot demanar, si li convé, els auxilis de les autoritats d'allí on passa; tant es així que la Guàrdia Civil de Trànsit, protegeix els pelegrins en aquells trajectes per on cal anar per carretera.

El recorregut és el següent: Tossa de Mar – ca l'Arumís – can Garriga – Terra Negra – can Noguera – ermita de Santa Seclina – Molí de can Poch – Sils – Les Mallorquines – Riudarenes i Santa Coloma de Farners.

Fet aquest exordi, explicaré com transcorre la jornada.

*
* *

A les set del matí, el pelegrí és conegut, per primera vegada, en sortir de la sacristia de l'església parroquial de Tossa de Mar, acompanyat del batlle i del síndic, els quals es traslladen a l'altar de Sant Sebastià, on té lloc una missa solemne. Abans de l'ofertori, el celebrant adreça un sermó als pelegrins,

Acompanyant el pelegrí, prop del Molí d'en Poch.
(Foto: Modest Montlleó)

amb instruccions, consells i advertències a fi de complir religiosament el vot. Al final de la missa, el celebrant deixa besar la reliquia del sant al pelegrí, les autoritats i els acompanyants.

A continuació, el pelegrí és acompanyat en processó –presidida per la imatge de Sant Sebastià– a la capella de la Verge dels Socors, situada dins de la mateixa població, en una cruïlla de carrers. La imatge del sant restarà a la capella fins l'endemà, quan tindrà lloc el retorn del pelegrí. El síndic de l'Ajuntament de la vila lliura al pelegrí el «passaport», un document estès a favor seu, que l'acredita com a tal. Rep al mateix temps l'almoina estipulada, que lliurarà al rector de Santa Coloma, a l'arribada, en compliment del Vot.

Rebuda la credencial, el pelegrí fa una reverència i surt de la capella. Se'n va en una casa de menjars dels arrabals de la vila, on esmorza. Es dirigeix després vers Terra Negra, per camins veïnals de primer i per carretera l'última part. Allí es reuneix amb la totalitat dels pelegrins i, de fet, és on comença realment el pelegrinatge: s'endevina perquè, des d'allí, en formació de tres o quatre persones i en silenci, comença el sant rosari.

És a Terra Negra (un coll que domina dues vertents ben visibles) on el Pare Pelegrí es dirigeix agenollat de cara al mar, hi resa tres parenostres i beneeix la terra que no veurà fins l'endemà a la tarda.

Poc després, el recorregut deixa la carretera i agafa un camí de carro fins a l'ermita de Santa Seclina i, tot seguit, al Molí de can Poch, on hi ha un pont petit sobre un rierol, en el qual es situa el Pare Pelegrí i compta d'un a un els acompanyants, alhora que els dóna un petit record de la diada.

El camí continua, planer, i és prou ample per guardar la formació. A l'entorn hi ha boscos d'alzina surera, pins i camps de conreu. L'itinerari traspasa el terme de Vidreres, si bé aquesta població no és inclosa a la ruta. En un lloc força obert, i amb una dilatada panoràmica, conegut per Terradossos, té lloc el dinar; s'aixeca llavors la prohibició de parlar que fins aquells moments s'havia respectat (més o menys).

El lloc escollit és bonic; no obstant, és faltat d'aigua. Com que aquesta diada generalment és freda, l'aigua no es troba a faltar massa; per altra part, al Molí de can Poch hom en pot fer provisió. També hom deixa que es facin alguns focs per escalfar la minestra i l'ambient.

Es reprèn el pelegrinatge, després de dinar, amb el degut recolliment, fins que el Pare Pelegrí torna a començar el sant rosari. Hom va cap a l'hostal de La Granota, que es deixa a la dreta del camí. Es traspasa la carretera general per agafar la ruta que mena a Sils i, des

Ermita de la Verge dels Socors, de Tossa de Mar.
(Foto: Modest Montlleó)

d'aquí fins al final, el trajecte sempre serà per carretera.

Les poblacions de Sils i Riudarenes presenten un aspecte de festa grossa; la gent surt a la carretera, a veure passar els pelegrins, i algunes persones fins i tot s'hi uneixen fins a Santa Coloma. Abans d'arribar a Santa Coloma es fa una breu parada en una masia, a l'esquerra de la carretera, on els pelegrins són molt ben acollits. Tres quilòmetres després s'arriba a la capella de Sant Sebastià, a l'entrada de la vila de Santa Coloma de Farners.

L'arribada és espectacular, per la multitud que espera al Pare Pelegrí. Les campanes tritllegen alegrement, i tothom hi és rebut amb mostres de joia i d'entusiasme. Esperen al Pare Pelegrí el senyor rector, les autoritats i un conjunt musical. El Pare Pelegrí entra a la capella, presenta el «passaport», perquè el visin i hi facin constar el compliment del Vot, i hi lliura l'almoina. Tot seguit, es canten els Goigs del sant.

Es aquí on es veu els qui han pogut suportar la llarga caminada i els qui hi arriben amb mostres de fatiga i cansament. A tal fi, hi ha una farmaciola ben equipada, per a guarir les possibles ferides dels qui han pelegrinat descalços o per atendre els qui necessiten un estimulants per recobrar les forces perdudes.

La mainada acostuma a demanar petxines al Pare Pelegrí, que ell en previsió ja porta al sarró. En sortir de la capella, encara els queden forces per arribar-se fins a l'església parroquial de la vila i visitar el sant sagrament.

Després, cadascú s'allotja on pot o on hagi previst de fer-ho.

L'endemà, de bon matí, se celebra una missa a la capella de Sant Sebastià, i s'hi besa la imatge. En partir, el Pare Pelegrí és obsequiat amb un ramell de marduix, que col·loca al cim de la gaiata, junt amb la carbasseta i la creu.

(Gràcies a aquesta ornamentació, es pot saber si una fotografia del pelegrí és feta a l'anada o al retorn.)

De fet, el Vot ha estat complert, i són molts els acompanyants que decideixen tornar a casa per altres mitjans que no sigui a peu. Generalment, menys de la meitat van amb el Pare Pelegrí, a la tornada.

L'esmorzar es fa a Les Mallorquines, quan tot just s'hi veu. S'agraeix l'acollida tèbia del ben proveït restaurant, i la minestra que s'hi pot menjar, pròpia d'un dia d'hivern.

A poc a poc es desfà el camí d'anada. Si la matinada ha estat freda, l'aiguallera de les bardisses i els matolls dels camins de muntanya mullen el calçat i els baixos dels pantalons. El sol, si surt, tindrà cura d'eixugar-los; i si es resisteix a sortir, serà una penitència minsa a favor del Vot.

Alguns anys ha plogut, i la caminada ha estat més molesta; altres vegades ha nevat o s'ha trobat el terreny gelat, i les dificultats han hagut de ser superades.

No se sol dinar al mateix lloc; generalment s'escolleix un indret més proper al Molí de can Poch. També es fa una parada a l'ermita de Santa Seclina, on el Pare Pelegrí demana permís per entrar-hi. Com a totes les masies del

recorregut, el permís d'entrada mai no és negat, i en totes elles hi és rebut amb la taula parada. Ell deixa un bon grapat de pinyons a totes les masies, seguint la tradició secular.

El camí prossegueix per can Noguera, can Garriga i finalment per ca l'Aromir.

A Tossa de Mar esperen al Pare Pelegrí fent tota mena de comentaris. És el capvespre i, quan l'albiren des del campanar, comencen a anunciar-ho a tothom amb tocs continuats de campanes. El Pare Pelegrí es dirigeix a la capella de la Verge dels Socors, on resa l'última part del sant rosari i fa lliurament del «passaport», degudament visat, al síndic, qui en llegeix amb veu alta el contingut, i acaba dient: «El Vot s'ha complert». En aquest moment s'hi canta la Cançó dels Pelegrins, un text original de Manuel Vilà i musicat pel mestre Francesc Civil. La festa, no obstant, acaba a l'església parroquial, on s'hi arriba en processó. S'hi tornen a cantar els Goigs, i el senyor rector hi acomiada les autoritats i al Pare Pelegrí.

El Vot de la Vila de Tossa de Mar ha estat complert un any més per un fill del poble, qui ha vist feta realitat l'ànsia de ser pelegrí, qui sap per quina raó, que sens dubte serà ben fonamentada.

Cal dir, com a colofó, que és molt lloable que el «Vot del Pelegrí» s'hagi vingut complint durant segles sense interrupció, ni per inclemències del temps, guerres o revoltes, ni per canvis de govern o maneres de pensar. I, encara que la mentalitat i l'estil de vida hagi evolucionat, actualment, ens agradi

o no, aquest pelegrinatge conserva l'ancestral devoció i la fe que el Vot propicia, i resta molt lluny de convertir-se en un pelegrinatge d'atractiu turístic o folklòric.

Per a molts excursionistes, el recorregut proporciona un dia de reflexió i d'ensenyances. Aquest itinerari resulta un bell caminar, on es poden fer amistats amb persones de tots els estaments, units per una missió espiritual encomanadissa. S'hi respira un companyerisme fidel, i l'ànima encuriosida de l'excursionista viu unes hores lluny de la ciutat i de la rutina de les pròpies excursions, lliure de cabòries, de lloqueries, de les tramoies del viure quotidià o de les petiteses mundanes.

La caminada més aviat ha tingut la virtut de dignificar i engrandir l'esperit muntanyenc, per ell prou noble; i hom acaba pensant que no hi ha res que s'encomani tant com la fe (si tenim fe per encomanar); i el Pare Pelegrí la contagia amb facilitat.

I, de retorn a casa, en pau i serenor, recordes aquelles paraules del poeta Josep Roig i Raventós: «Beneida sigui la Costa Brava, que fa una processó per mar, i envia un pelegrí per la terra»; o aquella explicació final que féu Joan Alavedra, després d'haver acompanyat el pelegrí: «... em fa la impressió que he fet un salt a l'esperit de l'Edat Mitjana, i tot té una dignitat i una grandesa antigues. El Pelegrí és honorat en silenci pel seu poble, com un heroi primitiu —un cop desfet el malefici—: camina, greu i sever, acompanyant els símbols...». En fi una excelsa tradició, un costum ancestral, un exponent cabdal de la vitalitat d'un poble que progresa i camina vers un futur esperançador, però que no oblidia les seves arrels i que continua essent fidel a la raça.

BIBLIOGRAFIA

CLAUDI GIRBAL, E.— *Tossa, noticias sobre la historia, tradiciones i costumbres de esta villa y su término*. 1984.

ROIG I RAVENTÓS, Josep.— *L'ermita Maurici*. pàgs. 126-136, «El Pelegrí de Tossa». 1923.

SOLER DE MORELL, Josep Mn.— *El Pelegrí de Tossa*. 1935.

MILLÀS J. i RABASSA F.— *Història de Santa Coloma de Farners*. 1951.

FABRELLAS L.— *La festa del Pelegrí de Tossa*. Vic, 1935.

PLA I CARGOL, J.— *Tradiciones, santuarios y tipismo de las comarcas gerundenses*. 1950.

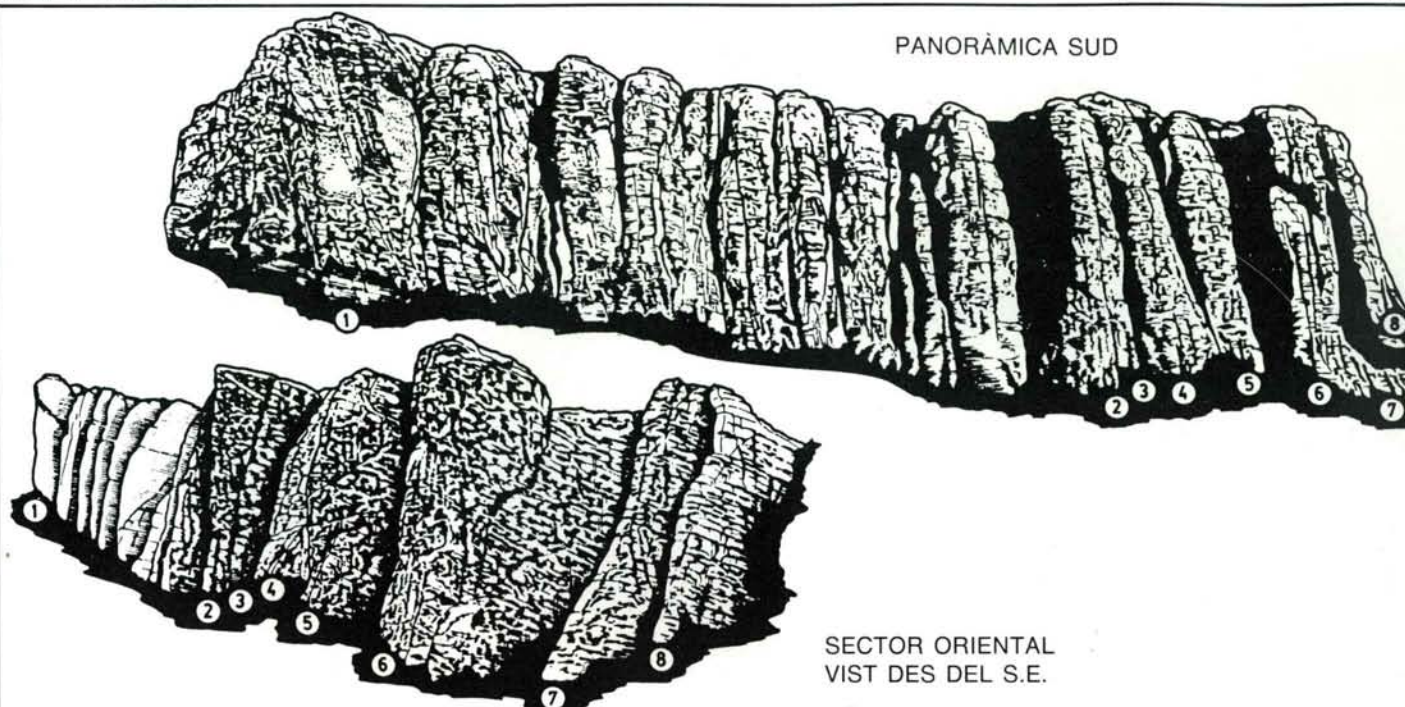
ALAVEDRA, Joan.— *El fet del dia, D'ahir i d'avui*. pàgs. 177-192, «Caminant amb el Pelegrí». 1970.

RIBAS I SERRA, Josep.— *El voto de Tossa*. 1974.

GASCÓN I BASSAS, Salvi.— *Tossa i el seu Pelegrí*. 1982.

PORTS DE BESEIT

(Roques del Mas-Mut)

Situació de les vies vistes
des de dos angles diferents.

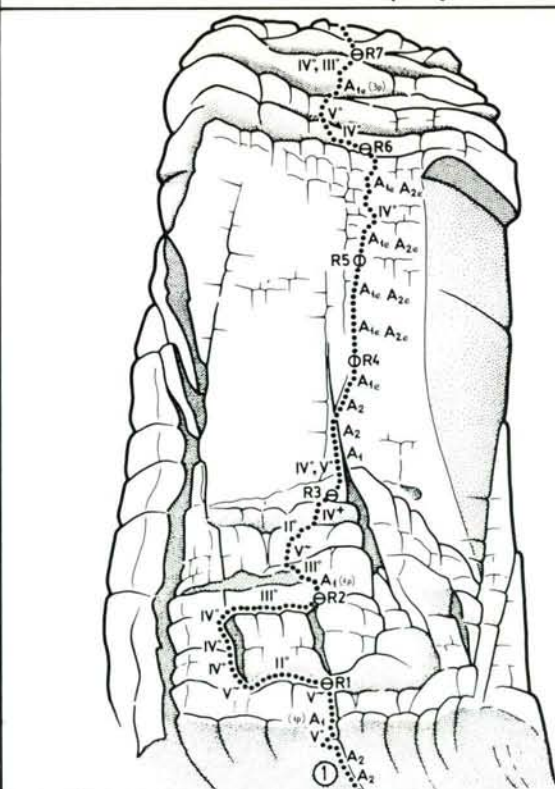
1 - «Enigma dels Troncs»
2 - «Barrufetes»
3 - «Jordi Jutglar»

4 - «La Pesta»
5 - «Mandrils de Tastavins»
6 - «Silvia»

7 - «Picotasso»
8 - «Casquetes»

PORTS DE BESEIT

(Roques del Mas-Mut)

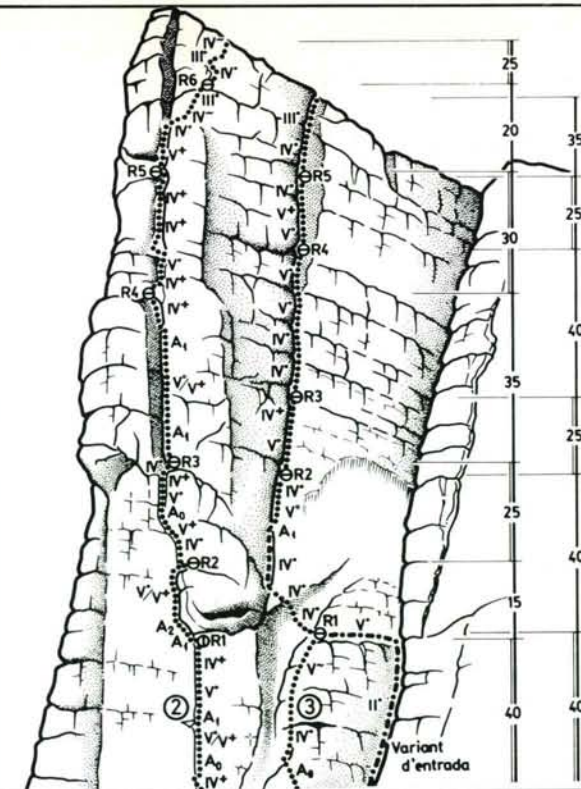

1 Via «Enigma del Troncs»
230 m. MD A₂

1.ª asc.: 26 de maig 1984
Oberta per: Albert Gómez, Antoni
Ramírez i Remi
Brescó.

PORTS DE BESEIT

(Roques del Mas-Mut)

2 Via «Barrufetes»
190 m. MD⁺ A₁
3 Via «Jordi Jutglar»
200 m. MD A₁

1.ª asc.: 20 novembre 1983
Oberta per: Remi Brescó i Albert Gómez
1.ª asc.: 1 novembre 1983
Oberta per: J.L. Alcaraz, A. Fontdevila i
A. Ramirez

(Roques del Mas-Mut)

1.ª asc.: 14 octubre 1983
Oberta per: Josep Solé i
Remi Brescó

(Roques del Mas-Mut)

1.ª asc.: 21 juliol 1984
Oberta per: C. Romero, J.
Freixas, J. Hidalgo,
P. Cáceres i S. Montoliu

(Roques del Mas-Mut)

1.ª asc.: 15 agost 1984
Oberta per: Joan Freixas, Carles
Romero i Sabino
Montoliu

(Roques del Mas-Mut)

1.ª asc.: 10 desembre 1983
Oberta per: Joan M. Horrillo,
Albert Gómez i Remi Brescó

Algèria

L'expedició «Siphons Algériens 1984», organitzada pel SCOF, va explorar i topografiar 6.200 m de grans galeries, recorregudes pel riu Tafna, a Rhar Bou Maza. Les exploracions es portaren a terme des de un camp subterrani establert a 5 Km de l'entrada, darrera del primer sífo. Tres espeleo-bussadors hi passaren 125 hores sota terra. El recorregut total de Rhar Bou Maza (Tafna Souterraine) és de 14 km, i és, per tant, la segona cavitat d'Àfrica.

Els mateixos exploradors han avançat molt poc (150 m) a Kef el Kaous, i han topografiat 1800 m a Ain Berd Zaa.

Belize

Una expedició nord-americana explorà, durant abril i maig de 1984, 24 Km de galeries a la zona del riu Chiquibul, la major part d'elles en dos segments d'un mateix sistema. La principal cavitat assoleix 11 km de recorregut i conté la Belize Chamber, de 450 m de llargada, entre 50 i 200 m d'amplada i 65 m d'alçada. Actualment, prop de 70 km de galeries han estat topografiats en aquell país. Les cavitats mostren abundants restes d'ocupació maia, aborígens que havien entrat fins a 2 km a l'interior

de les cavitats, i fins i tot havien davallat en un pou de 80 m, mitjançant una intel·ligent combinació d'escales i repises.

Canadà

Prop d'1,5 km de noves galeries han estat topografiades a Windy Link, a l'illa de Vancouver, per un equip de canadencs i nord-americans. A causa dels importants corrents d'aire i aigua, no s'hi ha pogut connectar amb la Q-5 Cave (-300) per un sífo, o amb la ressurgència Quatsino Cave (+120), a través d'un caos de blocs, per a formar un sistema de 655 metres de desnivell, que superaria els 536 metres de la Arctomys Cave, a la British Columbia, rècord en el Canadà i els E.U.A.

França

Dos equips (SHAG-Besançon i GS Doubs) treballen simultàniament al Réseau du Verneau (31 km i -387 m), que compta amb 6 entrades i és la quarta cavitat en recorregut del país. Gràcies a les escalades del SHAG, que eviten dos sífons al mig del col·lector, i a la desobstrucció i exploració de la Grotte Baudin, justament al damunt de la Source du Verneau, que n'evita un altre, quasi tot el col·lector és accessible als espeleòlegs no bussadors, i permet una travessa de 380 m de desnivell i de 9.800 m recorregut.

Les exploracions continuen de manera independent. Així,

cada grup ha publicat el seu llibre: *Une épopée suoterraine: 1870-1984. Les exploitations dans le Vernau*, pel GSD i *Le Vernau Souterrain*, pel SHAG.

Itàlia

● En el Marguareis, l'Abîme-Club Niçois i el CMS de Niça han explorat 1,5 km de galeries a la cota -600 de l'Abisso Cappa, la fondària del qual no canvia (-706 m). El recorregut total s'acosta als 8 km.

● Una remuntada de més de 200 metres pel damunt de la galeria Liliput ha permès al S.C. Olinea de descobrir 1.800 m de noves galeries a la Grotta de Su Palu, a Sardenya; amb això, el seu desenvolupament passa a fer 11.820 m.

● En el massís de Monte Canin, el C.G. «E. Boegan» ha realitzat la unió entre el Meandro de Plucia i l'Abisso Gornati; el desnivell resta el mateix (-920 m), però el recorregut s'apropa als 10 km.

● El G.S. Marchigiani CAI Ancône ha explorat una nova via fins a -780 dins de la Grotta de M. Cucco (-922 m). El recorregut total és de 24.390 m.

● L'exploració de l'Abisso dei Marrons Glacés (Grigne Septentrionale) per un interclub s'ha vist interrompuda per una estretor a -540 m.

● En el Complesso, Fiume-Vento (Cola di Frasassi, Genga) s'han explorat 3.500 m de noves galeries, amb els quals el desenvolupament total passa

a ser de 21 km. Igualment s'han descobert 2.500 m de conductes al Buco Cattivo (D = 6 km). Ambdues cavitats es troben superposades planimètricament, amb una diferència d'alçades mitjana d'uns 100 m. Una eventual unió originaria un sistema de 30 km de recorregut.

Malàisia

L'expedició «Sarawak-84» ha tornat a Anglaterra. En dos mesos de treball ha topografiat 51 km de noves galeries en 19 cavitats noves i en 5 de les ja explorades els anys 1978 i 1980. Clearwater Cave amb 62 km de galeries topografiades esdevé la primera cavitat en desenvolupament del SE d'Àsia.

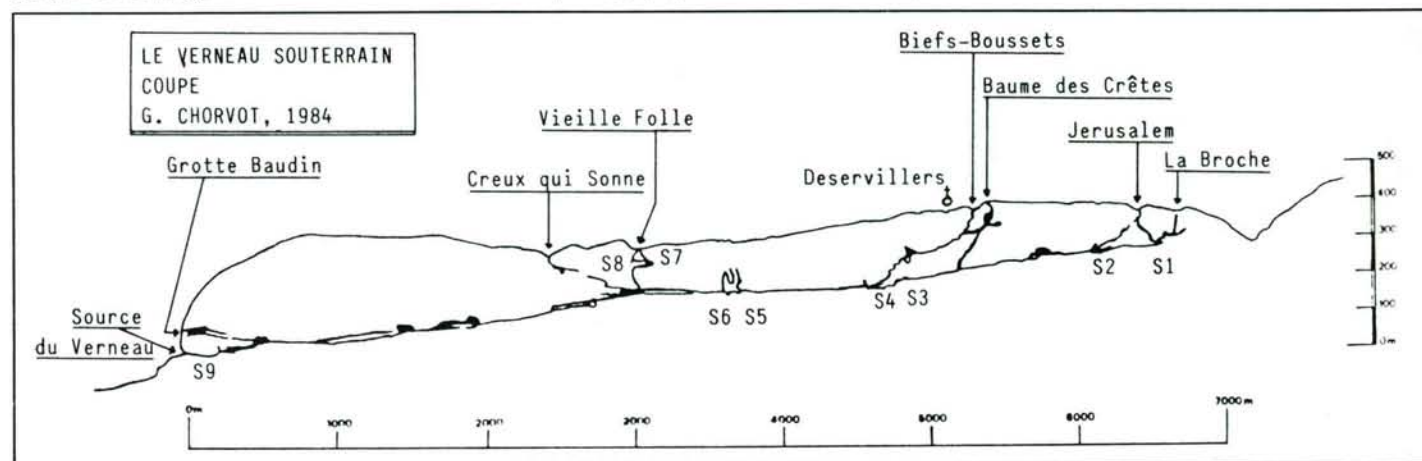
Mitjançant una escalada de 150 m i l'exploració d'una boca inferior, per la que es remuntaren 150 m més, l'expedició assolí la boca de Lubang Harimau, penjada en un cingle extraplomat de més de 500 m d'alçada, amb la selva al peu. La descoberta més important de l'expedició fou la Cobwed Cave, on s'han topografiat 14 Km de galeries que condueixen al curs subterrani del riu Terikan.

Txecoslovàquia

Starý Hrad ha estat aprofundida fins a la cota -427 m, amb un recorregut de 4.509 m.

Per altra banda, Systém Amatérská-Punkevní, amb 20.700 m, i Statenská, amb 16.500 m, són les cavitats de major desenvolupament del país.

Croquis de l'alçat general del riu subterrani de Verneau (França). (Reproduït de «Clair-Obscur»).

ACTES

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE «INSTITUCIONS DE CATALUNYA»

El dia 27 de desembre va tenir lloc, al nostre estatge social, la presentació del llibre *Institucions de Catalunya*, de la Col·lecció «Llavor», text de Joaquim Ferrer, il·lustracions de Pilarín Bayés, pròleg de Jordi Pujol i editat per Martin Casanovas.

Va presidir l'acte la muller del M.H. President de la Generalitat, senyora Marta Ferrusola, acompanyada pel director general de Joventut, senyor Enric Puig, l'autor del llibre, senyor Joaquim Ferrer, la il·lustradora, senyora Pilarín Bayés i el nostre president, senyor Josep M.ª Sala i Albareda, qui va obrir la vetllada i passà la paraula al nostre ex-president, senyor Lluís Puntis. Aquest en féu la presentació, i ens plau destacar algunes de les seves paraules. Va dir que aquest llibre, com tota la col·lecció, era una aportació molt profitosa al coneixement de la nostra pàtria des de diverses vessants, i que el llibre d'avui, referent a institucions culturals i esportives de Catalunya, era una anella més a aquest coneixement del treball col·lectiu d'entitats que saben què cal fer per ennobrir el nostre país, per millorar-lo culturalment, i per fer-lo avançar esportivament, al marge de les institucions de l'Estat; ja que, en moments adversos, aquestes associacions, clubs, corals etc. han continuat llur tasca, tot suplint aquells organismes que tenien negada llur oficialitat catalana: una bona mostra n'era, precisament, el Centre Excursionista de Catalunya que, durant més de cent anys, ha treballat per Catalunya, per mirar de salvaguardar-ne el patrimoni artístic i monumental, ecològic i paisatgístic, la llengua i la cultura etc.

Tot seguit va parlar l'artista Pilarín Bayés, qui va dir que el llibre era assequible a tothom, i que el considerava

un bon missatger de coneixement patriòtics; quant a la seva aportació il·lustrativa, n'estava contenta perquè li fou planer dibuixar sota les directius del senyor Ferrer i Casanovas.

A continuació feu ús de la paraula l'autor del llibre, qui va dir d'entrada que les Institucions representades al llibre no eren pas totes les de Catalunya, però que en representaven la totalitat, i que l'elecció havia estat molt difícil. L'objectiu del llibre és ben clar: fer una Catalunya gran i que tothom se senti orgullós del país. Serà fàcil al lector d'endevinar que tot l'equip per a donar-li vida ha estat en tot moment desitjós de servir Catalunya amb el millor instrument a l'abast; ha volgut que, amb la lectura del llibre, s'aconsegueixi un país sòlid, una terra segura d'ella mateixa, un testimoni viu.

Parlà després el senyor Enric Puig; digué que el llibre és estimulante, i que ve marcat per l'impuls d'uns homes amb el desig de fer-nos conèixer millor les nostres institucions seculares, cosa que demostra que continua havent-hi mestres, fora la Universitat. És un llibre on el dibuix és paraula; és un estri per aprofundir en la nostra història; és un llibre més de la col·lecció «Llavor», que ha d'ésser tan beneficiosa per a la nostra pàtria.

La senyora Marta Ferrusola va dir que estava satisfeta de presidir aquest acte i de trobar-se al Centre, una de les institucions que figuren en el llibre. Va felicitar-ne l'autor, la il·lustradora i també l'editor (qui havia preferit de restar entre el públic i de no asseure's a la presidència de l'acte).

Aquest llibre, va dir la senyora Ferrusola, és com el de les primeres lletres, el nostre abecedari de coneixement puntuals de la cultura del nostre país: el coneixement d'entitats esportives, museus, esbarts, corals, ateneus, etc. Els autors d'aquest llibre, que són persones que estimen Catalunya, s'han sabut explicar; i nosaltres, els

lectors, agraïm que ens ho hagin dit de manera tan simple, tan mengivola i tan entenedora.

Finalment, el president del Centre, senyor Sala, va cloure l'acte i agrai la presència de la senyora Ferrusola i de les altres persones de la presidència, així com la companyia del públic en un acte cultural divulgatiu de la nostra història, a la qual hem col·laborat sempre amb la mateixa fermesa.

Després, els autors del llibre va signar un bon nombre d'exemplars a la majoria dels assistents, interessats a tenir-ne un.

Les persones que vulguin consultar-lo, poden trobar-lo a la nostra Biblioteca.

M.M.

XVI RENOVACIÓ DE LA FLAMA DE LA LLENGUA CATALANA

Aquest any, la renovació de la Flama de la Llengua Catalana ha tornat als seus orígens, a les seves arrels; un altre cop ha estat portada a peu, des de la tomba de Pompeu Fabra, a Prada de Conflent, fins al monestir de Montserrat. L'organització ha anat a càrrec de les Entitats Excursionistes del Baix Llobregat, de la F.E.E.C. i ha tingut la col·laboració de la Generalitat de Catalunya.

El dia 12 de gener, el nostre president, senyor Josep M.ª Sala, va assistir, a Prada de Conflent, a l'acte de l'encesa de la Flama, davant la tomba de Pompeu Fabra; fou present a la recepció oficial a l'Ajuntament i presencià la sortida, per relleus i a peu, de la torxa, que va arribar a l'església de Sant Boi de Llobregat a la tarda del diumenge, dia 10 de febrer, després d'un llarg recorregut per camins de muntanya. La flama hi fou dipositada a l'altar on reposen les restes de Rafael Casanova.

El dissabte, dia 16, la Flama va sortir el matí cap a Molins de Rei, on hi hagué una recepció, i a la tarda arribà a Olesa de Montserrat. S'establí un campament a ca l'Estruc, amb foc de camp

La llantia de la Flama de la Llengua Catalana a l'atri de la Basílica de la Verge de Montserrat. (Foto: Modest Montlleó)

de germanor i la deguda vetlla de la Flama.

El dia 17, a tres quarts d'onze del matí, va arribar la Flama a la plaça del monestir, seguida d'una nombrosa quantitat d'excursionistes. Fou rebuda a l'atri de l'església pel pare abat i la comunitat benedictina. A les onze va començar la missa conventual. Hom hi féu ofrenes a la Verge, en nom de tots els excursionistes dels Països Catalans.

Acabada la missa, amb la presència de la Flama encesa, a l'atri de la basílica tingué lloc l'acte de Renovació de la Flama. Hi hagué parlaments adients, i allí també es va encendre la torxa que els excursionistes de les Illes portaren després a Mallorca, concretament, al sepulcre de Ramon Llull, al Parlament de les Illes Balears, al Consell de Mallorca, i al santuari de la Verge de Lluc.

A la una de la tarda, amb un temps fredós i ennuvolat, va desenvolupar-se, a la sala d'actes del monestir, un acte literari que va versar sobre *La llengua catalana, l'any 2000*, amb la participació dels senyors Joaquim Molas, Joan Solà i Salvador Alsius com a moderador, i d'Aina Moll, directora general de Cultura, de la Generalitat.

Va quedar clar, en aquest

acte, que la llengua catalana segueix patint uns defectes d'ensenyament i de concienciació, i que camina per senderons massa plens d'esbarzers i entrebancs perquè puguem assolir, l'any 2000, un domini general a tots els nivells: a la família, al carrer, als establiments, a les escoles i a l'administració. Encara cal renovar la Flama; encara hi ha botiflers que ens obliguen a renovar-la. La llàntia de Montserrat encara és necessària; cal que segueixi encesa i que recordi a més d'una persona que la nostra llengua mil·lenària, perseguida com s'ha vist, no ha pogut ser ofegada mai del tot.

L'excursionisme continuarà col·laborant en aquesta tasca; continuarà renovant la Flama i procurarà que la llengua catalana sigui una llengua normal, la de tots els catalans, apta per a tots els usos i totes les funcions. Tots junts, l'any vinent insistirem enèrgicament en els nostres propòsits, amb l'esperança que els catalans de l'any 2000 visquin la total normalització de la llengua.

El Centre Excursionista de Catalunya, que va estar present a l'encesa a Prada, també va acompanyar els directius del Baix Llobregat a Montserrat; i des d'aquest apartat ens plau felicitar-los molt, perquè saberen portar a terme una *Renovació* a gust de tothom.

M.M.

EL SANTUARI DE LA VERGE DE LORETO, D'ULLDEMOLINS

El dia 10 de desembre de l'any passat, festivitat de la Verge de Loreto, al seu santuari de la vila d'Ulldemolins (Priorat) va tenir lloc un esdeveniment important: la inauguració de la nova imatge de la façana principal —façana que encara tenia evidents senyals dels estralls de la darrera guerra civil— mitjançant l'encestral tècnica, poc usual avui, de l'esgrafiament, un art decoratiu que, segons que es diu, és un ofici que s'extingueix per falta de continuadors prou destres.

Ens plau recordar que, en aquesta mateixa revista, el nostre consoci Ramon Pujol, en els n.ºs 708-709 (1980) ens va donar un tast d'aquesta tècnica, que va tenir l'auge en els segles XVII, XVIII i XIX. Avui, allò que generalment es fa és restaurar les façanes. Aquesta d'Ulldemolins és una creació de la casa Estucats

i sabem que mossèn Joan Roig, rector de la parròquia de la vila, té ganes de celebrar-ho amb un seguit d'actes adients a l'efemèride.

Va assistir en aquest esdeveniment el matrimoni Hilari Sanz i Montserrat Magrané, en representació de la nostra entitat.

M. M.

Façana del Santuari de la Verge de Loreto, d'Ulldemolins (Foto: Raul Borràs)

Pujol, de Manresa. Els motius emprats per l'artista han estat les alegories referents al propi santuari i els dibuixos de flors repartits segons condiciona l'estructura de la façana.

Antigament, aquesta façana havia estat estucada amb imitació de la pedra picada. Aquest estuc amagava un arc parabòlic que sortia dels extrems superiors dels tres arcs de mig punt desiguals que formen la porta d'accés al cancell del santuari. Amb l'esgrafiament ha quedat al descobert i hi resulta un element més d'embelliment. Ara caldrà amagar la conducció elèctrica, segurament soterrant-la. Tampoco no aniria malament l'acondicionament del passeig que hi mena, cosa que l'Ajuntament ja deu tenir en cartera. En efecte, aquest any 1985 s'escau el tercer centenari del «Vot del Poble»,

INICIATIVA POPULAR DE REPOBLACIÓ FORESTAL

Organitzat per la Plataforma Ecològica de la Crida a la Solidaritat, moltes entitats van començar, el diumenge, 13 de gener, a recollir glans d'alzina per poder repoblar zones escollides a tal fi.

Els components de la Taula de Cultura Popular «El Llamp», de Reus, van anar a cercar-les a la serra de Prades, entre la Gritella i Capafonts.

Posteriorment, es van fer els corresponents clots, i la sortida per a la repoblació va tenir lloc el diumenge, 27 de gener.

És una bona mesura per a repoblar els nostres boscos; aquesta iniciativa cal que s'estengui a les escoles; és una experiència que pot donar bons «fruits» de concienciació, ja que els mateixos infants, en veure

créixer el seu petit arbre, s'han de sentir cofois d'haver participat en una tasca tan profitosa per al paisatge del nostre país.

Aquesta iniciativa es veu acollida per la Facultat de Biològiques de la Universitat Central de Barcelona, la Direcció General del Medi Rural de la Generalitat, l'Associació per a la Recuperació del Bosc Autòcton i la Lliga per la Defensa del Patrimoni Natural.

M.M.

INAGURACIÓ DEL TREN BLANC A LA NEU

El dia 15 de desembre de 1984 es va inaugurar el tren blanc a la neu, el servei ferroviari a Núria i La Molina que va quedar trencat fa quinze anys.

En el viatge inaugural, van participar-hi el conseller de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Xavier Bigatà, el delegat de la 5ª Zona de la RENFE, Vicente Rallo, el secretari general tècnic del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, senyor Vilalta, els Directors Generals de Transports i Turisme i altres personalitats. Hi van ser convidats representants dels mitjans informatius, d'agències de viatges i els del C.E.C. i la U.E.C., per les entitats excursionistes.

Per part del Centre Excursionista de Catalunya hi va assistir el Vice-president, Francesc Domingo.

Durant el viatge es van fer parades a Vic, Ripoll i Ribes per tal de saludar els alcaldes d'aquelles poblacions. Els de Ripoll i Ribes es van incorporar al tren blanc.

El viatge va continuar fins a Núria, on se celebrà una roda de premsa, i un dinar fou ofert a totes les persones convidades a la inauguració.

Tant durant el viatge com a la roda de premsa es va destacar, pel conseller Bigatà, la voluntat de potenciar la línia ferroviària a Puigcerdà i demostrar que no es tan deficitària com s'havia considerat fins ara.

També va destacar la importància que, per a les estacions d'esquí, tenia aquest tren, i va assenyalar la col·laboració del Departament de Comerç i Turisme per a la potenciació i recuperació del turisme d'hivern a través de la neu a les zones de la Cerdanya i del Ripollès.

Al llarg de la roda de premsa, el conseller Bigatà va anticipar diverses millores programades per a l'estació de Núria, com són tres unitats noves per al cremallera a finals del 1985, i un programa d'inversions que es presentarà l'abril d'enguany i que comprèn millores a les instal·lacions d'esquí i a l'equipament hoteler.

El Director de la 5.ª Zona de la RENFE va manifestar l'interès de la RENFE a satisfer adequadament el transport dels afeccionats a l'esquí, en posar a disposició de les Agències de Viatges, Clubs i Entitats trens com el de la inauguració, i que l'interès i la resposta que s'hi donés seria la pauta per a la continuïtat d'un servei útil i còmode, com és el d'acostar la gran ciutat als centres d'esquí.

En tren inaugural estava format per tres unitats molt confortables. Va realitzar el viatge inaugural Barcelona-Ribes en 2 hores i quart, i amb un grau notable de confort i velocitat, desmentint així les idees segons les quals la línia no estava preparada per a velocitats raonables.

Es va anticipar l'establiment d'un *forfait* (combinat amb els Ferrocarrils de Muntanya i Grans Pendent, societat titular del cremallera de Núria, i amb les estacions d'esquí) amb viatge en un tren de les característiques del viatge inaugural, o sigui, trens ràpids, directes, còmodes i amb places limitades.

És, en definitiva, una iniciativa important, de l'èxit de la qual (i d'altres iniciatives similars) pot dependre en certa forma la continuïtat de la línia a Puigcerdà.

També significa la recuperació d'una forma de viatjar comunitària, molt enriquidora en contactes personals i, a la vegada, econòmicament interessant, no tan sols des del punt de vista personal, sinó també per l'estalvi energètic que es fa amb el transport col·lectiu.

F.D.F.

Els alpinistes de l'expedició «Caixa de Barcelona a l'Everest», al Festival de la Infància

L'stand era dedicat a les conquestes de l'alpinisme català.

Quan mancaven 48 hores escasses perquè la XXII edició del Saló de la Infància i la Joventut tanqués les portes, unes 100.000 persones havien visitat l'stand de Caixa de Barcelona, íntegrament dedicat a les muntanyes de més de 8.000 metres conquerides pels alpinistes catalans al llarg de la història.

Filmacions de tota mena, jocs didàctics i instructius sobre temes de muntanya i, sobretot, la presència dels alpinistes de la segona expedició «Caixa de Barcelona a l'Everest», feien que aquest stand fos una veritable mostra vivent de les conquestes catalanes dels darrers temps.

Sobre la capa de la Terra hi ha 14 muntanyes de més de 8.000 metres. Doncs bé, els catalans ja n'han trepitjat vuit. I a principis del mes de juny sortiran els 14 expedicionaris que integren la segona expedició «Caixa de Barcelona a l'Everest», l'objectiu de la qual és assolir el cim més alt de la Terra pel vessant tibetà.

El poble català s'interessa cada vegada més en temes alpinístics. Això explica l'extraordinari èxit de l'stand de Caixa de Barcelona al Saló de la Infància, que restà obert fins el cinc de gener.

Els expedicionaris que hi eren presents signaren targetes de l'expedició, i ells mateixos facilitaren tota la informació que se'ls demanava.

BIBLIOGRAFIA

FLORA DE LA VALL DE RIBES

J. VIGO I BONADA

DEPARTAMENT DE BOTÀNICA
FACULTAT DE BIOLOGIA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

FLORA DE LA VALL DE RIBES, per J. Vigo i Bonada. Acta Botanica Barcinonensis 35. Departament de Botànica, Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona, 1983. 17 x 24 cm. 793 pàg. i tres mapes.

«Les comarques pirinenques són justament famoses per la gran quantitat d'espècies vegetals que hi viuen. Cal convenir, de tota manera, que la flora de la vall de Ribes és especialment rica, sobretot si hom té en compte que correspon a un territori que mesura només uns 263 km²». Aquesta remarca de Josep Vigo en l'apartat «Consideracions generals sobre la flora» explica, en certa manera, la raó d'aquest important treball dedicat a la catalogació de la flora d'una vall pirinenca, un treball únic en l'aspecte monogràfic, publicat actualment sobre el nostre Pirineu. La Vall de Ribes ha estat una de les comarques pirinenques preferides dels botànics; sobretot, la vall de Núria, la qual ja és esmentada al segle XVII. Al segle XIX l'estudien A.C. Costa i l'olotí Estanislau Vayreda, qui el 1882 féu un catàleg de la flora de Núria. Des de Cadevall, a finals del segle XIX, altres botànics se'n preocupen: Sennen, Braun-Blanquet, Oriol de Bolòs, etc. Per fi, però, tenim a les mans el valuós fruit d'una dedicació constant i, a la vegada, d'aquella tradició

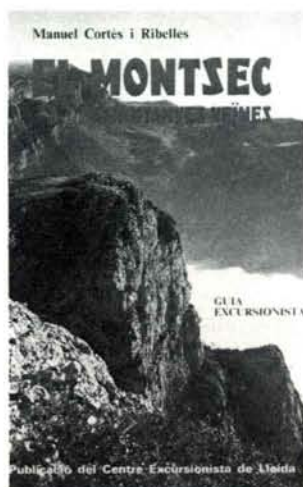
botànica tan arrelada a casa nostra. Fill de Ribes de Freser, en Josep Vigo decidí, l'any 1970, de donar contingut a les dades aplegades durant anys a la seva contrada, i amb posteriors consultes bibliogràfiques i recerques sobre el terreny n'aconsegueix un profund estudi geobotànic, del qual aquesta flora és la primera part.

El volum s'inicia amb unes generalitats sobre la geografia, la geologia, el clima, el poblament i els recursos naturals de la comarca, generalitats que constitueixen per elles soles tota una lliçó de síntesi molt recomanable. Després d'una història dels estudis anteriors i d'una notícia de la distribució de la flora catalogada, comença el catàleg florístic, completíssim —malgrat que, segons l'autor, no pot ésser, naturalment, definitiu ni exhaustiu. Hi apareixen 1.428 espècies, autòctones o naturalitzades, amb les corresponents citacions bibliogràfiques i la detallada localització de la planta. D'aquestes espècies, n'hi ha 503 sense citació anterior, cosa que consolida el nivell científic de l'obra. Algunes espècies compten també amb un petit mapa de distribució, i d'altres, amb els acurats dibuixos d'Eugeni Sierra. Unes fotografies il·lustren, al principi del llibre, alguns aspectes del paisatge de la vall de Ribes. Al final, després de l'índex taxonòmic, figuren el mapa toponímic de la vall, amb les localitats numerades i amb coordenades UTM, —un mapa que afegeix, a la utilitat botànica, l'interès per la rica informació de la toponímia local—, un mapa litològic i un mapa forestal fet els anys 1981 i 1982, amb col·laboració amb R.M. Masalles, tots ells dibuixats per J. Nuet Badia. No dubtem que aquesta obra, a part del seu objectiu científic, pot ser també molt interessant per a l'excursionista, normalment coneixedor de la zona més famosa del Pirineu Oriental, que estigui familiaritzat amb

la terminologia científica bàsica de les nostres plantes, d'un bon nombre de les quals s'indica també el nom vulgar.

Esperem, doncs, amb il·lusió, el segon volum d'aquest treball, dedicat a la vegetació i al paisatge de la vall de Ribes, amb cartografia especialitzada, que constituirà sens dubte, amb el que avui presentem, una fita molt important dins els estudis actuals de la botànica als Països Catalans.

Anna Borbonet i Macià

EL MONTSEC I MUNTANYES VEÏNES, per Manuel Cortès i Ribelles. Publicació del Centre Excursionista de Lleida, 1984.

Esperàvem aquesta guia d'en Cortès sobre el Montsec. En especial, després d'haver-ne tingut les primícies amb el seu *Montsec, la muntanya de ponent*. I no m'hem quedat defraudats.

És un estudi exhaustiu sobre questa serralada transversal i les seves muntanyes veïnes, estructurat en quatre parts, un apèndix i un epíleg.

A la primera part, estudia l'aspecte físic del massís; l'humà, a la segona, amb documentats detalls sobre les diferents valls que el Montsec irradia; a la tercera, lògicament la més llarga, ens descriu l'aproximació a la muntanya, així com les pistes d'accés al seu interior, i, en setenta-cinc itineraris, una completa xarxa d'excursions pels cims i valls del Montsec,

així com de les serres de Sant Mamet, Montclús i Mont-roig; i a la quarta part fa la descripció de les 180 cavitats conegudes en l'àmbit de la guia.

L'apèndix és dedicat a una breu notícia sobre les moltes possibilitats d'escalada del massís (parets de Terradets, Mont-rebei, etc.); i a l'epíleg fa un toc d'atenció sobre la conservació del Montsec, amenaçat, com tants altres indrets, per l'afany destructor de l'home.

Acompanyen la part escrita unes quantes fotografies en blanc i negre, croquis de les cavitats descrites i uns mapes de carenes que ajuden a situar correctament els llocs ressenyats.

La nostra felicitació a en Manuel Cortès per aquest treball, extensiva al Centre Excursionista de Lleida, per la publicació, amb motiu del seu 75^è aniversari, d'aquesta guia que ve a omplir un buit en el coneixement de les muntanyes de Catalunya.

BALTORO. MONTAÑAS DE LUZ, (Himalaya-Karakorum), per Louis Audoubert. Ed. Martínez Roca, S.A. Libros R.M. Barcelona 1984.

Amb una narració de l'intent personal al *Hidden Peak*, el 1976, Audoubert ens introdueix en el món fascinant de les altes muntanyes del Karakorum, i passa revista als cims de més de vuit mil metres, amb un resum de la història de les exploracions i conquestes que s'hi han fet; i, en capítols posteriors, ens fa sabedors dels altres cims

que, sense arribar als mítics vuit mil metres, tenen iguals o superiors dificultats tècniques, i tanta o més bellesa que els altres. Unes boniques fotos de color, document viu de la immensitat i presència d'aquestes muntanyes, expliquen de manera convincent l'apassionament de l'autor per aquestes terres. Un breu capítol sobre què es el Karakorum i les gents que l'habiten, així com un apèndix amb tota la paperassa necessària per a fer-hi una expedició, clouen el llibre.

J.M. Sala Albareda XII-84

D'ACÍ D'ALLÀ

Sallent

«Entrem al parc, estudiem el parc», és un opuscle sallentí, de caràcter didàctic, original de Mª Antonia Badia, llicenciada en Ciències Botàniques i professora del Col·legi Carmelita de la localitat. És una obra de recent aparició, de 30 pàgines, il·lustrada amb fotografies d'interès del parc, amb un índex alfabètic de les plantes que hi ha i la nomenclatura catalana, i amb la corresponent situació. Aquest parc és obra del benemèrit sallentí Martí Aran.

Manresa

Aquest any s'escau el Centenari del desaparegut ferrocarril econòmic Manresa-Berga, inaugurat fins a Sallent el dia 30 d'agost de 1885. El 10 de setembre arribà fins a Puig-reig, i a Olvan-Berga l'any 1887. Actualment, només en resta el sector Manresa-Sallent per al transport de sals potàssiques.

Cadaqués

El dia de gener, festivitat de sant Sebastià (i com és tradicional) tingué lloc a Cadaqués la pelegrinació a l'ermita de Sant Sebastià, on van celebrar-se un seguit d'actes per honorar-lo. Els propietaris de l'ermita, la família britànica Guiness, vingueren expressament de Londres per assistir als actes.

Tossa de Mar

Com cada any, i des de fa més de quatre segles, el dia de Sant Sebastià, la vila de Tossa de Mar va portar a terme el Vot del Pelegrí, anant a peu fins a l'ermita de Sant Sebastià, de Santa Coloma de Farners; anar i retorn que vol dir uns vuitanta quilòmetres. El designat Pare Pelegrí va acompanyat generalment de moltíssims pelegrins. Quan la diada s'escau en diumenge, com aquest any, la participació hi és molt més nombrosa. Els excursionistes són força afeccionats a participar-hi ja sigui per la curiositat o moguts per la fe.

Sant Pol de Mar

La diada de sant Pau ha portat enguany, a Sant Pol de Mar, una innovació: la primera «Marxa de Sant Pau» d'un total de vint quilòmetres, per camins dels termes municipals de Calella i Sant Cebrià de Vallalta.

Sadernes

Els treballs de la quarta campanya d'excavacions a la Cova 120, de la zona de Sadernes, estan molt avançats. Tant es així que el grup d'arqueòlegs que hi ha treballat en preparen una edició monogràfica. Aquest treball ens permetrà conèixer millor com era la vida prehistòrica de la Garrotxa.

Castelló d'Empúries

Els aiguamolls de l'Empordà, una de les reserves ecològiques més importants de Catalunya, aquest hivern han pogut aixoplugar una gran quantitat d'ocells migratoris (ànecs salvatges, flamencs, etc.), gràcies a la tranquil·litat que s'hi respira com a conseqüència de la llei protectora dels aiguamolls, dictada per la Generalitat de Catalunya.

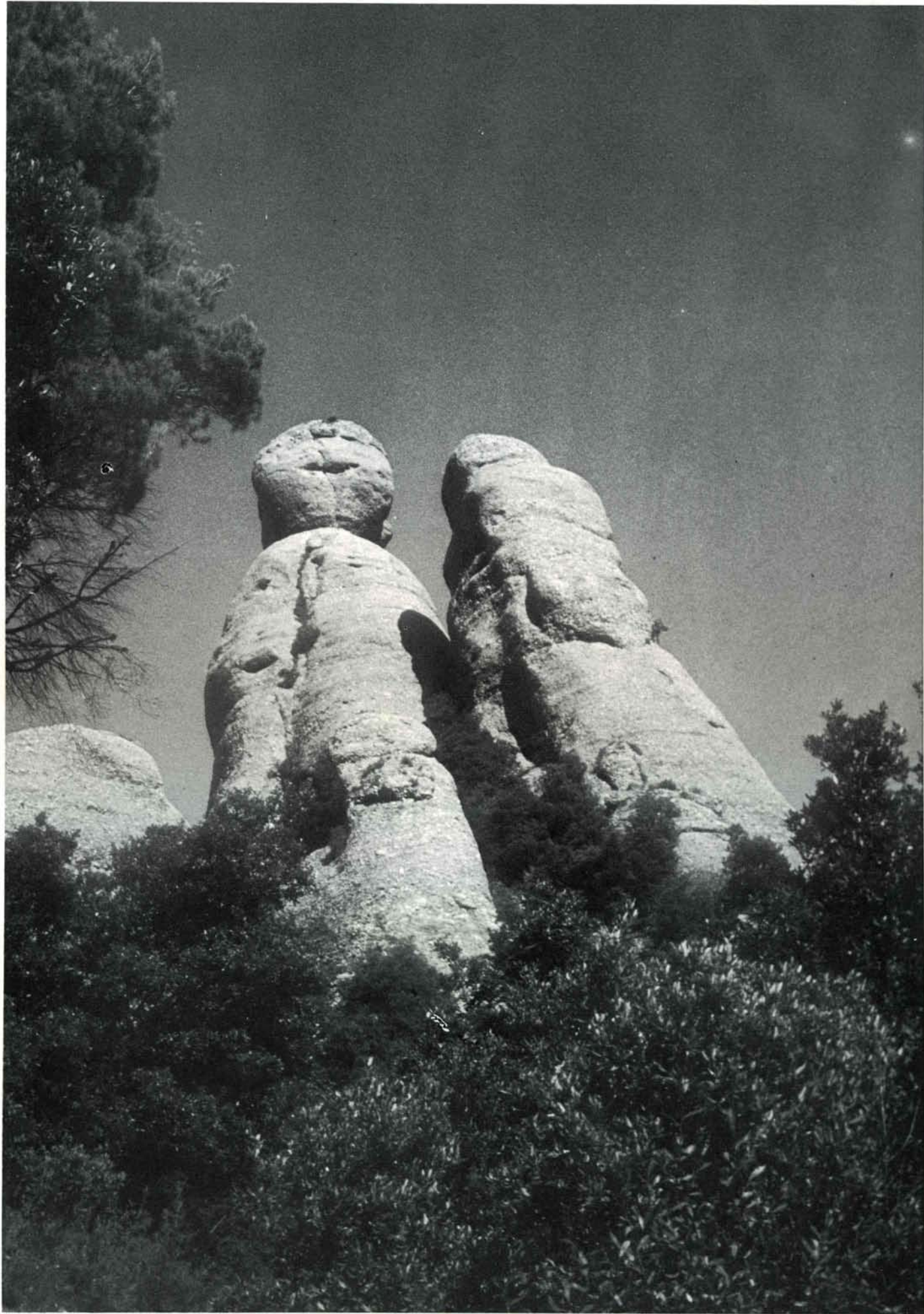
El parc d'aiguamolls de l'Empordà és obert a visites culturals durant tota la setmana, i ofereix al mateix temps els serveis d'un guia per explicar les particularitats de la reserva ecològica.

M. M.

Coma de Vaca. (Foto: Alfred Montserrat.)

Agules de Montserrat. (Foto: Alfred Montserrat.)

PEDRA-NEU

COMUNICACIONS

METRO

LÍNIA-V-BADAL

LÍNIA-III-PL. CENTRE

BUS

15-54-70-72-43-56-57

NOVA ADREÇA

CINTURÓ DE RONDA
AVDA. MADRID

OFERTA D'ESTIU 1985

- COMENÇA A CORRER
- ENTRENAT I
- POSAT EN FORMA

CONJUNT D'ESCALADA

CORDA (9 x 46)
CASC D'ESCALADA
PEUS DE GAT } 9.975,-

CONJUNT PER CORRER
SABATILLES PER MARATHON
PANTALONS
CURTS
CINTA PEL CAP } 5.450,-

PEUS DE GAT 3.000,-

SETMANA DEL TASCÓ
DEL 2 DE MAIG
AL 10 DE MAIG

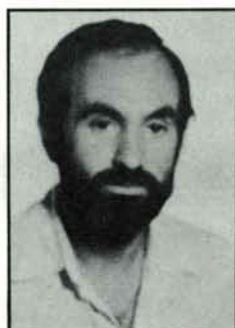
PEDRA-NEU

PEDRA-NEU

NOVETAT

FES EL TEU EQUIP D'ESQUI - DE MUNTANYA - D'ESCALADA - ETC.
APROFITANT EL MOMENT DE CELEBRAR LES TEVES NOCES D'ANIVERSARI
¡¡PREGUNTANTS!!

LLISTES DE NOCES

JOAN OLIVA

LLOGUER DE:
ESQUÍS DE MUNTANYA
ESQUÍS DE FONS
CRAMPONS I PIOLETS

PROFESSORS DE L'ECAM

C/ BRASIL, 48 - CINTURÓ DE RONDA
AVDA. MADRID
BARCELONA 08028 TEL. (93) 330 27 74

PEDRA-NEU

GUILLEM ARIAS

XALETS I REFUGIS DE MUNTANYA DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA I DEL CLUB ALPIN FRANÇAIS

L'acord de reciprocitat entre el Centre Excursionista de Catalunya i el Club Alpin Français, contempla l'aplicació de les tarifes de SOCI, per a tots aquells membres d'una i altra entitat.

Per a gaudir del preu de la tarifa de Soci del C.A.F., cal presentar el CARNET vigent del Centre, als guardes dels xalets i refugis. Demaneu sempre els tiquets de pernoctació, als guardes.

XALETS-REFUGIS, CAF

REFUGI DE BAYSSELANCE (CAF de BORDEAUX). Alt. 2.650 m. Regió: Vignemale, Gavarnie. 70 llits. Obert tot l'any. Guardat des del primer de juliol fins a l'octubre. Des de Gavarnie (Barratge d'Ossoue) 3 h. 30 min.

REFUGI DE HOLLE (CAF de LOURDES). Alt. 1.500 m. Regió: Gavarnie. Guardat i obert tot l'any a excepció del mes de novembre. 50 llits. Accés: per la carretera de Bujaruelo, 3 km després de Gavarnie.

REFUGI DEL SERRADETS (CAF de TARBES). Alt. 2.580 m. Regió: Gavarnie, Brèche de Roland. 80 llits. Obert tot l'any, guardat del primer de juliol a l'octubre. Accés des del final de la carretera de Bujaruelo 1 h. 30 min.

REFUGI DE TUQUEROUYE (CAF de BORDEAUX). Alt. 2.666 m. Regió: Mont Perdu, Gavarnie. Obert tot l'any. En mal estat. Cal portar-se el material per dormir i fer-se el menjar. Accés: des del Barratge de les Gloriettes (poble de Gèdre, carretera a Gavarnie) 3 h. 30 min.

REFUGI DE CAMPANA (CAF de BAGNERES DE BIGORRE). Alt. 2.220 m. Regió: Reserva Natural de Néouvielle. 25 llits. Obert tot l'any. Guardat del juliol a l'octubre. Accés: des de la carretera de La Mongie 3 h. (el camí surt 3 km abans d'arribar a l'estació d'esquí).

REFUGI DE POMBIÉ (CAF de PAU). Alt. 2.031 m. Regió: Pic d'Ossau. 50 llits. Obert des del primer de juliol a finals d'octubre i els caps de setmana des de Pasqua. A l'hivern hi ha 18 llits disponibles.

REFUGI D'ARREMOULIT (CAF de PAU). Alt. 2.305 m. Regió: Arriel, Pallas. 30 llits. Obert tot l'any. Guardat des del primer de juliol al final d'octubre. Per a més informació cal dirigir-se al CAF de Pau, 5, rue René Fournets -64000 PAU.

REFUGI DE LARRIBET (CAF de LOURDES). Alt. 2.070 m. Regió: Balaïtous, Frondellas. 15 llits. Obert tot l'any. Guardat els caps de setmana des de Pasqua i tot l'any a partir del primer de juliol fins a final d'octubre. Des d'ARRENS 2 h. 30 min.

REFUGI DE LES OULETTES (CAF de LOURDES). Alt. 2.150 m. Regió: Vignemale. 80 llits. Obert tot l'any. Guardat des del primer de juliol fins a l'octubre. Des del Pont d'Espagne 3 h.

REFUGI DE VENASQUE (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 2.232 m. Regió de Luchon. Tel. (61) 62 89 25. Obert sense Guarda. 12 places, lliteres i llar de foc. Accés amb automòbil en direcció a l'Hospice de France just a la bifurcació de la carretera, 4 hores de camí.

REFUGI DEL PORTILLON (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 2.570 m. Al llac d'Oô, regió d'Oô. Guarda: Mme. Dorche, tel. (59) 30 45 16 a Pau. Guardat del 1.º de juliol al 15 de setembre, i alguns caps de setmana de primavera i tardor. 45 places estiu i hivern, estufes i lliteres. Accés amb automòbil fins a les granges d'Astau. 3 hores de camí.

REFUGI DEL MAUPAS (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 2.450 m. Regió de Castillon de Larboust. Guarda: Mr. Tristan Bane. Tel. (61) (62 89 25), tel. al Refugi (61) (79 16 07). Guardat del 1.º de juliol al 15 de setembre. 25 places. Accés amb automòbil fins a la Central Elèctrica. 4 hores de camí.

REFUGI D'ESPINGO (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 1.967 m. Regió de Luchon. Tel. (61) (62 89 25). Guarda: Mr. Eugène Rives, tel. (61) (79 12 40) a Oô. Guardat els caps de setmana de maig a octubre i de juny a 30 de setembre una part oberta permanentment. Tel. del Refugi: (61) (79 20 01). 70-80 places. Restaurant i lliteres. 20 places a l'hivern. Accés amb automòbil, fins a les granges d'Astau. 2 hores de camí.

XALETS-REFUGIS, CENTRE

XALET DE LA MOLINA

Situació: A la Molina a 1.570 m d'altitud i a 10 km d'Alp. El xalet es troba en un lloc immillorable de la Molina per la seva panoràmica sobre el bosc, la vall i la serralada que prové del cim del Puigmal.

Accés: Amb automòbil per la carretera N-152, fins a la collada de Toses i d'aquí per la carretera que porta a Alp. També s'hi pot arribar amb ferrocarril, línia de Barcelona a Puigcerdà.

Excursions: El xalet, a l'estar situat a la comarca de la Cerdanya, és una excel·lent base d'excursions de tota mena com poden ser: la Vall de Núria, les serres del Monteixo i Cadí, la Cerdanya francesa i a l'hivern és punt estratègic per la seva proximitat a totes les estacions d'esquí de la zona.

Als seus voltants, es troben abundants prats amb tota la flora alpina autòctona de la zona i frondosos boscos on a la tardor és fàcil trobar bolets. Per a més informació consultar les guies del CENTRE, «PIRINEU ORIENTAL» i «CERDANYA».

Serveis: Xalet obert tot l'any, 150 places amb habitacions de dos llits amb dutxa, habitacions amb lliteres, no cal sac de dormir. També disposa de dormitori general amb sac de dormir, amb dutxes i serveis. Servei de restaurant.

Guarda: Sr. Antoni Barnadas.

XALET JULI SOLER I SANTALÓ

Situació: Es troba al poble de Salardú, a la Vall d'Aran, a 1.268 m d'altitud.

Accés: Amb automòbil per la carretera C-412 de Viella al port de la Bonaigua.

Excursions: El xalet és una excel·lent base per a excursions a la Vall d'Aran i les valls veïnes. Consultar la guia del CENTRE «PALLARS-ARAN».

Serveis: Xalet obert tot l'any, 105 places amb habitacions de dos llits amb dutxa, habitacions amb lliteres, no cal sac de dormir. També disposa de dormitori general, amb sac de dormir, amb dutxes i serveis generals. Servei de restaurant.

Guarda: Joaquim Perea.

XALET DE LA BASSETA

Situació: A Sant Joan de l'Erm nou a la divisòria de les comarques de l'Alt Urgell i el Pallars, a 1.700 m d'altitud i a 30 km del poble de Castellbó.

Accés: Amb automòbil per la carretera C-1313, agafant el trencall a l'aeroport de la Seu d'Urgell i continuant fins a Castellbó. D'aquí arrenca una pista en bon estat fins al xalet.

Serveis: Obert tot l'any amb habitacions de lliteres amb dutxa. Dormitori general amb sac de dormir. Servei de restaurant.

Excursions: Pels frondosos boscos que envolten ascensions al Tossa de l'Orri i a la Vall de Santa Magdalena. Per a més informació consultar la guia del CENTRE, «PALLARS-ALT URGELL».

Guarda: Josep Pratginestós.

XALET D'ULL DE TER

Situació: Es troba en el cercle d'Ull de Ter a la capçalera del riu Ter, a 2.220 m d'altitud i a 15 km del poble de Setcases.

Accés: A peu, 30 minuts des de la carretera que des de Setcases porta a l'estació d'esquí Valtor.

Excursions: A Núria, cims de Bastiments, Bassibers, Costabona i Canigó. Per a més informació consultar la guia del CENTRE «PIRINEU ORIENTAL».

Serveis: Disposava de 75 places distribuïdes en habitacions amb lliteres de vuit places, equipat amb flassades, cal portar sac de dormir, té instal·lació elèctrica, sanitaris i dutxes. Servei de restaurant. Obert del primer de juny al 30 de setembre. Resta de l'any, obert els caps de setmana.

XALET JOAN VENTOSA I CALVELL

Situació: Es troba sobre l'estany Negre de Boi, a la vall del riu Tor, a sota les Agulles de Travessany, a 2.220 m d'altitud i a 10 km del Balaïtous de Caldes de Boi.

Accés: A peu des de la presa de l'estany de Cavallers, fins a la presa amb automòbil per la carretera d'Erill la Vall al Balaïtous de Caldes de Boi. Des de la presa hi ha dues hores, passant per la pleta de riu Malo, il·lustres de la Morta fins al xalet.

Excursions: Als cims de Beciberri, Contraig, Punta Alta i molts d'altres. Per a més informació consulteu la guia del CENTRE, «PALLARS-ARAN».

Serveis: Dormitori general de 80 places, equipat amb flassades, cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Sanitaris i dutxes. Obert des del 23-6-84 al 30 de setembre. Resta de l'any possibilitat els caps de setmana.

Guarda: Miquel Sánchez.

XALET DE LA RENCLUSA

Situació: A la vall del riu Essera en el desguàs de la geleira de la Maladeta, 2.140 m d'altitud i a 25 km del poble de Benasc.

Accés: A peu des del Pla d'Estan. Amb trenta minuts d'automòbil es pot anar des de Benasc fins a l'Hospital, i d'aquí a l'esmentat Pla per pista forestal.

Excursions: Ascensions a tots els cims de la Maladeta i al mateix Aneto. Per a més informació consulteu la guia del CENTRE, «POSETS-MALADETA».

Serveis: Disposava d'habitacions amb lliteres i dormitori general. Cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Obert des del 23-6-84 al 30 de setembre. Resta de l'any, possibilitat els caps de setmana.

Guarda: Antonio Lafont.

XALET D'AMITGES

Situació: Estany d'Amitges a la vall de Sant Maurici, a 2.380 m d'altitud, a 15 km d'Espot.

Accés: Amb automòbil d'Espot a l'estany de Sant Maurici, i a peu per pista forestal (1 h. 30 m.), o bé amb vehicles tot terreny.

Excursions: Ascensions i escalades a les Agulles i Pic d'Amitges, Pic de Basiero, Pic de Ratera, etc.

Serveis: Dormitori general de 80 places equipat amb flassades. Cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Sanitaris i dutxes.

INAUGURACIÓ: 23-9-84.

REFUGI JOSEP M. BLANC

Situació: A l'Estany Tort de Peguera, a la vall del riu Peguera, a 4 hores de camí del poble d'Espot i a 2.350 m d'altitud.

Accés: A peu des del poble d'Espot o amb vehicle tot terreny per la pista forestal que surt de la carretera de Sant Maurici.

Excursions: Ascensions als cims de Peguera i Monastero. Per a més informació consulteu la guia del CENTRE, «PALLARS-ARAN».

Serveis: Dormitori general. Cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Obert des de 23-6-84 al 30 de setembre.

REFUGI CIRIAC BONET

Situació: Poble de Siurana.

Accés: Amb automòbil per la pista que surt de Cornudella de Montsant.

Excursions: A les serralades de Prades i del Montsant.

Serveis: Disposava de dormitori general de 30 places, sanitaris, aigua corrent. La clau es demana al guarda que viu al mateix poble.

Guarda: Sr. Rufino Roig.

A/s seus peus
**calçat
infantil**

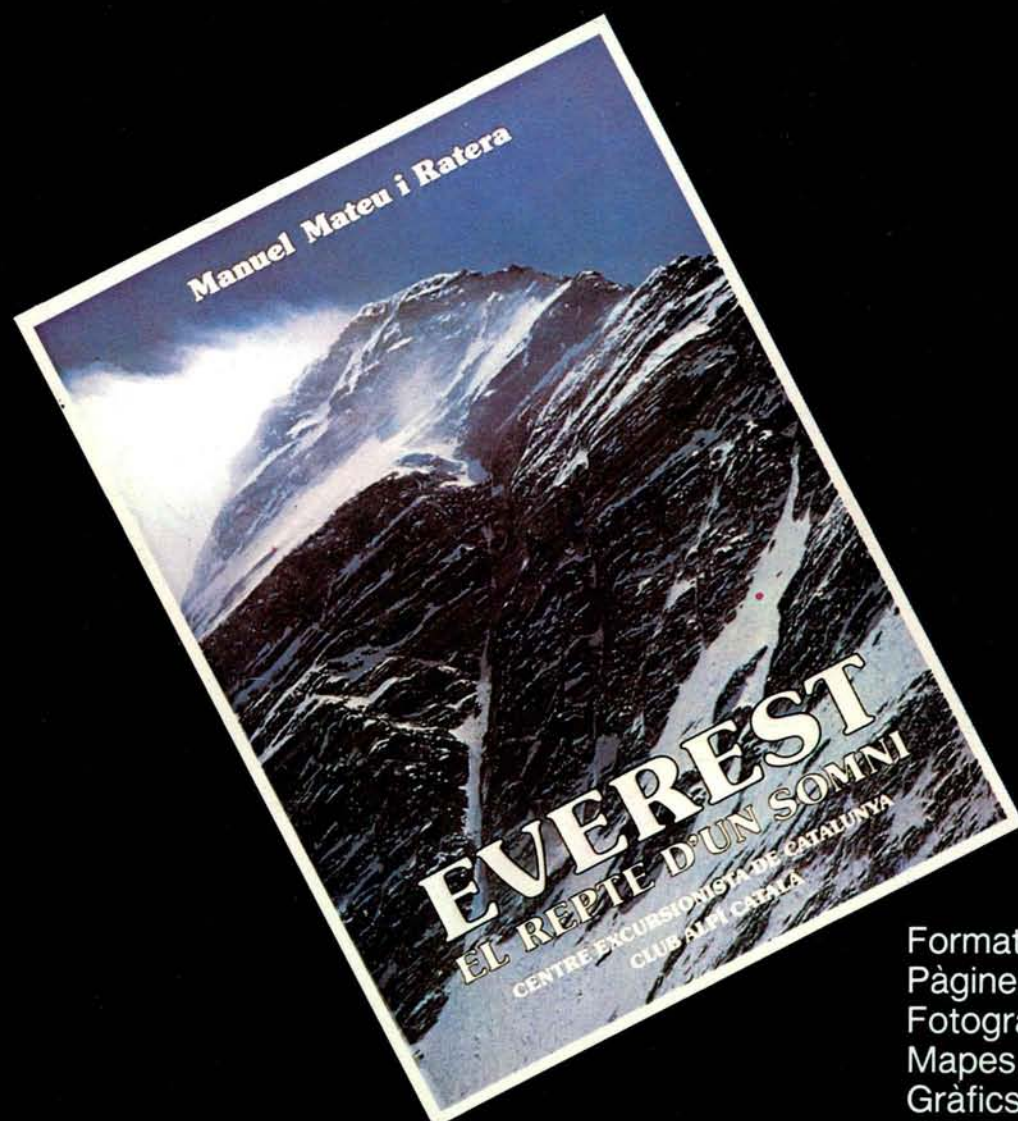

- Balmes
PLAÇA MOLINA
- AVDA.
PAU CASALS, 15
- PASSEIG
SANT JOAN, 139

KATAKROK

Ja és a la venda el llibre de la primera expedició catalana a l'Everest.

Primer intent d'assolir el cim de l'Everest, en la història de l'alpinisme català.

Format 21x29 1/2 cm.
Pàgines 272
Fotografies de color, 70
Mapes, 10
Gràfics de perfils, 2

El trobareu a les llibreries

Socis del Centre Excursionista de Catalunya,
a l'estatge social, carrer Paradís, 10, pral.
08002-Barcelona.